

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y CULTURA
Presidencia de la República
del Paraguay

REPÚBLICA DEL PARAGUAY

MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CULTURA

Luis Federico Franco Gómez

Presidente de la República del Paraguay

Horacio Galeano Perrone

Ministro de Educación y Cultura

Juana Oilda Ortega

Viceministra de Educación para la
Gestión Educativa

Alejandra Noelí Bogarin Benítez

Viceministra de Educación para el
Desarrollo Educativo

Rosa Beatriz Agüero Villamayor

Directora General de Educación
Inicial y Escolar Básica

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Directora General de Currículum,
Evaluación y Orientación Educativa

Ñe'ẽ ñepyrũ**Mitãkuimba'e ha mitãkuña 6º gradogua:**

Ñane retã Paraguái niko heta mba'e oha'arõ ndehogui. Ko'ãğa, nemitãme, oha'arõ eñembokatupyry jahechápa eipytyvõ nde ha opavave ñane retãgua oñakãrapu'ãve haæua ohóvo ára ha ára. Eñembokatupyrykuévo rehóvo nemoirũhína nde rogayguakuéra, ne mbo'ehára ha avei ne aranduka. Reikotevẽ niko kóva rehe ikatu haæuaicha ne mbo'ehára ha ndevoi avei pembohape pehóvo kuaapy ijapyra'ỹva.

Añetehápe niko pe aranduka jeguereko tuicha mba'e. Upéva oĩramo pya'eterei osẽta opavavete umi mba'e mbo'ehakotýpe ojejapóva ha sapy'arei ndaipórirõ katu hasyvéta ha ipukuvéta ndéve ha ne mbo'ehárape avei umi mbo'epy oñembohapeséva.

Upéva rupi, che py'arory kóina ijávo chéve amoğuahẽmi hağua nde pópe ko aranduka, nderehehápe ojejapova'ekue. Kóva ha hendive 7 ambue aranduka oguerekopaite opaite mba'e katuite reñemoaranduva'erã ko mbo'esyrýpe. Rehechaháicha ko aranduka ojehai guarani ha castellanope, upéva oñeæuenohẽ upéicha ikatu hağuaicha nde eipuru ne ñe'ẽteépe: nde ndekatupyryvérõ guaraníme, upéicharamo eipurúta upe ñe'ẽme ojehaihápe ha katu nde reñe'ẽvéramo castellanope, upéicharamo eipurúta upe ñe'ẽme ojehaihápe.

Ne mbo'ehára nepytyvõta eipuru porã hağua ko aranduka. Ipye oĩ hetaiterei mba'e porã nepytyvõtava eikuaave hağua heta mba'e pyahu, eñembokatupyry hağua jahechápa ejapokuaa hetaitaite mba'e techapyrãva ha, amo ipahápe, tanearanduve rehóvo, toiko ndehogui máva ideprovéchova hogayguápe, itávape ha hetãme.

Eñangareko porãkena ko aranduka rehe, ani embyai térã ehaiparei hese. Áğa ary oútavape, ambue nde rapicha oikétava ko mbo'esyrýpe oipurujeyta kóva ko aranduka.

Ipahápe, romomandu'asemínte ko mba'e opavave oikuaáva ha oguerekóva ikorasõme: "Tavýgui niko heñói mboriahu". Upéva rupi, mburuvichakuéra ha mayma ñane retãgua oñeha'ãmbaite jahechápa nde ha opavavéva ñañemoarandu jahávo. Jajykeko oñondive. Upéicharamo jahapo'óta mboriahu ñane retãgui ha ñama'ẽ mombyrýta ñapyrũ mbaretégui ambue tetãnguéraicha avei. Eñemoarandúkena!

Nde rayhuhára,

Víctor Ríos Ojeda
Ministro de Educación y Cultura

Ficha técnica

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Directora General de Curriculum,
Evaluación y Orientación.

Lidia Manuela Fabio de Garay

Jefa del Departamento de Apoyo a la
Implementación Curricular en Medios Educativos

Edgar Osvaldo Brizuela Vera

Jefe del Departamento de Diseño Curricular

Nidia Ester Caballero de Sosa

Jefa del Departamento de
Evaluación Curricular

Rosalía Diana Larrosa Nunes

Jefa del Departamento de
Investigación Curricular

Elaboradores

Rubén Darío Argüello Godoy (Coordinador)

María Estela Báez de Armoa

Silveria Concepción Laguardia Viñales

Guido Raúl González Martínez

Versión Guaraní

Diana Miguela Riquelme de Jara

Eusebio Orlando Hermosilla Alviles

Liz Josefina Recalde de Nuñez

Loida Mongelós de Hermosilla

Lidia Manuela Fabio de Garay

María Esther Rossanna Centurión

María Teresa Orué Marecos

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Revision y ajustes

Maura Graciela López

Diseño y Diagramación

Víctor Ramón López Amarilla

Ko'ã ta'anga ohechaukáta ñandéve ñane rembiaporã

- Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha mba'épa ojehupytyse upe mbo'epy rupive.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe oñepyrũha mbo'epy.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha marandu mbo'epy rehegua.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha reikuaa hağua.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha mandu'arã.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñane año.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñane irũ ndive.
- Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñande rogaygua ndive.

Mba'épa jajuhúta arandukápe: Moõpa oĩ peteĩteĩ

Mbo'epy aty	Mba'épa jaikuaáta	Togue
I- Ñane retã niko oĩambue tetã ndive	Paraguái isãso rire siglo XIX aja	11
	Paraguái isãso rire siglo XX ha XXI aja	36
	Mayma oikóva ko ñane retãme ogue-reko tembiasakue.	55
	Ñane retã niko oñemopyrenda ambue tetã Río de la Plata peguáicha avei.	63
	Ñañembokatupyry ñamoñe'ẽ haæua yvy ñemoha'anga	70
	Tecnología pyahu jaipurúva ko'aæa rupi ñañomomarandu haæua	76
II- Ñande niko tekove ha jaiko ñande rapichakuéra ndive	Jajuavy niko ñande rete, ñane ñe'ẽ ha ñane rembikuaápe	81
	Jajogueraha porãramo jaiko porãvéne oñondive	87
	Jahechakuaa ñane rembiaporã peteĩteĩ jajogueraha porã haæua	90
	Mitãnguéra niko ñande derécho	93

Mbo'epy aty I

Ñane retã niko oĩ ambue tetã ndive

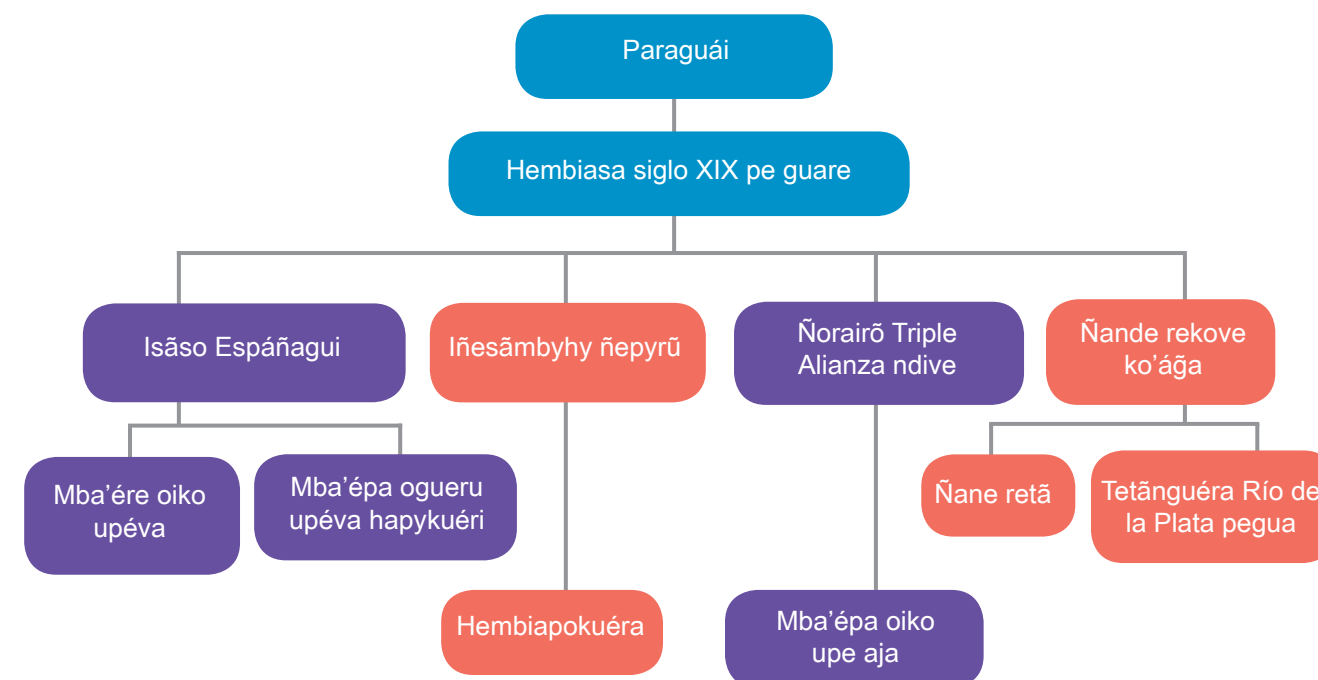
Mba'épa ogehupytyse

- Oikuaave tembiasa ojejuva'ekue Paraguái isásóramo guare Siglo XIX aja.
- Oikũmby umi tembiasa ojejuva'ekue ñane retã Paraguái isáso rire siglo XX ha XXI aja.
- Ohechakuaa ñane retãguakuéra rembiapo jaguereko haġua tekotee paraguayohaicha tembiasakuéra pukukue aja ko yvy jaikohápe.
- Ohechakuaa ñane retã Paraguái estructura política avei umi tetã oĩva región hérava cuenca Río de la Plata
- Oipururu escala omoñe'ê haġua yvy ñemoha'anga.
- Ohesa'yijo mba'eichaitépa tecnología momarandu ha comunicaci3n rehegua ko'aæagua

Tembiasa ojejuva'ekue Paraguái isáso rire siglo XIX aja

Ko mbo'epy rupive jaikuaáta:

1. Ajesareko ta'angáre oĩva ambue toguépe:

- Mba'e távapepa oĩ ko óga.
- Mba'eichanepara'e ojeiko upe ógape.
- Mba'épa ojejúneraka'e ipype.

2. Ahesa'yijo jehai ñane retã Purahéi Guasu.

- Mba'e síglopepa ñane retã isásova'ekue Espáñagui.
- Mba'épa he'ise ñe'ê "omondoho itasã".
- Mávaguipa ñane sásova'ekue.

ÑANE RETã PURAHÉI GUASU

Tetãnguéra Amerikayguápe tetãma pytagua ojopy, sapy'ánte, japáy ñapu'ávo, Ha'evéma!... ja'e ha opa.

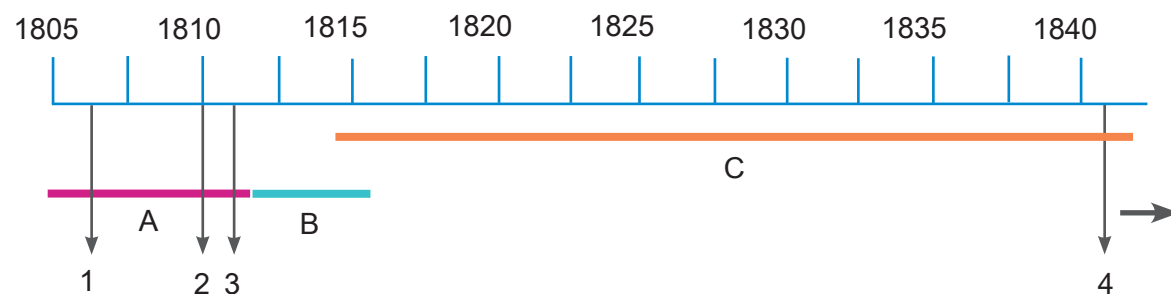
Ñande ru orairõ pu'akápe, verapy marã'yva oipyhy; ha ojoka omondoho itasã, poguypópe oiko ko tetã.

Joyke'y Paraguái, iporãma, anive máramo ñañesũ; mbarete ha tĩndy ndaijavéiri oiháme joja ha joayhu.

JAJESAREKO PERIODO JAIKUAAVÉTAVA REHE...

Ñamyesakã ko línea de tiempo:

REFERENCIAS

A. TEMBIASAKUÉRA OMYAÑAVA'EKUE ÑANE RETÁ PARAGUÁI SÃSO

1. Napoleón ojasuru Españape.
2. Junta Buenos Airespegua apopy.
3. Ñane retãgua opu'ã sãmyhyharakuérare sãso rekávo.

B. Congreso ñane retãmegua ypykue (1º:1811, 2º:1813, 3º:1814, y 4º: 1816.)

C. DICTADURA TEMPORAL HA PERPETUA DR. GASPAR R. DE FRANCIA REHEGUA

4. Dr. Rodriguez de Francia omanóramo guare.

Aikuaa hağua

MBA'ÉPA OJEHU ÑEPYRŪVA'EKUE, MBA'ÉREHEPA OIKOVA'EKUE HA MBA'ÉPA OJEHUVA'EKUE ÑANE RETÁ ISÃSO RIRE.

Heta mba'e niko ojehuva'ekue ko yvy jerére ha, umi mba'e tuicha oipytyvõ tetãnguéra oĩva guive Américape isãso hağua. Oĩ tembiassa ojehuva'ekue ñane retã isãso mboyye ha, umi mba'e héra antecedente. Umíva niko:

Temimo'ã ilustración rehegua he'íva umi pu'aka Estado rehegua oñemboja'ova'erãha, oĩva'erã ñesãmyhy tetaygua omoakãva ha maymáva tekove oguereko derecho oipuru hağua opa mba'e oguerekóva.

Opu'ã sãmyhyharakuérare 13 colonia inglesa Norteaméricape oĩva upekuévo ojapo hikuái temimo'ã ilustración rehegua he'iháicha oñemomba'évo pe democracia, joja ha sãso oñemboja'ovo umi mbohapy poder Estado rehegua kóicha: ejecutivo, legislativo ha judicial.

Pe revolución francesa rupive oñemosarambi temimo'ã igualdad ha fraternidad rehegua, ojeipe'águi ñemboja'o ha privilegio umi clase sociálgui, uvei oñemomba'e kuimba'e ha tavaygua derecho ohechaukáva voto rupive.

Ndaikatúi jahasa ñaño'e'ýre pe Revolución Comunera rehe ha'éva tembiassa ojehuva'ekue ñane retãme ary 1717 ha 1735 rupi, uperõ tekovekuéra aty oñembyaty opu'ã hağua gobernador Diego de los Reyes Balmaceda ñesãmyhy rehe.

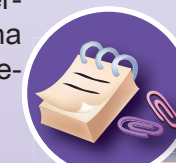
Umi mba'e ojehuva'ekue nda'aretéi ha katu, ojehuva'ekue ambue tetãme, ko'avape oñehenói causa externa, umíva niko:

Napoleón Bonaparte ojasuru Españape ha upévare rey España pegua Carlos IV oheja ita'ýra Fernando VII oisãmyhy hekovia. Upéva ojehu rire, Napoleón oapresa chupe ha omoĩ hekovia ityke'yrape José Bonaparte rey de España ramo. Upévare oñepyrũ umi Junta de Regencia oñemoĩvo pe invasión napoleónica rehe, hikuái ndoguerohorygui sãmyhyhára pyahu Francia pegua ha oisãmyhyva Fernando VII rérape oĩva preso.

Invasión inglesa Río de la Plátape upéva ojehu ary 1806 ha 1807aja Españagua oipytyvõgui Franciape, ko tetã oñemoĩva'ekue Inglaterra rehe ymave.

Buenos Aires isãsóramo guare ha Junta porteña rembipota:

Iporã ñanemandu'a Españape umi Junta de Regencia oisãmyhyjeyva'ekue omomba'e'ýre invasorpe, Buenos Aires pe upéicha avei ojejapo ha heñói pe Junta Gubernativa 25 de mayo ary 1810 pe oñesãmyhy hağua Fernando VII rérape. Ko Junta Gubernativa omondo delegado gobernación de intendenciape oipotágui heñói tetã ha oñemoĩ Buenos Aires pe capital ramo ha, upekuévo oñemoirũ hese ambuekuéra táva.

Reikuaápa...

Paraguaype ojekuaáramo guare ñorairõ Paraguari pegua ndohoporãiha, umi familia española itenondevéva oho Paraguágui.

Upe mba'e oipytyvõ ojeapo'i hağua pe clase españolistape, ohechaukágui nomomba'eiha tetã Paraguáipe.

Paraguáipe oñemondova'ekue Coronel **José Espínola y Peñape**, ha'éva criollo paraguayo, chupe gobernador Bernardo de Velasco ndohéjai oğuahẽ Asunción peve, upévare ojevy Buenos Airespe marandu japu rehe ha upévare oñepyrũ pe misión militar **Manuel Belgrano** rehegua. Kóva oğuahẽ oñemomba'e hağua Paraguái rehe, upevarã ou ejército reheve ha oike Paraguari peve ha, 19 de enero ary 1811 jave oñepyrũ ñorairõ Cerro Mba'e guýpe, upe guive ojekuaa chupe Cerro Portefioramo. Oñepyrũ vove ñorairõ umi portéñope æuarã osẽ porãmba, upévare oho upégui gobernador Velasco. Ko mba'e ojejúgui umi militar oguerekóva rango yvate oisãmyhy: Cavañas, Gamarra ha Yegros, ko'áva omohenda porã umi tropa oĩva'ekue ha upéicha ohupyty pu'aka Paraguáigua. 9 de marzo ojehu ambue ñorairõ río Tacuary rembe'ýpe ha upépe ipojái hikuái Belgrano rehe.

Portugalgua rembipota py'ýiete oñemomba'eseva'ekue yvykuérare oguerekóva España ha, upéva oñemohenda porã, Carlos IV rajy ha'éva Fernando VII

reindy, Carlota Joaquina Juan VI rembireko, ha'éva rey Portugalpegua ha, itúva ohejágui ita'ýrape mburuvicháramo hekovia, ha ityke'ýra katu oĩ preso, upévore ha'e opyta heredera peteĩtetéramo ha omondo hembiguaikuérape ohecha hağua mba'éichapa ikatu oñemoirũ umi provincia oĩva Brasil ypýpe. Ko tembiasa héra Carlotismo.

Umi causa interna ñane retã isãsohague rehegua ikatu jahechakuaa umi **Reforma borbónica** ñemohenda, upévore ojehu ko'ã mba'e:

•**Opresión política:** Umi criollo oñeguenohẽ cargo oguerekóvaguei ha oñemoĩ hekovia españolkuérape, ko mba'e Españagui voi ou.

•**Opresión económica:** Oĩva'ekue impuesto hendape'ymegua Paraguáipe ġuarã tekotevẽva'ekue oñangareko heta mba'épe ambuekuéra távare, peteĩva niko Buenos Aires.

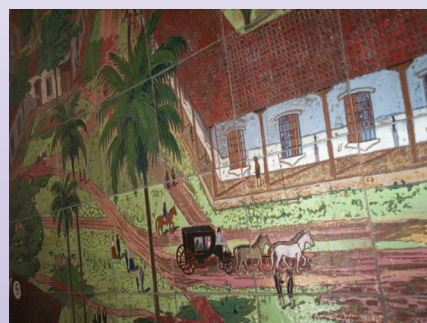
•**Opresión social:** Oñemondova'ekue kuimba'ekuéra criollovape oike hağua ambuekuéra ejércitope, upévore oheja hõga ha ikõga. Maymáva oikõva upépe imboriahujoamante, itapykue heta mba'épe ha oiko chuguikuéra tembiguái, umi español katu oguerekojoa privilegio.

•**Ohechakuaa imbareteha:** umi soldado ñane retãmegua ohechakuaa imbareteha oñorairõramoguare ambuekuéra cõntrape ha ipu'akaha umi inglés rehe, ko'ãva ojasuruva'ekue Río de la Platape.

•**Temiandu ñane retã rehegua:** upéva ojehechakuaa porãiteva'ekue oikóramo guare Congreso 24 julio ary 1810 pe ha omoakãva'ekue Velasco. Ko ñemoirũme ñane retãyguá ojehechakuaa, oikoha tetãramo, oikotevẽnteha pe autonomía política. Upéva ha'e pe ideología independentista tẽrã autonomista.

Foto que reproduce cuadro de Cavañas. Se encuentra en el Museo de la Casa de la Independencia.

Detalle de Mural que reproduce la ciudad de Asunción en tiempos de la Colonia. Fotografía: Rubén Arguello

Chemandu'a

MBA'ÉICHAPA OÑEPYRÛ TEMBIAPO ÑANE RETÃ ISÃSO HAĞUA

Pe aty autonomista heta hembiapova'ekue ombosako'i hağua tembiapo revolución rehegua, ñepyrũete ojejapotava'ekue 25 de mayo. Oĩva'ekue ñomongeta py'ýiete tavayguakuéra apytépe oĩva ko'ã tendápe: Asunción, Concepción, Yaguarón, Itapúa, upéicha oñemoĩ hağua peteĩ ñe'ẽme upe ojejapótavare.

Ñembyaty Asunciónpe oiko py'ýiveva'ekue Juan Francisco Recalde rógape avei Martínez Sáenz rógape, upépe oikova'ekue Pedro Juan Cavallero. Upe ógape ojejapo opaichagua ñembyaty oñemo'ã hağua upe añetehápe ojejapóva, oikova'ekue angirũnguéra ñembyaty, avei tembiayhu rehegua, upéicha ojapova'ekue Fulgencio Yegros ohóvo Facunda Micaela Speratti rendápe (upéi omenda ojehe hikuái).

Mba'épa ojejapóta

José de Abreupe ombouva'ekue gobernador Portugalpegua oĩva Río Grande del Sur, Diego de Sousa pe oñembyatyva'ekue Velasco ndive, upe ñembyaty ohechakuaa

oñembohasaseha pe provincia Portugalpe. Ko mba'e, oñemoirũ avei momarandu rehe he'iva gobernador oikuaamaha mba'érehepa oĩ py'ýiva'ekue aty Recalde rógape, upévore oñemotenonde pe revolución ha, upéicha Juana de Lara ha'eva'ekue upe ogueraháva momarandu umi revolucionariokuérape. Cavallero upe 14 de mayo ary 1811 pyharépe oñembopũvo campana Catedralpegua, Iturbe ndive ha, mbohapy compañía infantería avei mbohapy artillería rehegua reheve, oñemomba'e cuartel oĩva

oñembohasaseha pe provincia Portugalpe. Ko mba'e, oñemoirũ avei momarandu rehe he'iva gobernador oikuaamaha mba'érehepa oĩ py'ýiva'ekue aty Recalde rógape, upévore oñemotenonde pe revolución ha, upéicha Juana de Lara ha'eva'ekue upe ogueraháva momarandu umi revolucionariokuérape. Cavallero upe 14 de mayo ary 1811 pyharépe oñembopũvo campana Catedralpegua, Iturbe ndive ha, mbohapy compañía infantería avei mbohapy artillería rehegua reheve, oñemomba'e cuartel oĩva plázape rehe, uperõ oisãmbyhyva'ekue Mauricio José Troche.

Reikuaápa...

Ambuekuéra tendencia ideológica niko Porteñista (oñemoirũ umi porteño ndive, upevahina Buenos Aires.), Españolista tẽrã Realista (ojapóva rey he'iva, oikoségui gueteri upe oikoháicha) ha Carlotista (oñemoirũ Carlota Joaquina rehe, ombojoapységui Portugal ndive).

Ojesapukáivo "alboroto en la plaza" pya'eterei oñembyaty tavaygua ha upéicha oñemombareteve pe revolución, oipytyvõ avei ko'ã kuimba'e katupyry Fernando de la Mora, Mariano Antonio Molas ha Pa'i Francisco Javier Bogarín, ha mba'e. Pedro Juan Cavallero he'iuka Velascope kuatiahai rupive oñeme'ẽ hağua ha katu upe gobernador ndojapói mba'eve. Oñemomyi rire soldadokuéra cañón reheve oñemohendávo tape ojeikeha avei oñesẽha rupi Velasco, omýi ha ojapo upe oje'éva chupe kuatiahai rupive omondova'ekue chupe capitán Cavallero alferez Vicente Ignacio Iturbe rupive. Tavaygua ovy'aitei ha osapukaijoa "viva la unión" upe aja umi soldado ombopu 21 cañonazo.

Chemandu'a

Pe proceso ñane retã isãso hağua oñepyrũva'ekue ary 1811pe, ha katu oñemopyrenda mbarete ambuekuéra tetã ñanemomba'évo ha'ekueraicha. Pe independencia económica he'ise natekotevẽiha jajeko ambuekuéra tetã economía rehe.

Mba'épa ojehu ñane retã isãso rire: tavaygua ijoja, ndaipóri ñemboja'o clase socialpe ojehechakuaávo moğuipe ou tekovekuéra, avei autonomía política, upéva he'ise ñane retãmegua ikatuha ñañesambyhy, jaiporavo ñandejehegui upe jaipotáva. Ñane sãsóramo guare ambuekuéra tetã ndohechakuaaseiva'ekue Paraguái ha'eha tetã ijeheguínte oñeisãmbyhýva, oñemomba'eségui yvy jaguerekóva época colonial guive. Upévare ndojehái hikuái ñane retãygua oñemu opaite mba'e reheve avei.

1. Ahai peteĩ esquema ha ipype ahechauka mba'érehapa ñane retã isãsova'ekue Españagui.

2. Aheka momarandu, ambuekuéra mba'e ojehuva'ekue ñane retã isãso rire. Agueroko rire momarandu, ahai mapa conceptual ahechaukátava upéi che irünguérape.

3. Ajeporeka marandu rehe ha upéi ahai che remiandu amombe'úvo mba'éichapa ñane retã oĩ ko'áğa isãsóvo iñekonomíape.

4. Ajepy'amongeta ha upéi ambohovái: mba'éichapava'erã máva he'íva ohayhuha avei omomba'eha hetã rekotee.

5. Aipuru che apytu'ũ ha añeha'ã amoha'anga plaza ñane retã isãso rire avei vy'a ha ayvu oĩneva'ekue upépe.

6. Ajeporeka aikuaa hağua oĩpa táva ogueraháva umi prócer oñeha'áva'ekue ñane retã isãso hağua réra departamento che aikohápe. Umíva amohenda peteĩ mápape.

Ñane retã sãmbyhyharakuéra rembiapo yma isãso rire

1. Jajesareko ta'angáre.

Chemandu'a

Ñanemandu'a 15 de mayo ary 1811pe heñoihague pe Estado paraguay pyahu, peteĩ Estado niko ndaikatúi oĩ akã'yre, upévare ojejapo kuañañe'ẽ intimación rehegua omoneiva'ekue Bernardo de Velasco. Ha'e oisãmbyhy mokõi diputado ndive oiporavova'ekue Cuartel pegua, ha'eva'ekue: Fulgencio Yegros ha Gaspar Rodríguez de Francia.

Umi columna añoite opyta ko'áğa peve óga yma guare oñembyatyhaguépe gobernadorkuéra pe Primer Congreso Nacional oikóramo guare.

2. Ñambohovái porandukuéra:

a) Umi óga yma guarépa ñande jaguerovia ha'eha ñane rembiassa techaukaha. Ha'épa umíva patrimonio cultural. Mba'érehapa.

3. Jajepy'amongetamína mba'éichapa oñemondenera'e yma guare ha mba'épa oñaduneraka'e umi ohova'ekue congrésope.

Aikuaa hağua

ÑANE RETã ÑESãMBYHY TENONDERã

Pyharevete 16 de mayo ary 1811ramo guare oñepyrũ pe **GOBIERNO PROVISORIO térã TRIUNVIRATO**. Iporã ha katu ndahi'aréi ñesãmbyhy omotenondéva Bernardo de Velasco (Españapegua), Juan Valeriano Zeballos (Españapegua) ha Dr. José Gaspar Rodríguez de Francia (paraguaigua). Oisãmbyhy aja ojapova'ekue ko'ã mba'e: opoi umi preso políticogui avei umi ojekapturava'ekue oiko aja ñorairõ Paraguari ha Tacuarýpe, avei oñemonandi Corrientes upéicha oñemboyke Buenos Aires ja'e'y. Upéicha avei

ojeheja oho José de Abreupe ani haæua oĩ jeiko vai Brasil ndive. Ojejoko peteĩ kuartiañe'ẽ oñemondova'ekue Velascope, upe kuartiahai rupive ojehechakuaa oĩha ñomongeta ex gobernador umi Portugalgua ndive, upévare oñeguenohẽ chupe.

Oñehenoiva'ekue ojegueroko hağua peteĩ Congreso (**PRIMER CONGRESO NACIONAL**) upépe ojeiporavo haæua mba'éichapa oñeisãmbyhýta ñane retã. Ko congreso oñembyatyva'ekue 17 guive 20 de junio peve ary 1811pe ha oñemomba'e umi gobernador rógape, upérõ oñembyatyva'ekue hetave 300gui diputado. Umi oiporavova'ekue apytépe jajuhu: **ndojehejaí umi español oĩ cargo públicope**, opa Cabildo, oñehundi petý ñemuha tetãmegua ha opa avei pe sistema milicia rehegua. Upe congreso omoñepyrũ ñesãmbyhy hérava **Junta Superior Gubernativa**, upevarã oñemoĩ myakãháraramo Fulgencio Yegros, Gaspar Rodríguez de Francia, Pedro Juan Cavallero, Francisco Javier Bogarín ha Fernando de la Morape.

Junta Superior Gubernativa rembiapo

Peteĩva hembiapo ñepyrũ niko **kuatiahai 20 de julio ary 1811pe** guare, ipype oñemomandu Buenos Airespe tembiasa ojehuva'ekue 14 ha 15 de mayo avei umi mba'e Congreso pegua oiporavova: (upe provincia oñeisãmbyhýta ijeheguiete, ndohepyme'ẽmo'ãvéima impuesto, opa petý ñemuha tetãmegua ha ojeheja oñeñemu oimeraẽ mba'e rehe) ha oñeñeha'ã umi provincia americana oñemoirũ peteĩcha meme avei oñeisãmbyhy ijeheguiete peteĩteĩ he'ivo "Paraguái isãso rupive ndaipojái ambueichagua itasã rehe avei nomoambuéi ijára". Upe kuartiahai oñemomba'e ha'égui documento ypykue ñane retãmegua.

Oñemboheraguapyva'ekue Buenos Aires ndi vepe **Tratado 12 de octubre ary 1811pe** guare he'iva umi renta oñemopeteĩtaha (independencia económica) ha ojehechakuaa moõ pevépa ohupyty pe Provincia Paraguái yvy (independencia territorial), sãso ñemu rehegua, upe tratado niko ñepyrũete acuerdo internacional Paraguái ojavova'ekue.

6 de enero ary 1812 pe oñeguenohẽ documento he'iva tekombõ'e primaria rehegua katuete kuimba'ekuérape æuarã, ndaikatúi oñembyepoti avavépe, oñemopu'ã mbo'ehakuéra ha oñeguenohẽ reglamento mbo'eharakuérape æuarã, umíva apytépe jajuhu José Gabriel Tellez ha Juan Pedro Escaladape. Economíape oñeguenohẽ decreto he'iva ikatuha ojeho ysyrykuéra Paraguái ha Paraná rupive, oñeme'ẽ yvy ogayguakuérape ñemitýrã.

SEGUNDO CONGRESO NACIONAL oñembyaty tupão La Mercedpe, 30 de septiembre guive ary 1813pe, omoñepyrũ ñembyaty hetave 1000gui delegado ha omoakã Pedro Juan Cavallero, upe sistema de voto ojepuruva'ekue niko sufragio universal, ovotava'erãhãpe tuichavéva 23 áñoogui. Peteĩ mba'e oiporavova'ekue upe Congreso niko oñemoĩ peteĩ "Consulado" ha'éva ñesãmbyhy pyahu ha, upéva omoakã Fulgencio Yegros ha Dr. Francia. Pe congreso ojerure Dr. Francia ha Pedro Juan Cavallerope ohai haæua peteĩ **Reglamento de Gobierno**.

Reikuaápa...

Ambue mba'e ojegeroviáva:

Paraguái isãsohague confederación argentina ohechakuaáramo 15 de julio ary 1852pe, oñemosẽ rire Dictador Rosaspe.

Ambue congreso rembiapo niko umi símbolo nacional apo.

PRIMER CONSULADO REMBIAPO

Dr. Francia oñepyrũ oisãmbyhy irundy jasy aja ha, ojapo ko'ã mba'e: oipapa mboy españołpa oiko upépe, heta oĩ oñemosẽva'ekue ha oho Corrientes pe, ambuekuérape oñemoinge cárcelpe omba'apógui políticape. Omopeteĩségui umi clase social ha ohundi-ségui pe clase española ndohejaí maymáva kuimba'e européova omenda kuña ipire morotívare. Ko'ã mba'e ojapo ohundi hağua pe españolismo upérõ guare.

TERCER CONGRESO NACIONAL

Oñembyatyva'ekue 3 de octubre ary 1814 ha omoakã Dr. Francia 1000 diputado reheve. Ha'e ombohape umi voto oñepyrũ hağuaicha pe ñesãmbyhy hérava Dictadura Temporal. Upéicha oñepyrũ oñemopyrenda pe hegemonía francistca.

CUARTO CONGRESO NACIONAL

Ndopaiva'ekue gueteri pe Dictadura temporal ñesãmbyhy hi'areva'eráva po ary ha, Buenos Aires pegua ombojoajuse Paraguái hese ha'égui peteĩ provincia, upémarõ oipepirũ Paraguaiguápe oho hağua Congreso oikótava Tucumánpe. Ymave niko Rómape oĩ jave mba'e oporomongyhyjéva ojeiporavova'ekue peteĩ Dictador, ha Dr. Francia oimo'áva'ekue pe República ikatuha ohasa'asy ko'ã mba'e ojuhúvare, upévare ohenói pe Cuarto Congreso Nacional oñembyaty hağua, upéva ojehuva'ekue 30 de mayo ary 1816 Catedralpe ha, oñembyatyva'ekue 350 diputado. Upérõ ojeiporavova'ekue: Dr. Francia opyta hağua Dictador Perpetuo de la República.

Reikuaápa...

15 de mayo ary 1811 pe ojejavova'ekue peteĩ poyvi hovy oguerékova peteĩ mbyja yvate akatúa gotyo.

17 de junio ary 1811pe pe Primer Congreso Nacional oĩramo guare ojepuruva'ekue poyvi oguerékova mbohapy franja oñenóva ojojaitéva pytã, sa'yju ha hovy.

15 de agosto ary 1812pe oñemyasã ñepyrũete poyvi isa'y mbohapyva plaza de la Uniónpe. Umi mbohapy franja niko pytã, morotí ha hovy, mbytepegua ipeve.

4. Ajeporeka momarandu ambuekuéra ñesãmbyhy ojehuva'ekue ñane retã Paraguái isãso rire rehegua. Aguerékopa rire, ahai peteĩ cuadro resumen.

5. Ajeporeka ha amyesakã artículo Constitución nacionalpegua oñe'eva mba'éichapa ko'ãña oñesãmbyhy ñane retã Paraguái.

6. Rohai sãmbyhyharakuéra réra ko fichape ojerureháicha :

- Municipiopegua Intendente : _____
- Departamentopegua Gobernador: _____
- Presidente ñane retãmegua: _____

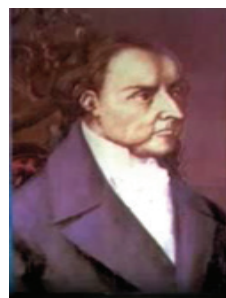
7. Romyesakã che tavapegua sãmbyhyharakuéra rembiapo.

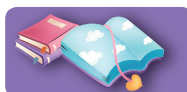
Dr. José Gaspar Rodríguez de Francia ñesãmbhyhy

1. Ajesareko Dr. Francia ra'anga rehe ha amombe'u aikuaáva hekove rehegua:

- Araka'épa onaseraka'e.
- Moõpa.
- Mba'éichapa oñehenoiva'ekue chupe.
- Mba'eichapava'ekue iñesãmbhyhy ñane retãme.
- Mba'épa ojehechakuaa iñesãmbhyhy rupive.

Aikuaa hağua

Dr. Francia jehekombo'e oñemombyky kóicha:

Independencia: Dr. Francia oipuru opaite mba'e ikatúva guive ohupyty hağua umi objetivo político omopyrenda hağua ñane retã sãso, oñangareko umi límite nacional rehe avei pe libre navegación ysyrykuéra rupi. Ko'ã mba'e ojapo oñemopyrenda hağua ñane retã sãso, upévare omoñepyrũ pe Dictadura, oñemombareteve hağua oñemomombyry ha ani hağua ojeko ambue tetã rehe ojeautoavasteseva'ekue.

Dr. Francia rembiapo dictadura temporal aja (1814 - 1816)

Pe Dictadura oñepyrũva'ekue ojapóvo heta mba'e, umíva apytépe jajuhu: a) umi comunidad religiosa isãso sambyhyharakuéra ambue tetãmeguávagui ha oñeisambyhykuaáma hikuái ijeheguiete, upevarã omoakáva'erã chupekuéra peteĩ Pa'i. ã) Ogaykeregua ha ñande ypykuéra omba'apova'erã omopu'ã ha omyatyrõ hağua tapekuéra momarandu isarambiha rupive.

Dr. Francia rembiapo pe dictadura perpetua aja (1816 - 1840)

Tekove aty rehegua, ojehechakuaa ñepyrũete guive Dr. Francia ohekaha tekojoja maymávape ġuarã, opaite hendáicha, taha'e umi mba'e ojequerekóvape avei tetãyguápe. Upéva he'ise ohundiseha mboriahu reko opa hağuaicha umi ipirapire hetáva, avei opa hağua jerovu oñandúva umi ipire morotíva, upévare omombarete mestizaje ha, umi español ndojaposéiva upéicha ohepyme'ëva'erã multa hepýva, uperõ ojequerekova'ekue heta ñemenda kuña paraguagua kuimba'e ambue tetãgua ndive.

Tekombo'e rehe noñehepyme'ëiva'ekue, uperõ oñemoñe'ëva'erã, ojehaiva'erã España ñe'ëme ha ojeipapakuaava'erã avei katuetete, ko'ã mba'e maymáva ojapokuaava'ekue. Oñeñangareko poráva'ekue mbo'eharakuérare omba'apóva mbo'ehao opytávape mombyry, umívape ojehepyme'ëveva'ekue isueldo ndive, heta jey oñeme'ë chupekuéra mymba, tela térã yva opai-chagua.

Pe industria ogaygua rehegua tuicha iñakãrapu'ã oñembotývo pe comercio internacional, upévare oñemotenonde telakuéra apo, poncho ha ahojakuéra. Kuñanguéra ojapova'ekue conserva, dulce, melaza, cigarro ha opa mba'e ñai'ũguiguáva.

Pe aislamiento económico rupive umi empresario ha comerciante ohojoa okaraha gotyo ha oiko chuguikuéra tymba rerekua ha chokokue. Upe aislamiento rupive opa umi mercado internacional ka'a ha petý rehegua, upéicha umi omba'apóva ko'ã mba'épe, avei umi oguerojava'ekue ko'ã mba'e ysyry rupi ohopa avei omba'apo kokuépe, umi barco ndojepuruveiva'ekue katu oñembyaipa.

Oíva'ekue fábrica estatal ao, sapatu, kyha ha mueble rehegua. Kuñanguéra omba'apova'ekue kosináme ha ombovyvy ojapóvo uniforme. Umi omba'apóva Estádope ġuarã ojehepyme'ë chupekuéra ha hi'arive oñeme'ë chupekuéra so'o, tembi'u ha isenarã.

Umi oñemitýva'ekue ndaikatúi oñemitý oimeraë mba'e, oje'eva'ekue chupekuéra mba'emba'épa oñemitýva'erã ha, umíva niko trigo ha mandyju. Oñemokyre'ỹ chokokue rembiapo, upevarã oñeme'ë chupekuéra yvy ha implemento agrícola, taha'e hacha, machete ha pala.

Pe comercio exterior tuicha mbovyve mokõi mba'e rehe: ñesãmbhyhy Río de la Plata pegua omboguapyse ñane retã Paraguái pe ha ani hağua upéva ojehe oñemomombyry ambuekuéra tetãgui. Umi hembýva petý, ka'a, asuka ñemitýgui avei cuero, tela ha pónchogui oñemyengovia media, opaite mba'e hierroguiguáva, mbaraka, naípe, muñeca, trompeta, fusil, carabina ha munición ojeguerruva'ekue Brasil ha Argentínagui.

Dr. Francia ñesãmbhyhy opa ha'e omanóvo 20 de septiembre ary 1840pe.

Fotografía ko'ağagua Rio Paraná. Ta'anga: Rubén Arguello.

2. Ñamoñe'ẽ ohaiva'ekue haihára uruguayo ñane retã rehe. Ñamoñe'ẽmba rire jahai ñe'ẽ paha.

(...) *Paraguái oñakârapu'â ha'eñoite América Latinape: upe tetã añoite tetãnguéra ambue nombuyairiva'ekue. Dictador Gaspar Rodríguez de Francia are oisambyhyva'ekue mbarete reheve (1814–1840) upéva omopyrenda, ñemomombyry rupive, ñemongakuaa imbaretéva.* (...)¹

a. Ajeporeka opaite hendápe, mapa tembiasa ñane retã Paraguái rehegua ohechaukáva mba'eichaitepava'ekue yvy ñane retã mba'eva'ekue Dr. Francia oisambyhy aja.

ã. Ambojoja upe mapa momarandu oĩvare ko mbo'epýpe.

3. Aipuru che apytu'ũ ha ahai:

a) Mba'épa oguerúne ñane retãme oñemomombyryramo ambuekuéra tetãgui iñeko-nomíape ko'ága rupi.

ã) Ikatu piko ja'e ko'ágagua oikóva ñane retãme oguerekoha tekojoja. Mba'érehepa.

4. Ajeporeka aikuaa hağua umi producto ñane retãgua oñemúva ambuekuéra tetã oĩva ijypýpe ndive.

Chemandu'a

Umi relación internacional rehegua, pe política exterior Dr. Francia oipuruva'ekue ha'ehague ñane retã límite nacional rehe ñeñangareko, upevarã oñemopu'ã fuerte militar oñemomba'e hağua ñane retã yvy Río Jaurú guive Norte gotyo Corrientes peve sur gotyo. Techapyrã ñande yvy rehe ñeñangareko niko Corrientes pe ojeike jey ary 1833pe.

¹GALEANO, Eduardo. Venas abiertas de América Latina. Edit. Catálogos. Edic. 22. Bs. As. 2003.

Carlos Antonio López ñesãmbhyhy

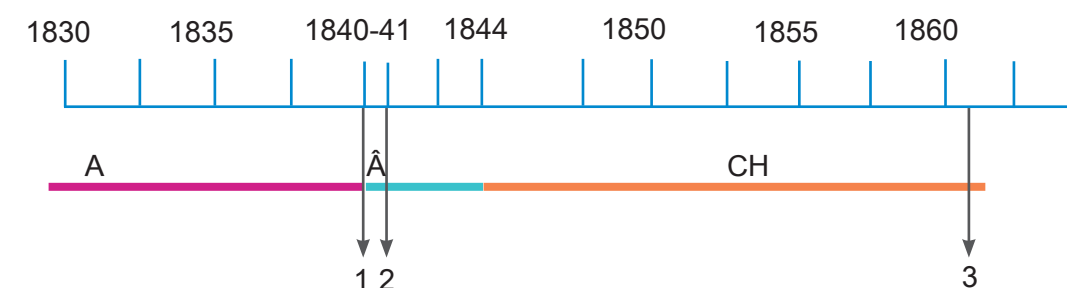
1. Ajesareko ta'angakuérare ha upéi ambohovái porandukuéra:

a) Ahámapa tenda oĩhápe ko'ã monumento.

ã) Ahasépa aikuaa umi tenda. Mba'épa aikuaa chuguikuéra.

JAJESAREKO UPE PERIODO REHE KO LINEA DE TIEMPO RUPIVE

KO'Ã MBA'E REHE JAJESAREKÓTA

A. KO DÉCADA PEVE OISAMBYHY DR. FRANCIA ÑANE RETÃ

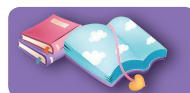
1. Omano Dr. Rodríguez de Francia.

Ã. ÑESAMBYHY PROVISORIO DR. FRANCIA OMANO RIRE

2. 2do Consulado (Carlos A. López ha R. Alonso).

CH. PETEĨ PRESIDENTEMA OISAMBYHY ÑANE RETÃ: CARLOS A. LÓPEZ

3. Omano Don Carlos A. López.

Aikuaa hağua

Ñesãmbhyh transición rehegua

Omano rire Dr. Francia hekovia oĩva'ekue heta ñesãmbhyh herava'ekue "Gobierno de transición" ary 1840 ha 1841 aja. Ambue congreso nacional oñembyatyva'ekue ary 1841pe ha omoñepyrũ pe segundo Consulado, upe ñesãmbhyh omomba'e ñane retã sãso, oipuru umi símbolo ñane retã rehegua, opa mbeguekatũpe tembiguái reko ha, oñeguenohẽ hekovia pe "libertad de vientres". Pe SEGUNDO CONSULADO Don Carlos A. López ñesãmbhyh rupive ogehupyty Bolivia ha upéi Chile he'ima Paraguái rehe tetã isãsovaha.

Don Carlos Antonio López ñesãmbhyh

Antiguo Cabildo. Fuente: Rubén Arguello

13 de marzo ary 1844pe, Antiguo Cabildo oñemyatyrõva'ekue Casa de Gobernora, oñembyaty pe Congreso Nacional ha oiporavo Presidente de la República ramo Don Carlos Antonio Lópezpe, iñesãmbhyh aja oñeguenohẽ pe Ley omohendáva administración política ñane retã Paraguái rehegua. Ñane retã sãso omoañeteraẽ Brasil, 14 de septiembre ary 1844pe. Upéi 14 de junio ary 1845 pe Uruguay; ha upéi Argentina omomba'e ñane independencia 17 de julio ary 1852pe.

Tembiapo ojavova'ekue Carlos A. López tekombo'e rehegua niko, omoñepyrũ ha omopu'ãuka Escuela Pública, ojehepyme'ẽ hacienda nacional rupive beca ñane retãgua oho hağua oñemoarandu ambue tetãme. Ojeguera avei mbo'ehára ambue tetãmegua ojeguereko hağuaicha ñane retãme pohãnohára, cirujano ha obstetra.

Tekombo'e hérava superior opyta Academia Literaria poguype oñepyrũva'ekue ary 1841pe. Ary 1850pe Juan Andrés Gelly omoñepyrũ peteĩ Escuela de Derecho civil y político, avei oguenohẽ aranduka ypykue ñane retãmegua hérava: "El Paraguay, lo que fue, lo que es y lo que será". Oñemoñepyrũ avei pe Escuela de Medicina ary 1861pe. Karai arandu matemáticape Pedro Dupuis ha mbo'ehára Miguel Rojas oguerahava'ekue tenonde pe Aula de matemáticas oñepyrũva'ekue ary 1853pe. Ojehechakuaa tekombo'e

Reikuaápa...

Ambue mba'e iporãva aspecto socialpe ojavova'ekue ñane retã Presidente niko umi comunidad ñande ypykue mba'évagui 7 de octubre ary 1848pe ojapo chuguikuéra tavaygua ñane retãmegua.

ha'ehague kuimba'épe ġuarãnte, upéicharõ jepe mitãkuñanguéra hogaygua ipirapire hetáva ikatuva'ekue oho mbo'ehao privadovape oñemoarandu hağua música, idioma, dibujo ha tembiapo kuñáme ġuarã mbo'ehao ha'éva Josefa Mercé, Dorotea Dupratt, Luisa Balet, Eduvigis de la Riviere ha Ana Monier de Dupuis² mba'e.

Pe política económica rehegua, omombarete oñepyrũvo iñesãmbhyh ha'égui hetaiteve yvy jára avei hetave ojavóva ka'a ha oikytíva yvyra. Oñemondova'ekue mohendahára oipytyvõ hağua ñemitýme avei oho porãve hağua mbo'ehaokuéra jehai ha oficio rehegua.

Oñepyrũ jey pe navegación ha ñemu, hetaiterei barco oğuahẽ puerto oĩva Pilar ha Asunciónpe oguerúvo manufactura ambue tetãmegua. Pe producción nacional ka'a, petý, yvyra, oñepyrũ jey ojegueraha ambue tetã gotyo. Ko'ã ñemu ndaikatuvéima ojevapo trueque rupive, upévare ary 1842 pe ojevapo moneda plata ha cobreguiguáva oñemboheraguapy peteĩ contrato ary 1845pe ha oñepyrũ oñemosarambi ary 1847pe, umi oñeguenohẽraẽveva'ekue niko un doceavo (1/12) rehegua.

Oñeha'ã osẽ porãve hağua momarandu rehegua osyriry hağuaicha pe comercio ojevapo pe Marina Mercante oipytyvõva iñakãrapu'ã hağua ñane retã, upévare ojevogua pe buque Tacuary ha umi vapor río Blanco ha río Negro.

Chemandu'a

Heta técnico Europapegua –hetave Inglaterrapegua –oipytyvõva'ekue ñane retã opu'ãve haæua. Ouva'ekue ingeniero, arquitecto, pohãnohára, farmacéutico, marino ha militar, umíva heta omba'apova'ekue. Tuicha iñambue Paraguái, oñemopu'ã edificio públicova ha privadova.

Don Carlos oheja ñesãmbhyh

Don Carlos araka'eva ndaikatuiva'ekue omohesakã ñane retã límite rehegua, heta jepe oñeha'ãva'ekue. Karai presidente hasyva'ekue are guivéma. Agosto ary 1862 mbyte rupi oñembyaveva'ekue. 10 de septiembre pa'i Fidel Maíz ome'ëva'ekue chupe sacramento pahaitegua. Omano mboyve he'iva'ekue ita'ýra tuichavévape: "Oĩ niko heta mba'e tekotevéva oñemosarambi, aníkema reñeha'ã remohu'ã espada rupive, uvei pluma rupive, katmete Brasil ndive". Hetekue oñeñotýva'ekue Tupão oĩva Trinidadpe, upéi ojeguerahava'ekue oñemoĩ Panteón de los Héroespe. Oheja pe vicepresidencia provisoria testamento rupive ita'ýra Francisco Solano Lópezpe.

²Rafael Eladio Velásquez. Breve historia de la Cultura en el Paraguay. 2da. Edic. Ediciones Universitarias Criterio. Asunción. 1968

Jaheka momarandu Don Carlos Antonio López ñesãmbhyhy periodo rehegua, ha umíva reheve jajapo kuatiahai. Upevarã, jajesareko ko'ã mba'e rehe:

- a) Ñañomoirũ atýpe, upevarã jahechakuaa mba'éichapa oñemohenda kuatiahai.
- ã) Jaheka momarandu pehẽngue oñeme'ẽva'ekue ñandéve rehegua.
- ch) Jahai artículo upe tendápe ġuarã, jaipurúvo momarandu pyahu.
- e) Jahechauka ñane rembiapo ñane irũnguérape.
- ẽ) Ñamohenda oñondive umi pehẽngue oñemba'apohague (oguerékova artículo lokuéra ojehaiva'ekue).
- g) Oñondivepa jahechakuaa mba'éichapa ñamboapéta kuatiahai.
- ğ) Jahechauka ñane rembiapo mbo'ehao sambyhyhárape ha upéi, ambuekuérape avei.
- h) Ñañomongeta umi mba'e jahasava'ekuére jaikuaavévo ñane retã rembiassa rehegua ha jajapokuévo kuatiahai oñondivepa.

Ojejapo kuatiahai hérava "El Paraguay Independiente" upéva ojehe 26 de abril ary 1845pe ohechaukaségui "ñane retã Paraguái ijehégui ikatuha oñangareko ha omopyrenda mbarete isãso" omosarambívvo kuatiañe'ẽ 20 de julio ha tratado 12 de octubre ary 1811pe guare, oñemomba'e ñane retã sãso, jehosyrykuéra rupive, ha mba'e. Osẽva'ekue avei "Seminario", "Eco del Paraguay" ha revista hérava "Aurora", Ko'ãva osẽ Natalicio Talavera, Juan Crisóstomo Centurión ha Gumersindo Benítez pytyvõ rupive, ambuekuéra apytépe.

Chemandu'a

Peteĩ kuatiahai oguereko heta sección térã pehẽngue: economía, entretenimiento, editorial, momarandu ñane retãmegua, ambue tetãmegua, ha mba'e.

Tembiasa ojehuva'ekue ñorairõ triple alianza aja Mba'éichapa oĩva'ekue ñane retã uperõ avei ambuekuéra tetã oĩva Cuenca Rio de la Plata pe.

Omanóvo Don Carlos Antonio López, Congreso omoĩ **Presidente de la República** **Francisco Solano Lópezpe**; iñesãmbhyhy aja ojehuva'ekue ñorairõ Triple Alianza rehegua hi'areva'ekue 1864 guive 1870³ peve.

Don Carlos ohejava'ekue testamento rupive (pliego oñembotýva) vice presidente provisoriaramo Solano Lópezpe ha ha'e ojerure oñembyaty hağua pe congreso ha, upépe ojeiporavo hağua mba'éichapa oñesãmbhyhy porãvéta ñane retã.

Mariscal López ikavaju "Mandyju" ari www.evp.gov.py

Chemandu'a

Congreso 16 de octubrepe guare

Ary 1862pe, 16 de octubrepe guare oñembyatyva'ekue peteĩ Congreso omoĩva'ekue peteĩ presidente pyahu; votación rupive, ndaha'ei elección general rupive.

Aikuaa hağua

Francisco Solano López ñesãmbhyhy

Oĩva'ekue ñane retãgua ndoguerohoryiva'ekue Francisco Solano López oñemoĩ presidenteramo, ndoipotáigui pe "dinastía López" oisãmbhyhy areterei.

Tembiapokuéra ojapova'ekue oisãmbhyhy aja niko: ferrocarril, fundición, arsenal, ko'ãva oñepyrũ ha oñemopu'ã pe palacio de gobierno, Oratorio de la Virgen de la Asunción ha teatro pyahu. Tembiapo ñemitỹ rehegua oñemomba'e ha oñeñangareko hese; peteĩ decreto rupive ojejapouka peteĩ censo general agrícola. Ojehai ha oñeimprimi cartilla agrícola ha oñeme'ẽ premio oñemokyre'ỹ hağua chokokuekuérape. Heta mitãrusu ohova'ekue Európape oñemoarandu hağua. Umi máquina imprenta nacional rehegua omba'apova'ekue ary 1845 guive oñembopyahupa. Paraguái ndojekoiva'ekue ambuekuéra tetã rehe iñeonomiãpe.

Péicha avei ojequereko py'ỹiva'ekue vy'aguasu ha karuguasu; oĩva'ekue jeroky távape, umíva oikova'ekue plaza de Armas ha avei Hospital plázape; tavagua oñembyatyva'ekue

³ En base a: VELAZQUEZ, Rafael Eladio. Una periodización de la historia paraguaya. Asunción. 1985.

umi fiesta ojejavova'ekue club Nacionalpe, óga oĩva ferrocarril estaciónpe, Venancio ha Benigno López rógape avei ambuekuéra óga guasúpe.

Mba'épa ojehechakuaái ha mba'érehepa oñorairõva'ekue Paraguái Triple Alianza rehe.

Límite ndojehechakuaái mba'epotágui

Ary 1862pe oğuahéva'ekue hu'áme umi tratado límite rehegua, umíva rupive oñembopyahu jey umi problema ymave guare ñesé porã rekávo. Ko'ã mba'e, oñemoirũvo Brasil oiheha norte gotyo yvy ñane retã mba'évape ha ñorairõ tujaite Chaco rehe avei Misiones sur gotyo Argentina ndive, ogueru jeikovai regiónpe.

Paraguái ndoguerekói cuerpo diplomático

Ñane retã ndoguerekoiva'ekue peteĩ cuerpo diplomático ikatupyryva, ndoguerekói avei embajada umi táva tuichavévape ambue tetã rupi, ikatu upéva ombohape ñorairõ ambuekuéra tetã ndive.

Jeikovai Uruguái

Uruguái oikovaipa imburuvichakuéra ha Brasilgua ointervení, Paraguái oipytyvõse Uruguái.

1. Ñamoñe'ẽ rire, jahai esquema ojehechakuaahápe umi inglés mba'epota Rio de la Plátape.

TRIPLE ALIANZA OÑEMOĨVA'EKUE PARAGUÁI REHE CONFLICTO ÑEPYRÛETE GUARE

Kuatiaha 30 de Agosto omondova'ekue Brasil noñembohováiri, noviembre ary 1864pe ojeapresa pe buque Marques de Olinda upévape oĩva'ekue gobernador pyahu Matto Grosopégu.

Campaña ofensiva:

Oñehenói upéicha Paraguái oñepyrũgui oñemoĩ ambuekuéra tetã rehe, umi ñorairõ ojehe ambue tetã korapyépe.

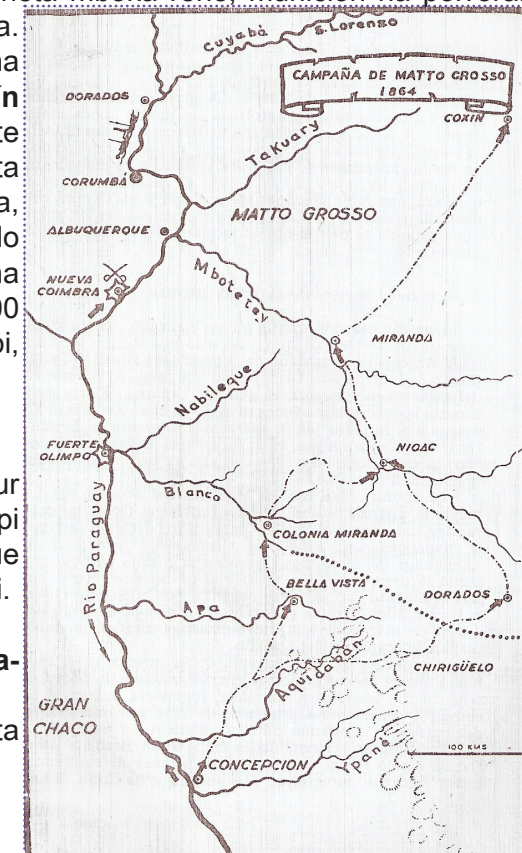
Campaña Matto Grosso rehegua

Ñorairõ ñepyrũete guare ojehuva'ekue provincia de Matto Grosopépe ijatukupe omo'ã norte gotyo. 23

Reikuaápa...

Hasyva'ekue ojejuhu hağua máva oñorairõséva reiete Paraguái rehe, oikóva tavakuéra Argentinape apytépe, ha'ekuéra ndoguerekóigui Paraguái guapé enemigo ramo, ndaupéichai ojehecha porteño ha brasilerokuérape. Oñemyaña maymávape oñorairõ hağua.

de diciembre ary 1864pe oséva'ekue Asuncióngui 3.200 soldado rupi vapor ha goletape (ha'éva mba'yru ypegua michĩvéva). Concepciónpe **coronel Vicente Barrios** oho y rupi norte gotyo; hikuái oñemoĩ ha oñemomba'eva'ekue Coimbra rehe, upéi Albuquerque ha Corumba rehe. Upekuévo oñemomba'e hikuái heta mboka rehe, munición ha pólvorare ojepuruva'ekue upéi ñorairõ pukukue aja. Ohejava'ekue Matto Grosopépe 1.000 soldado ha ojevy jey Paraguáype. Yvy rupi, **Coronel Resquín** oséva'ekue Concepcióngui oho hağua noroeste gotyo 2.500 soldado reheve. Ohasa Bella Vista rupi ha ojuhu tavakuéra nandi, ojehejareipa, ohupyty jepy Nioac ha Miranda avei umi soldado aty oğuahé Coxim peve. Ambue tercera columna omoakáva capitán Urbieta oho este gotyo 200 kuimba'e reheve. Ohova'ekue Chirigüelo rupi, oñemomba'e Colonia Dorado rehe.

Misiones rupi jehasa

López niko ohoseva'ekue Río Grande del Sur ári, upevarã ohasava'erã Misiones yvy rupi oñeñorairõva'ekue hese. Ojejerureva'ekue permiso ha Bartolome Mitre he'iva'ekue nahániri.

Uruguaype ñambue sãmbhyhára: oñemoambue angirũ ija'e'yvare

Oğuahé hu'áme ñorairõ civil Uruguaype ha opyta sambyhyháraramo umi ndocha'éiva López rehe.

Corrientespe guare ñorairõ

13 de abril ary 1865pe peteĩ flota 5 barco reheve ipopa'ã umi vapor argentino 25 de Mayo ha Gualeguay rehe. Ambue árape, oğuejy 3.000 soldado paraguayova omoakáva Gral. Robles ha oñemomba'e táva oĩyre ñorairõ. Oikóva upépe oiporavo peteĩ junta de gobierno.

Congreso Extraordinario 5 de marzo ary 1865pe guare

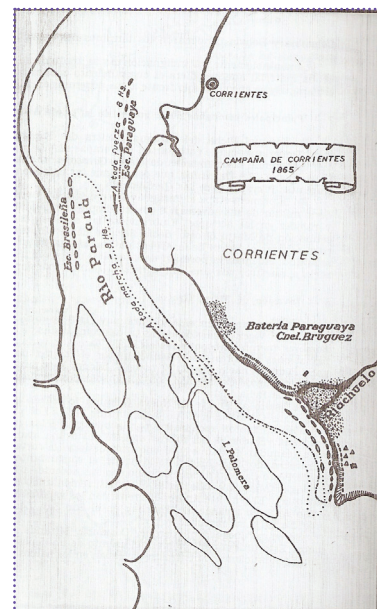
15 de febrero oñembyatyva'ekue peteĩ Congreso Extraordinario upéva oguereko aty 5 de marzo guive. Upe asamblea omoĩva'ekue peteĩ comisión doble especial ohechakuaa hağua mba'éichapa ojogueraha oñondive tetãnguéra. Oñemoĩ peteĩ Presidente, Mariscal de los Ejércitos de la República, oñemoĩ avei Orden Nacional del Mérito ha ojeheja ejecutivopegua ojerure pytyvõ pirapire rehegua 25.000.000 peso ambue tetã rupi.

Oje'égui katuete oñembotyaha oñemomarandu Argentinape 18 de marzo ary 1865pe oñeñorairõtaha hese, upéva oiko ndohejáigui umi tropa ohasa yvy Argentina mba'éva rupive, ndojehechakuaáigui avei Paraguái derecho Misiones rehe.

TRATADO SECRETO

8 de abril oğuahëva'ekue Buenos Airespe momarandu ataque paraguay o rehegua, (oñeñomi pe momarandu ñorairõ re-hegua). Mitre he'iva'ekue upe ñorairõ noñemombe'uihague oiko mboyyve, upëvare tavaygua ipochyeteraiva'ekue ha iñe'ëmbohovaiva'ekue. Mitre he'iva'ekue jerovu reheve kõi-cha: "24 órape cuartelpe. 3 semana rirre frontierape. 3 mese rirre Asunciónpe". Ha upéicha oñemboheraguapy peteĩ trata-do kañyhapete Buenos Airespe.

Oñemosarambi rirre prensa inglesa Foreign Office rupive ary1866pe, pe tratado kañyhápe guare, maymáva oikuaapa ha upéva ambuekuéra tetãmegua ndoguerohoryiete voi.

CAMPAÑA URUGUAYANA REHEGUA

López ombyaty 12 mil kuimba'ëpe Itapúaape. Encarnación guive Tte. Cnel. Antonio de la Cruz Estigarribia oike Río Grande del Sur ha Misionespe. Ohasa río Uruguay Paso Gauchos rupi ipoguývo Mbutuýpe. San Borja pe oike 11 de junio (Estigarribia hei'uka Mayor Pedro Duarte pe oho hağua tenonde gotyo López he'íramo jepe ambue mba'e) iñe'ëndu ha oho akatúa gotyo ha ipu'aka ñorairõre Yapeyúpe, oğuahë Arroyo Yata'ipe (oñemombarete Ombusitope). Mitre katu ombosako'i mbohapy arma ha Duarte mboyyve 3 milgui soldado reheve ou oñorairõ hendive Venancio Flores ha Wenceslao Paunero 11mil soldado reheve, upéva ojehe 17 de agosto. Duarte ojerure pytyvõ Estigarribiape ambue ysyry tenda gotyo, ha katu nombhováiri chupe.

Upéi, 20 mil aliado ombojere Uruguayana. Estigarribia oñeme'ë 19 de septiembre. Cinco mil ñane retãgua oiko chuguikuéra prisionero ha oñevende chupekuéra esclavoramo.

Umi campaña defensiva: upéicha herava'ekue umi ñorairõ ojejavova'ekue oñeñangareko hağua ñane retã ha ijyvy rehe.

CAMPAÑA HUMAITA REHEGUA

Oñepyrüva'ekue 25 de noviembre ary 1865pe. Mariscal López ombohasa campamento ha'e oĩa Humaitãgui Paso de Patriape ha Corrientes opyta nandi. José Eduvigis Díaz mil soldado reheve 4mil rovái ohasa ysyry Paraná 31 de enero ary 1866pe ha oike Corralespe, upépe oñorairõ ha ipu'aka hesekuéra.

Umi aliado oñemohenda mbohapy hendápe ha Mariscal López omonandi Itapiru ha oho norte gotyo opyta hağua Estero Bellácope. Mariscal López oñeha'ã oike kirirĩhapete Tuyutípe ha 24 de mayo ary 1866pe 24 mil soldado reheve oñorairõ 50 mil aliado rehe. Osëvai chupekuérape ġuarã pe ñorairõ, barcokuéra noğuahéigui tekotevë jave, uvei oğuahe asaje pota vove ha umi aliado oñembosako'ipaitéma oñorairõ hağua. Upépe opyta pe 2º ejército. 13 de Julio, José Eduvigis Díaz ipu'aka ñorairõme umi argentino rehe Yataity Corápe.

Mariscal López oñemohenda Paso Pucúpe, omo-

Ko'ã mba'e ojejúvo Solano López oñe'ë umi oíva ejércitope he'ívo:

"Pene mboka overávo, pene rerakuã porã ha py'aguasu pehechaukáva ñorairõme, mayma pu'aka pehupytyva ha avei, terakuã militarva oñehundieta téra opyta yvyre Uruguayana oñeme'ëhaguéicha oñorairõ'yre."

Umi general ojapova'erã he'ihachaita ko'ã ñe'ë "Vencer o morir"

Natalicio González. Solano López y otros ensayos. Editorial de Indias. Paris. 1926.

Legión Paraguaya.

Umi oñemo'iva López ñesambyhy rehe ha oikova'ekue Buenos Airespe ary 1864pe oñembyaty ha omoñepyrü peteĩ "Asociación Paraguaya" "ha'ekuéra oñemoĩ oñangareko hağua ha omoĩ hağua hova soberanía nacional de la República del Paraguay rehe, avei umi derecho rehe... ha'ekuéra ome'ëse sãso ñane retãme ñesambyhy pohýigui oguerekovaiva chupe...". Oñepyrüvo ñorairõ Argentina rehe Mitre omonëĩ ko aty ñepyrü hérava Legión Paraguaya.

mbarete Curupayty oipurúvo telégrafo momarandu oñemondo hağua ha, upéicha ipu'aka ñorairõre omoakãvo Elizardo Aquino Boquerón, Potrero Saucepe 16 ha 18 de julio ary 1866 rupi, tuicha oipytyvõ umi trinchera pya'e porã ojejavova'ekue. 3 de septiembre ary 1866pe katu tenda Curuzú pe nosẽporã ñorairõ ñane retãguape ġuarã.

12 de septiembre ary 1866 Yataty Corãpe ojojuhu Mitre ha Solano López ñomongetarã. 5 hora rire noguahẽi peteĩ ñe'ẽme.

CURUPAYTY

Óleo ojavova'ekue Cándido López. Argentino.

Ha'e tenda ojejukohaguẽpe ñorairõ ñane retãgua ipu'aka porãvehague, upéva ojeju oñemopu'ãgui peteĩ trinchera ipukúva 2 km, ipypuku 6 metro ha 11 metro ipekuẽpe, upe tendãpe omoakãva'ekue ñorairõ José Eduvigis Díaz, pahaitegua tembiasa ojejuva'ekue 22 de septiembre ary 1866. Omanova'ekue 18 mil aliado ha 4 mil paraguaigua. Venancio Flores ha Vizconde de Tamandare oñeguenohẽ ñorairõ rendãgui ipu'akãgui hesekuera ñane retãgua. Brasil katu omomyĩ tembiguaukẽrape.

Brasil oguereko jey ipoguỹpe Matto Grosso ha 13 de enero ary 1868 Marqués de Caxiaspe oñemoĩ General del Ejército Aliado Mitre rangue. Pe escuadra aliada ndaikatúi ohasa fortaleza Humaita pegua ojokõgui peteĩ ary pukukue ñorairõ.

Mendoza, San Juan, La Rioja ha San Luís pegua ndoguerohoryĩ ñorairõ Paraguái rehe ojejavova.

Ruina Humaita pegua

Aníkena araka'eve ysyry ogueraha, anítei kuimba'e oitypa, Aníkena ára jehasa ohundipa, anítei oiko tesarái chugui, Mba'épa ojejavóta, táva oñemyasyhápe héra. Tavakuera oñomoirũhaguẽpe ojeju mba'e techapyrã. Pehecha maymáva peguatáva, ojejokóvo tasẽ. Upe tupãõgui López ojavova'ekue fortaleza. Ha tomopu'ã palacio tekojoja ijykere. Opuraheitahápe umi héroe, mborayhu iporãitáva...

Carlos Miguel Giménez

Kuatiahai uperõguare oipytyvõva'ekue omosarambi hağua momarandu umi mba'e ojejúva rehegua, avei omokyre'ỹ umi oñorairõvape, upevarã omosarambi ñemoha'anga ojejúka hağua umi ndocha'éiva ñane retãgua rehe.

Peteĩva niko **Cabichu'i, Centinela, Estrella, Cacique Lambaré y el Semanario** (oficial).

18 de febrero ary 1868pe mbohapy buque ohasava'ekue mbaretẽpe Humaita renondẽpe ha oğuahẽ hikuái Asunciónpe 22 de febrero (upe mba'e ndojehechaporã ha oñeñeha'ã ojejukereko hağua peteĩ gobierno provisorio) ñane retã capital oñembohasa Luquepe ha upéi Piribebyupe. Humaita ombohovake ñorairõ omoakãvo Cnel. Pedro Hermosa umi soldadope 5 de agosto ary 1868 peve.

CAMPAÑA PIKYSYRY REHEGUA

Mariscal López oho Lomas Valentinas guive **Ita Ybate** peve ha oha'arõ umi soldado aliado oñemoağui sur gotyo, ha katu Marqués de Caxias oho ijehersito reheve Chaco rupi ha oğuahẽ San Antonio ypy rupi ha, 4 de diciembre ary 1868 ohasa Mariscal López ejército rapykue Villeta gotyo. General Bernardino Caballero oñorairõ **Ytororõ ha Abaype** upẽpe nosẽporã ñane retãguape ñorairõ. Marqués de Caxias ohasa **Ita Yvaté** ha **Lomas Valentinas** peve diciembre ary 1868pe. Mariscal López ohova'ekue Cordilleraspe Cerro León ha Ascurra rupi.

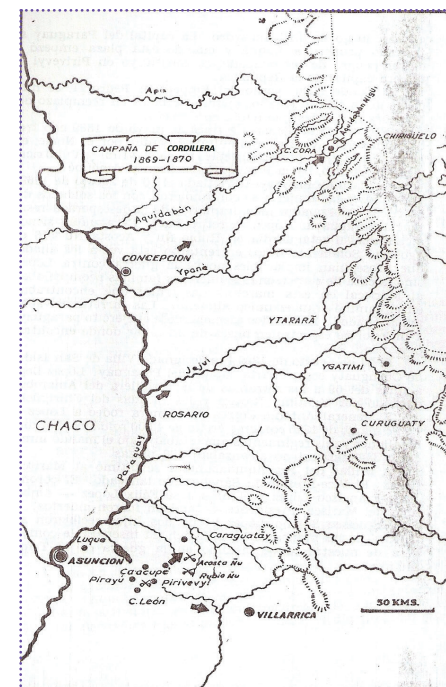
1 de enero ary 1869 umi aliado oike Asunciónpe. Marqués de Caxias oimo'ã opamaha ñorairõ ha ndohõiri Mariscal López rapykueri. Marqués de Caxias rekovia oñemoĩ Conde D'Eu, Pedro II yernope ha ojejukereko Asunciónpe peteĩ gobierno provisorio Mariscal López javeve.

CAMPAÑA CORDILLERAS REHEGUA

25 mil aliado rupi ojasuru **Piribebyupe** oñemongoráva 12 de agosto ary 1869 tavayguakuera oñorairõ oipurúvo opaite mba'e, taha'e ita, vidrio, yvyra puku, hikuái ndaikatúi ipu'aka umi oúva hi'arikuérare, avei ndaikatúi ojoko Hospital de sangre hasývare hyepýpe jehapy. Mariscal López oho Curuguaty gotyo (upéva ha'e 4ta. capital) oipurúvo pe estrategia hérava **tierra arrasada** (ndohejái mba'evete tavakuera rupi, umi aliado oúva ani hağua ojuhu mba'evete ikatútava oipuru taha'e, ñemitỹ, tembiporu, yvakuera. Oñeñemitỹ **umi residenta** pytyvõ rupive ojejukereko hağua hi'upyrã tekotevẽkuete. Pe ejército ruguare ojejúpyty **Rubio Ñu ha Acosta Ñupe** 16 de agosto ary 1869pe, ko ñorairõpe hetaiterei ñane retãgua omanova'ekue.

Cerro Corá gotyo

1 de marzo ary 1870 Cerro Corãpe oñorairõ 4.500 soldado aliado ha 500 ñane retãgua. General Correia da Câmara ombojere Mariscal Lópezpe oíva herido yvỹpe ha oñeha'áva

oñemoĩporã ysyry Aquidaban Nigui rembe'ýpe. Oje'e chupe oñeme'ẽ hağua, ha'e katu ombohová "amano che retã ndive" he'ipávo upéva ojejapi chupe ha omano upepete. Upe tendápe oñorairõva'ekue avei Juan Francisco López Lynch (Panchito), chupe oje'e avei oñentrega hağua, ha'e katu ombohová "Peteĩ Coronel paraguayo araka'eve noñentregáiva" ha ojejuka chupe upepete, avei ityke'ýra José Félix López Lynchpe, mbohapyvévape oñotýva'ekue Madame Lynch.
Omanova'ekue avei Cerro Corápe Vicepresidente Francisco Sánchez ha Luís Caminos.

Consecuencia demográfica, política ha económica ñorairõ rire

Ñane retã opytava'ekue itapere, pe sistema productivo oñehundipava'ekue avei ojehepyme'ẽ hetava'erã indemnización ha ñorairõhápe ojepuruva'ekue rehe umi ipu'akava'ekuépe, oñemopu'ã jeyva'erã ñane retã ha, avei umi estancia pegua nomba'apovéi.

Ogayguakuéra opyta tuva'ýre, mena'ýre, memby kuimba'e'ýre. Tetãyguá ha hetave kuña oĩva'ekue, kuimba'ekuéra ohopágui oñorairõ hağua. Kuñáva guive oñepyrúva'ekue omba'apo kokuépe ha avei ojapo oimeraẽichagua tembapó ymave kuimba'ente ojapova'ekue.

Upérõ ojehechakuaa pe influencia política umi oganava'ekue ñorairõ oipurúva ojejapo hağua hembipota, ha, avei ha'ekuéra heta tiempo aja opytava'ekue ñane retãme. Pe millón tetãyguágui opytava'ekue 230 mil oikoveva'ekue.

Foto de pintura del Museo del Ministerio de Defensa Nacional sobre Av. Mcal. López y vicepresidente Sánchez.

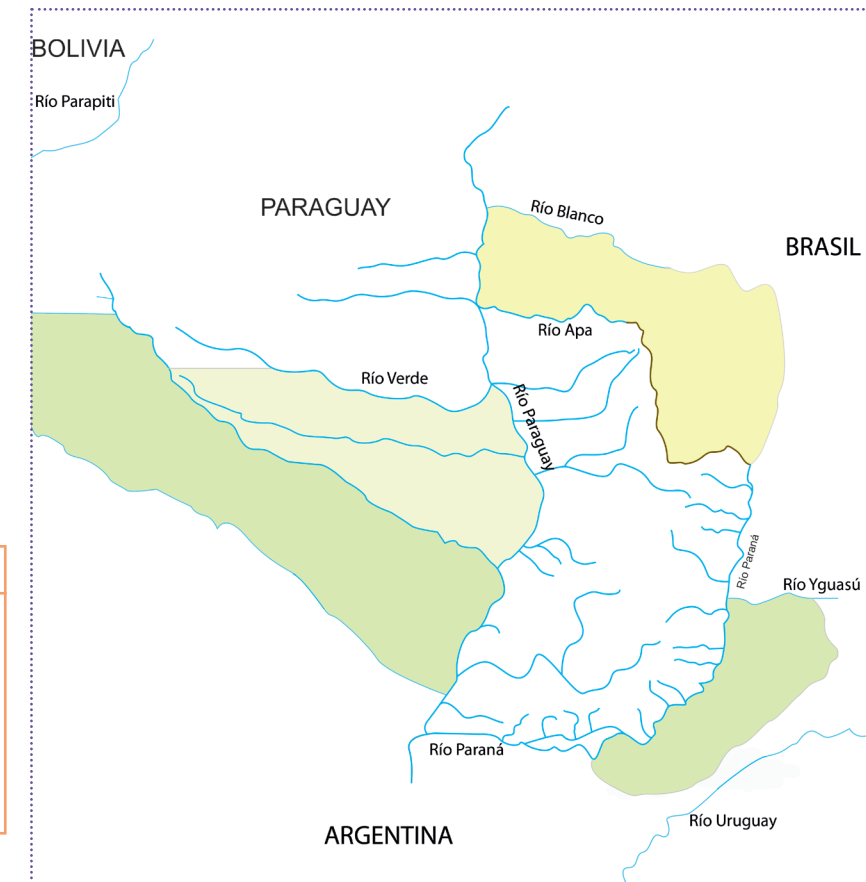
2. Amoimba ko esquema oikotevéva ahaívo ipype ñorairõ oikova'ekue umi campaña Triple Alianza rehegua:

Campaña ofensiva	Matto Grosso:
	Corrientes:
	Uruguayana:
Campaña defensiva	Humaitá:
	Pikysyry:
	Cordilleras:

3. Aiporavo peteĩ campaña ha ahai che remimo'ã amombe'úvo mba'érehépa tekotevéva'ekue ñorairõ Triple Alianza rehegua.

Ñemboja'o ñane retã yvy rehe oikova'ekue jahechakuaa ko mápape:

Referencias	
	Anexado a Argentina
	Anexado a Brasil
	Sometido a arbitraje

4. Ahai mba'épepa ñanepytyvõ pe trinchera Curupayty pegua.

5. Ajeporeka mba'épa ojaporaka'e umi residentakuéra ñorairõ guasu aja ha opa rire.

6. Jajeporeka momarandu ambuekuéra tembiasa ojehuva'ekue ñorairõ Triple Alianza rehegua ha upéi umi momarandu reheve ñamba'apo.

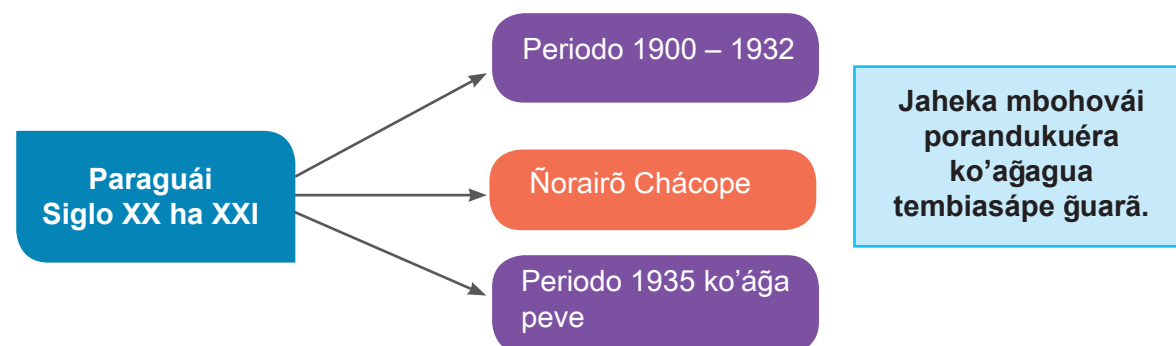
Concurso Ciencias Sociales rehegua

Ñañomoirũ atýpe ha jahai porandu momarandu pyahu rehegua, upevarã ñamboyke porandu tembiasa rehegua, temimo'ã ha concepto ñemyesakã, avei mba'eporandu ñembohová oñeimo'ãva rupive.

Upéi oñembyatýta atykuéra ha mokõi ohasáta tenonde ombohová hağua porandukuéra ambue atypegua ohaiva'ekue. Mbo'ehára ohechakuaáta oĩ porãpa porandu. Ñane irũnguéra ohechakuaáta oñembohová porãpa porandukuéra. Oganáta aty hetave punto oguerekóva.

Paraguái isãso rire siglo XX ha XXI aja

MBA'ÉICHAPA OÍVA'EKUE ÑANE RETĀ PARAGUÁI PERIODO 1900 GUIVE 1932 PEVE

Ñorairõ Triple Alianza rire oñemopu'ã jeyva'ekue ñane retã. Heta ary aja, umi ipu'akava'ekue ñane retãre ñorairõ aja ojapouka hembipota. Mbo'ehaokuéra taha'e Colegio Nacional ha Universidad Nacional oguereko ñepyrũva'ekue omohu'áva iñemoarandu. Umi haihára arandu oha jeyva'ekue ñane retã rembiassa oñemombe'uhaguéicha upe ára peve, umívape oñehenoiva'ekue "la generación del 900". Bernardino Caballero (1880) ñesãmyhy guive oñepyrũ peteĩ hegemonía republicana, sãmyhyhara-kuéra oikotevẽgui pirapire, ovende yvy umi empresa tui-cháva ha ambue tetã mba'évape, upéi, Patricio Escobar ñesãmyhy aja oñepyrũ umi partido político tradicional, Partido Colorado ha Partido Liberal.

Reikuaápa...

Golpe de Estado niko ñepu'ã sãmyhyharakuérare ha, oñeguenohẽ mbaretépe chupekuéra upe oihágui.

1904pe, oiko rire peteĩ golpe de Estado opa pe periodo colorado ha oñepyrũ pe era liberal Juan Bautista Gaona ndive. Upe tiempo aja ojehu py'ỹiete revolución. Eduardo Shaerer ha'eva'ekue presidente pypkue upe periodope ha ikatuva'ekue omohu'ã iñesãmyhy. Oñemombarete soberanía nacional Chácope, ojeheja ou umi menonita ñane retãme, umíva ou oguerekótágui beneficio impositivo ha ndojapomo'ãgui pe servicio militar.

Oñepyrũ ñorairõ tavaygua apytépe ary 1922pe opu'ãgui ejército pegua ha omoakã Adolfo Chirife avei opu'ã tavaygua omomyi ko'avape myakãhára tavapegua, taha'e Liga Obrera omoirũva'ekue sãmyhyharakuérare mba'apoharakuérare ġuarã ohekáva reivindicación. Abril ary 1923pe Eusebio Ayala oheja ñesãmyhy oñepresionágui chupe ha ojupi hekovia presidente provisional ramo Eligio Ayala, ojekuaáva chupe estadista siglo XX guare Paraguái, ha omoñepyrũ edad de oro liberalismo rehegua hembiapokuerare ojehechakuaágui tekojoja ha mba'e porã.

1. Ajeporeka momarandu ko periodo jaikuaáva rehegua ha upéi amombe'u mba'eé rehepa umi sãmyhyharakuéra ohejava'ekue hembiape presidente de la República ramo.

Ñorairõ Chácope

Mba'érehepa ojehuraka'e, mba'emba'épa oikova'ekue ha mba'épa oikoraka'e opa rire

1. Namba'apo

- a) Ñahendu purahéi hérava "Teniente Rojas Silva" Emiliano R. Fernández rembiapokue térã ambue.
 ã) Ñaño mongeta upe he'ivare, upevarã ñamboyke tembiasakuéra pe creación literáriagui.
 ch) Ñanemandu'a mba'eichapara'e situación política ha social ojeháramo guare ko purahéi.

Aikuaa hağua

Ñane soberanía

Chaco niko oĩ ñane retã Paraguái yvy ryepýpe "La primitiva gobernación"⁴ guive oñemopyrendava'ekue 21 de mayo ary 1534pe ombohasáramo guare Carlos V iñesãmyhy Don Pedro de Mendozape, "oñeikũmy porã gobernación de Mendoza oĩha cuenca del río Paraguái"⁵

Colonia aja umi gobernador Paraguái pegua oipuruva'ekue umi derecho jurisdicción rehegua región Occidental rehe he'ihaguéicha R. Moreno: Salazar ñemomba'e yvýre ofundávo Asunción ary 1537pe, umi límite capitulación Alvar Núñez rehegua, expedición umi guaicuru rehe Chácope ary 1543pe, vykuéra oñeme'eva'ekue Juan de Sanabriape adelantado ramo, Santa Cruz ha Nueva Asunción ñefunda Chácope Asunción guive, capitulación adelantado Ortiz de Zárate rehegua, umi documento gobernadorkuéra español ohaiva'ekue omombe'uhápe zona chaqueña tenda Asunciónpe, ojapova'ekue Hernandarias, Virrey Montes Claros, Góngora, ha jasuru chácope umi expedición ombouva'ekue gobernadorkuéra Arias ha Céspedes Xeria, umi fortaleza omopu'áva'ekue Rexe Corvalan, umi límite Intendencia del Paraguay rehegua, pe jurisdicción eclesiástica, pa'i Amancio González jasuru, fuerte Borbón ñefunda, ha hetaitewe mba'e ohechakáva ñane retã soberanía.

Doctor Francia he'iva'ekue (...) ñane mba'e niko (...) Chaco ysry Jaurú⁶ peve oñefundávo umi fortin Orange, Monte Claro, Formosa ha Santa Helena. Carlos Antonio López ofundava'ekue San Venacio, Potrero del Chaco, Pilcomayo, Puesto primero, Guardia, Rinconada, Espinillo ha Tuyu⁷.

Tratado ha acuerdo ymave guare

Oñefirmávo acuerdo Paraguay Argentina ndive, Bolivia ojerure gobierno argentinope ohechakuaa hağua ñane retã mba'eha tenda oĩva mokõive ysry Paraguái rembe'y gotyo. Ojeahustávo tratado Triple Alianza rehegua oñembohasahápe Chaco Argentinape, Bolivia ojerureva'ekue upéva oñemyesakã porã hağua. Upe tenda ojehechakuaa jeyva'ekue ha'eha ñane retã Paraguái mba'e fallo oguenohéva'ekue Ruth-

⁴Don Fulgencio R. Moreno. La extensión territorial del Paraguay al oeste de su río. Ministerio de Relaciones Exteriores. Imprenta Ariel. Asunción. 1925.

⁵Magistral estudio del Dr. Manuel Domínguez. Cuestión de Límites. Segunda Conferencia.

erford Hayes rupive.

General Escobar ñesambyhy aja boliviano aty omyasãiva'ekue peteĩ bandera hetã rehegua Bahía Negra ohenoiva'ekue hikuái Puerto Pacheco. Ñane retãmegua sambyhyhára omondova'ekue upépe soldadokuérape 13 de septiembre ary 1878pe ha, upéicha oñemombarete jey ñane soberanía nacional.

Ary 1907 pe oñefirmava'ekue protocolo hérava Soler-Pinilla, upépe oñemyesakã ndaikatuha ojeike avei ojeguevi, Bolivia katu ojasuru kirirĩhapete oğuahẽ pya'eségui Río de la Platape, ndoguerekovéigui rembe'y ñorairõ Pacífico rehegua guive oikova'ekue Chile ha Peru ndive. Eligio Ayala ofundava'ekue heta fortin ojokoségui Bolivia jeike. Febrero ary 1927 pe katu tropa boliviana Fortín Sorpresape ysyry Confuso ári **ojukava'ekue Tte.**

Rojas Silva pe, upe tembiapo vai ogueru pochy ha jeiko vai.

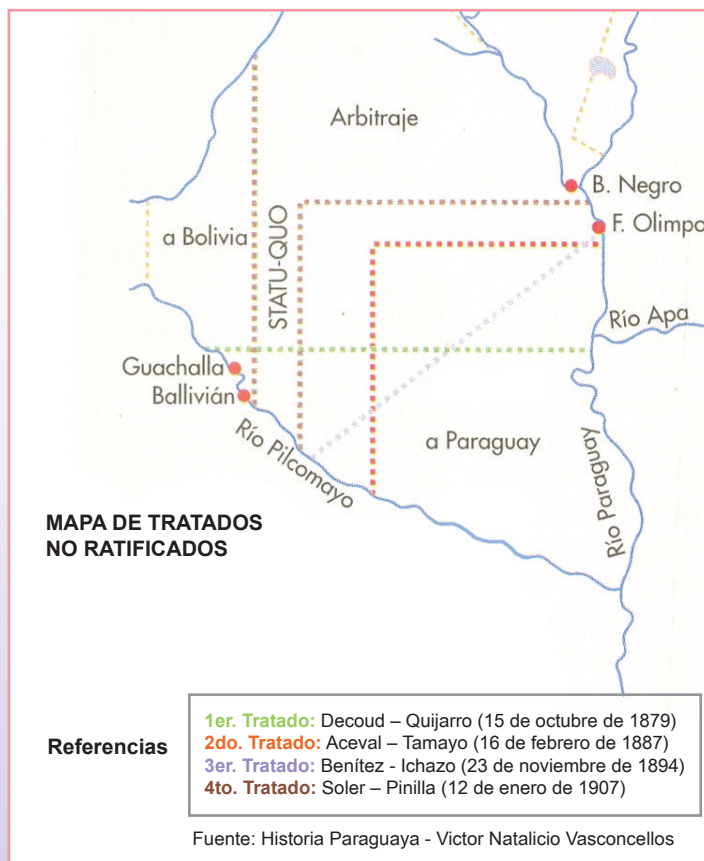
Protocolo Díaz León-Gutiérrez rupive (Montevideo, abril ary 1927) oñeguahẽ peteĩ ñe'ẽme ojeguereko hağua peteĩ conferencia de paz Buenos Aires pe, opa rirẽ upe aty noñeguahéiri peteĩ ñe'ẽme.

Diciembre ary 1929pe ñane retãmegua tropa oñorairõ boliviano rehe fortín Vanguardiape, tenda Bahía Negrape. Mokõive tetã oikovai oñondive ha Bolivia upévare oike Boquerónpe. Presidente Chile pegua Gral. José Ibáñez rupive oñembyaty peteĩ Comisión de Neutrales Washingtonpe ary 1929pe, Bolivia osẽ Boqueróngui ha Paraguái omyatyrõ ha ome'ẽ jey Vanguardia.

Tembiasa omoñepyruva'ekue ñorairõ

Julio ary 1931 pe oiko vai jevy oñondive Bolivia ha ñane retã. Presidente Bolivia pegua, Daniel Salamanca ofundauka fortín Masamaklay, Nanawa renondépe, upévare Asunción pegua oprotesta joa ha 23 de octubre de 1931 ojejukava'ekue heta temimbo'ekuérape Palacio de López renondépe. Laguna Pitiantuta rembe'ýpe ñane retãgua ofundava'ekue

°Viola, Alfredo. EL Dr. Francia y la defensa de los límites nacionales. Imprenta del Ministerio de Educación y Culto. 1979. citado de (Correspondencia del Dictador al Comandante del Fuerte Borbón, 12 de mayo de 1821, Vol. N° 232. n° 2. sección Historia. A.N.A. (Archivo Nacional de Asunción)).
*Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto. Exposición de la causa del Paraguay en su conflicto con Bolivia. Presentada a la XV Asamblea de la Sociedad de las Naciones. Imprenta Nacional. Asunción, 1934.

Legión civil extranjera
Ombohapeva'ekue ambue tetãmegua oikóva ñane retãme pirapire ñeme'ẽ, ko mba'e rupive ojehepyme'ẽmba umi gasto ñorairõ rehegua.

fortín Carlos Antonio López. 15 de junio ary 1932 ramo guare peteĩ destacamento boliviano omoakáva mayor Oscar Moscoso ojasuru upépe, oiko ñorairõ ha, hikuái oñemomba'e pe fortín rehe. Presidente José P. Guggiari oguenohẽuka ñane retãgua oĩva Conferencia de Washingtonpe avei oñemomba'e jey fortín Carlos Antonio López rehe.

Chácope ñane retãgua oñorairõvape omoakáva'ekue comandante primera división de infantería rehegua teniente coronel José Félix Estigarribia. Ha'e ohupytyse ñemombarete mbovyve tiempope ha ojeity pya'e porã ejército invasor rehe oñemohenda porã mbovyve. Oĩgui ñe'ẽ jokuái ojeguereko jey hağua umi tenda bolivianokuera ipojaihague, osẽva'ekue peteĩ omoakáva'ekue mayor Abdón Palacio ha oñemomba'e jey hikuái fortín Carlos Antonio López (Pitiantuta). Bolivia upémarõ oñemomba'e fortín Corrales, Toledo ha Boquerón rehe. Pe comisión de neutrales Washington pegua oñemondyiva'ekue oikuaávo ko'ã mba'e ojehuva'ekue, upémarõ ojerure opa hağua ñorairõ, ha katu ndoikói upéicha.

HERIBERTO FLORENTIN. Más allá de Boquerón. Impresa do Exercito. Río de Janeiro. 1964.

Ñane ñe'ẽ guarani
ojepuruva'ekue ñorairõ aja, upéva omopyrenda mbarete chupe. Hakuetereigui Chácope terere oje'u hetaitereiva'ekue, avei ojepuruva'ekue ka'a oñembogua hağua y ha ty, heta jey anítei oñemano yuhéigui.

SINOPSIS
Bolivia opyta ysyry rembe'y'ýre ha ndaikatuvéi osẽ ysyry Paraguái rupive. Tembiapo kañyete ojapova'ekue Standard Oil ha Royal Dutch Shell sãmbyhyharakuérase oñemomba'e hağua yvy Chaco pegua oguerekóva petróleo.

GEOGRAFÍA
Tekovekuera niko jajepokuaa tekoha ñaimehápe, upe jepokuaa nda'ipyá'éri. Heta jey mbegue. Upévare ñane retãgua oñorairõva'ekue Chácope oho porã chupekuera ojepokuaágui yvy joja rehe avei arahaku rehe, umi boliviano katu ojepokuaa araro'ýre avei yvytyrusu rehe oñhápe sa'ive oxígeno.

 2. Jahai mba'épa ojehuneva'erãmo'ã ñane retãme avei Bolviapeteiva umi tratado oñemomba'e jey rirẽ.

 3. Amohenda tembiasa omombaretéva ñane retã soberanía ko'ã mba'épe:

Documento	
Fundación	
Expedición	

4. Amboysýi umi fortin ofundava'ekue:

Bolivia	Paraguay

5. Ñambohovái:

- Mba'e tembiasápa omombarete ñane retã Paraguái soberanía.
- Mba'érehepa nde reimo'ã heñoihague ko purahéi.
- Ndépa rehendumaraka'e oñeñe'ẽramo ñorairõ oikova'ekue Chácope rehegua.
- Reikuaápa máva oñorairõva'ekue Chácope ñorairõ aja.
- Mba'épa ojuhuraka'e oñepyrũ hağua ñorairõ Chácope.

Aikuaa hağua

Dr. Eusebio Ayala ñesãmyhy rehegua

15 de agosto ary 1932 pe sãmbyhyhára Guggiari ombohasa ñesãmbyhy Dr. Eusebio Ayalape tuicha omoirũva'ekue ñorairõ aja ohóvo py'ỹiete upépe.

Ñorairõ osyryry

Maymáva tetãyguápe, taha'eha'évape oje'eva'ekue oho hağua oñorairõ Chácope. 9 de septiembre ary 1932pe oñepyrũva'ekue ñorairõ fortín Boquerónpe, ára 26 oñepyrũ avei pe movimiento envolvente ha ojejokopa hi'upy oñorairõvape ġuarã. Ára 29, oñeme'eva'ekue comandante Marzana. Upe ñesẽ porã omokyre'ỹ ñane retãgua oñorairõvape. Ambuekuéra ñorairõpe oñesẽ porã avei: Toledo, Corrales, Yucra, Arce (ysyry Verde ári), Aliguatá, Fernández (Herrera), Plataniillos ha Bolívar.

Sociedad de las Naciones oñemoinge

Cancillerkuéra Argentina pegua, Saavedra Lamas, ha Chile pegua, Cruchaga Tocornal, oñembyatyva'ekue Mendozape. Oğuahẽ hikuái peteĩ ñe'ẽme opa hağua ñorairõ, oñemombovy militarkuéra ha oñeisambyhy peteĩteĩ umi mba'e ojuhúva opa hağuaicha ñorairõ Chácope. Bolivia oñe'ẽ vai Paraguái rehe Sociedad de las Naciones renondépe ha he'i hese oñesancionava'erãha he'iháicha artículo 16 pe pacto reheguápe. Umi ñomongeta rupive ndojehupytyi mba'eve.

Pytyvõkuéra

Ñande ypykuéra oipytyvõva'ekue guíaramo tenda ha'ekuéra oikuaáva rupi, tuicha oipytyvõva'ekue ojejuhu hağua y renda ha ojeho hağua tape henyhẽhápe ñoatĩ. Ñande ypykuéra arandu ka'avokuéra ha hapokuéra rehegua hetápe oipytyvõ ani hağua omano. Menonitakuéra avei ome'eva'ekue y ha hi'upyrã umi oñorairõvape. Umi inmigrante ruso oñorairõva'ekue ha'éramo ñane retãguateete.

10 de mayo ary 1933pe, Paraguái he'iuka Bolíviap e oñorairõtaha hendive, upe aja umi fortin ñane retãmegua Nanawa ha Gondra oataka umi boliviano julio ñepyrũ rupi ha katu ñane retãgua oñemoĩ hesekuéra. Upe arýpe oiko avei ñorairõ ko'ã tendápe: Pampa Grande, Pozo Favorito, Aliguatá, Campo Vía, Saavedra, Samaklay, ha mba'e.

Dr. Andrés Barbero oipytyvova'ekue Cruz Roja Paraguaya oñepyrũ hağua avei omoĩva'ekue pirapire upevarã.

Ary 1934pe soldadokuéra ñane retãmegua oñemomba'e jey Yrendagũe rehe upe tenda iporãitereiva'ekue ojeguereko hağua y tekotevẽva.

Ñande soldadokuéra ohóvo tenonde gotyo ohupyty umi cerro cordillera de los Andes rehegua ha ysyry Parapiti, ha mbovýguima soldadokuéra, armamento, munición ha mba'yругuata hikuái oğuevi jey oñhague gotyo. Upéicharõ jepe ñane retãgua ipu'aka ko'ã tenda rehe: Ibivolo, Charagua, Boyuibe, Palo Mercado (ysyry Pilcomayo ypýpe) Mandyjupecuá ha Huirapitindi.

Prisionero ñorairõ pegua

Paraguái oğuerokova'ekue 25 mil prisionero rupi omba'apova'ekue ñane retãme guarã ñemitỹme térã industria rupi. Heta oĩ omanova'ekue ndokaru porãigui ha ojeguereko vai haguére chupekuéra. Ohasa rire tiempo ojevy jeyva'ekue hetãme. Bolivia oğuerokova'ekue mbovyve 5 mil soldadogui ha upe oikoháicha naiñambue tuicháiri peteĩ térã ambue tenda gotyo Chácope.

Reikuaápa...

"Sandia yvyguy"

Ha'eva'ekue ñe'ẽ ojepuruva'ekue ojeapo'i hağua umi ohomava'erã oñorairõ ha katu ndohói, uvei opyta Paraguáype ohorãngue Chácope.

Protocolo 12 de Junio ary 1935

Peteĩ gestión pyahu py'aguapy rehegua oñemotenondeva'ekue Buenos Aires pe, upéva omoakáva'ekue canceller Saavedra Lamas ha oĩva'ekue representante Brasil, Chile, Perú, Uruguay ha EE.UU pegua. Canciller paraguay Luis A. Riart ohechauka peteĩ propuesta de paz Tomás Manuel Eliope, ha'éva Bolivia representante ha ndohasáivo heta ára oñeguahẽ peteĩ ñe'ẽme. 12 de junio oñefirmava'ekue peteĩ protocolo de paz ha upe documento rupive oje'e ñorairõ opamaha avei oñemopyrenda umi mba'e oñeñemongetamava'ekue 3 de agosto ary 1932.

Tratado 21 de Julio ary 1938.

21 de julio oñefirmava'ekue pe tratado de paz, amistad y límites, ko mba'e omoirũ seis ñesãmbyhy hérava mediador. Ofirmava'ekue pe tratado ñane retã Paraguái rérape Canciller Cecilio Báez, Gral. Estigarribia, doctorkuéra Luis A. Riart ha Efraím Cardozo. Bolivia rehe ofirmava'ekue Diez de Medina ha Enrique Finot. 10 de octubre ary 1938 pe colegio arbitral oğuenohẽ peteĩ fallo ha ipype ohechauka umi línea divisoria mokõive tetãme guarã.

Opa rire ñorairõ

Omanova'ekue 50 000 boliviano rupi ha ñiane retãgua katu 35000 rupi.

6. Jajesareko mápare ñorairõ oiko mboyve ha oiko rire rehegua ha upéi ñamombe'u:

Ñaganáramo ñorairõ, mba'é rehepa ojegueviva'ekue ha oñe'me'ë ambue tetãme yvy oñekonkistava'ekue.

7. Jaheka momarandu ha jahai peteĩ cuadro resumen:

Mba'épepa ojoavy		
Protocolo 12 de junio ary 1935pe guare	Tratado 21 de julio ary 1938pe guare	Fallo arbitral 10 de octubre ary 1938

8. Ahechauka ko mápape aipurúvo referencia cromática térã alfanumérica:

- Umi hito ojeipuruva'ekue ojehechauka hagua moõ pevépa Bolivia yvy ha Paraguái mba'éva.
- Umi tratado noñemomba'eiva'ekue ñorairõ mboyve.

BOLIVIA

Documento ymaguare ñehesa'yijo**KUÑA ÑANE RETĀGUA**

"Ñorairõ Chácope guare (...) ojuhuva'ekue kuña ñane retāguápe (...) hembiaapo hetava'ekuépe ohupyty ñehenói clarín rupive, oho haġua ñorairõ Chácope, nahesakái vove mba'eve Pitiantutape. Ohejava'ekue hembiaapo ko'ẽko'ẽmegua, ñepyrũrã okyhyjeva'ekue, ha katu ipy'aguapy ha oñembopy'a mbarete pya'e voi, ojapo haġua "avío" túvape ġuarã, tyke'yra, memby térã ménape ġuarã. Omoirũva'ekue "reservista"pe hendarã meve, ha oheja oho, ikatuva'ekue oujey'y, ysyry yvate gotyo, ohekávo pu'aka, sacrificio térã ñemano.

Upe 8 de noviembre ary 1932 (...) Puerto de Asunciónpe oĩva'ekue vy'a oguahẽtagui ñepyrũetegua enfermera, ohotava'ekue Chaco gotyo. Umíva niko ha'eva'ekue mitãkuña, he'iva'ekue "KO'ÁPE AIME", ñane retã remikotevẽpe, ogueraha haġua kyre'y ha mba'apo umi oĩva hospital de sangrepe. Ha'ekuéra ikyre'yva'ekue oñemoĩ haġua umi oñorairõva jerovu rehe. Avei omondeva'ekue uniforme verde olivo ha ohova'ekue ndoikuaiha gotyo Chácope⁸.

Ndaha'eiva'ekue enfermera ańõnte, ha'eva'ekue avei obrera tallerha rupi, oja'póvo uniforme ha opaichagua mba'e metalguiguáva. Ndaikatúi ñanderesarái umi "Madrinas de Guerra"gui omokyre'yva'ekue upe ahijado oñorairõvape kuatione'ẽ rupive, avei golosina ha pety, ha mba'e. Umi residenta opytava'ekue oñemitý haġua ha oñangareko haġua mymbakuérare.

9. ÑAMBA'APOMÍNA:

a. Jajeporeka ñande rogaygua apytépe térã táva jaikohápe anécdota térã tembiassa ojehasava'ekue ñorairõ aja.

ã. Ñañomongeta jaha haġua Geriátrico Defensores del Chácope, Hogar de ancianos, térã Museo oĩva Ministerio de Defensa Nacionalpe.

•Jahai porandukuéra ñaporandútava umi oñorairõva'ekue Chácope ha oikóva gueteri ha jagueraha chupekuéra purahéi rory térã ambue mba'e jaguerohory haġuáicha chupekuéra.

ch. Ñambohovái porandukuéra:

- Mba'eichapava'ekue kuña ñane retāmegua ñorairõ aja.
- Ojehechakuaa piko pe "equidad de género" umi kuña rembiapo rupive.
- Mba'épepa oipytyvõva'ekue kuñanguéra ñane retāmegua ñorairõ aja Chácope.
- Mba'épa oja'pova'ekue Madrina ñorairõ Chácope rehegua.

10. Jahai peteĩ informe ha ipype ñamombe'u mba'éichapa oiko ko'áġa oiko umi oñorairõva'ekue Chácope.

⁸Dr. Carlos R. CENTURIÓN citado en Revista Chaco-re. IV Época. Marzo 1980.

Mba'eguasú oikova'ekue ary 1935 rire

1. Ñamombe'u upe ñañomongetava'ekue ñande rogaygua ndive ko'ã mba'e re-hegua: óga, ao, jepokuaa ha tembiassa oikova'ekue ñorairõ aja. Jahechakuaa mba'épa ogueruva'ekue hapykuéri pe guerra del Chaco, ko'ã mba'e ñamombe'útavape jahávo.

Aikuaa haġua

Década del 20 guive ojehechamava'ekue voi división oĩva'ekue políticape ha pe descontento tekovekuéra oñandúva, ko'ã mba'e ojekuaa porãva'ekue ha imbareteve Guerra del Chaco rire (upéva ome'ẽva'ekue pa'ũ ojeguereko haġua joaju ñane retāme) opa rire ñorairõ oñepyrũ oñerreclama umi injusticia ha desigualdad oĩva'ekue.

Eusebio Ayala oisãmyhy aja (ary 1932 guive ary 1936 peve) ha ojeikuaa heta militar ohasataha retirope, upéva omyañava'ekue oiko haġua peteĩ golpe 17 de febrero ary 1936pe. Upéva Eusebio Ayala ha José Félix Estigarribia ojejarresta ha oñemondova'ekue chupekuéra tetã ambuépe.

Ndojehupytygui umi transformación oje'eva'ekue oikotaha avei umi ñemoambue oipotava'ekue umi militar gabinete ministrokuéra pegua, presidente Rafael Francopé oñeguenohẽ golpe rupive 13 de agosto ary 1937pe. Mbohapy ára aja oikova'ekue ñomongeta ha opa rire oje'poravo Félix Paivape presidenterã. Ojehechakuaa frontera Bolivia ndive 21 de julio ary 1938pe ha Argentina ndive ary 1939pe. Ojepuru jevy pe constitución ary1870 peguare.

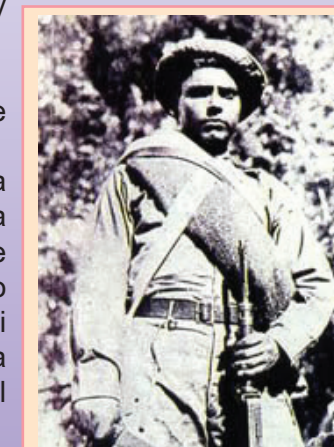
José Felix Estigarribia oñepyrũva'ekue oisãmyhy presidente ramo 15 de agosto ary 1939pe.

Ofirmava'ekue heta tratado avei cooperación financiera rehegua, ofirmava'ekue avei tratado ohechakuaáva línea divisoria Pilcomayo rembe'yype. Ambue mba'e oja'pova'ekue Presidente Estigarribia niko opromulgava'ekue pe Estatuto Agrario, upéva oja'pova'ekue ojeipe'arei haġua 14 yvyjárargui región orientalpe ha 11 región occidentalpe. Oisãmyhy aja ñane retã oñepyrũva'ekue oje'japo ruta Asunción – Coronel Oviedo, peteĩ préstamo norteamericano rupive.

10 de julio ary 1940pe oñepromulga Constitución Nacional pyahu. 7 de septiembre ary 1940pe Presidente Estigarribia omanova'ekue Altospe, oguerékogui accidente aviación re-

Oñemopu'ãmba ORATORIO VIRGEN DE LA ASUNCIÓN oje'purúva avei PANTEÓN DE LOS HÉROES ramo. Upépe ojegueruva'ekue don Carlos Antonio López, Mariscal Francisco Solano López ha pe soldado desconocido retékue.

Soldado paraguayo
Fuente: paraguay-rohayhu.blogspot.com

hegua. Omano riréma ojejapo chugui Mariscal.

Omano rire Presidente Estigarribia, Consejo Ministro rehegua omoĩva'ekue **Higinio Morínigope** oisãmyhy sapy'a hağua ñane retã presidente provisional ramo 7 de septiembre ary 1940 jave.

11 de setiembre ary 1949 pe Federico Chávezgui oiko presidente de la República.

Ary 1954pe ojupi Alfredo Stroessner presidente de la República ramo ñane retãme.

Mcal. Estigarribia hógape.

Gral. Higinio Morínigo

2. Ñañemomba'e kuaapy ko mbo'epy atypeguáre:

a) Ñambosako'i conferencia investigador ndive térã ñemoha'anga noticiero rehegua ha jahechakáta umi tema iñinteresantevéva ko mbo'epy atypegua.

ã) Ñambohovái ko'ã porandu:

- Mba'éichapa oĩva'ekue ñane retã ary 1938/9 rupi. Mba'eichapava'erã máva ojupiseva'ekue presidente de la República ramo.
- Mba'épa ojavova'ekue José Félix Estigarribia oisãmyhy aja economía ha políticape.

Tembiapo opyta haçua apytu'ume

Jaiporu ko técnica :

Diagrama "Pira kanguekue" (*)

Kóva niko peteĩ técnica lógica oñemboja'o jey hağua sa'isa'i peteĩ mba'eporandu. Avei ha'e tembiporu ombovuvúiva ñehesa'yijo ojeikuaa hağua mba'érehepa ha mba'épa oiko peteĩ mba'eporandu, ojeikuaa porãve hağua moğuipe ou añetehápe.

(*) L. Alberto Díaz A. Didáctica creativa: Profesores creativos. Valparaíso. 2007.

Peteĩha: Mba'eporandu: Mba'érehepa oikova'ekue inestabilidad política ary 1935 rire. Oñemoha'anga línea recta horizontal peteĩ kuaatía morotĩ mbytére, opahápe jajapo peteĩ apu'a. Upe rire jahai upe mba'e porandu oñehesa'yijoséva, apu'a ryepýpe. Ko ta'anga ha'éta pira akã ha iñespina dorsal.

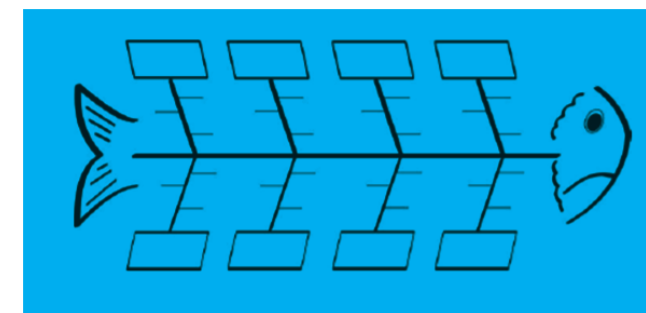
Mokõiha: Mba'érehepa ikatukuaava'ekue ojehu Ñamoha'angáta "hakã" iyyekue oguerékova 45 grado rupi, pe iñespina dorsal pukukue. Ko'ã hakã he'ise opavave mba'e porandukuéra ikatukuaáva ojepy'amongeta aty pegua. Mba'érehepa ojehu ojehaíva'erã apu'a ryepýpe oñemoha'angátava umi hakãngue ru'ãme. Umi hakã oguerékova'erã pa'ũ hu'ã ha espina dorsal apytépe, umi pa'ũme ikatu hağuaícha oñemoĩve ambuekuéra hakã.

Mbohapyha: Tema ojogueraháva causa ndive

Umi hakã peteĩteĩ ojehechakuaa ha oñembojoapy ohóvo ambue hakã ndive ikatu hağuaícha ojehechauka umi tema ohóva causa ndive. Oñemohendáta ohóvo pe pira kanguekue oĩmba peve. Umi tema oje'e jeýva térã oñemomba'évéva ikatukuaa ojehechauka haiha isa'yvape.

Irundyha: Jehecha jey

Ojehechakuaa vove pe diagrama oĩmbamaha térã "oñembojymaha", aty pegua oñemonge-táta peteĩteĩ hakã rehe, avei umi hakã osẽ jeýva chugui rehe.

Ahecha jey

- Mba'épa ahechakuaaraka'e ambohováí hağua porandukuéra.
- Mba'eichagua jehasápa aguerekoraka'e ko'áğa peve.
- Mba'éichapa ambohovairaka'e mba'eporandu.

Mba'e techapyrã ñane retãme, ko'ãğa rupi

Aikuua hağua

ÑESĀMBYHY

Alfredo Stroessner Matiauda, ojeiporavova'ekue 11 de julio ary 1954pe oisãmbyhy hağua ñane retã ary 1954 guive, ary 1957 peve.

1954 guive – 1956 peve: Tembiapo tuichavéva ojavova'ekue oñepyrũvo oisãmbyhy niko jajuhu, ofundahague Facultad Agronomía rehegua, CORPOSANA, Policlínico Policial “Rigoberto Caballero”, Facultad Arquitectura rehegua, ha omopu'ãukava'ekue Estadio Defensores del Chaco.

1957 guive – 1959 peve: Oñemosarambi Cámara Representante rehegua ndohechapora'i haguére hikuái represión policial, oĩgui malestar político Encarnaciónpe, upéva rupi ojeguereko jeyva'ekue pe Estado de Sitio.

1960 guive – 1962 peve: Oñepyrũ omba'apo Banco Nacional de Fomento, Líneas Aéreas Paraguayas ha Instituto de Bienestar Rural. Políticape partido colorado pegua ojerure jey reelección Alfredo Stroessnerpe ġuarã.

1963 guive – 1968 peve: Omopu'ãukava'ekue ruta Transchaco, ojepuru ñepyrũva'ekue puente de la Amistad, oñemoneĩ Estatuto Agrario. Oñepyrũva'ekue omba'apo Canal

Stephen Ferry/Liaison Agency

9, ojejavova'ekue mayo 1967pe Convención Nacional Constituyente ijapytepekuéra oĩva'ekue colorado, liberal ha febrerista. Oñesancionava'ekue Constitución pyahu 25 de agosto ary 1967pe.

Ko ára guive ha ary setenta paha peve ko régimen ohupytyva'ekue pe legitimación mba'e ñeme'ẽ rupive, umi político ambuekuéra partido pegua oĩva ko ñesãmbyhype. Heta mba'e porã ogueruva'ekue Itaipú ha yvy fiscal ñeme'ẽ, ko'ã mba'e o-mbovevuive hyepype ñembohováĩ mbarete.

Ko periodope omba'apo ñepyrũva'ekue refinería Petróleo rehegua (upéi Petropar), oñemopu'ãva'ekue avei fábrica cemento rehegua Vallemíme. Omba'apo ñepyrũva'ekue usina peteĩha Acaray pegua (16 de diciembre ary 1968).

1969 guive – 1973 peve: Conferencia Episcopal Paraguaya oikuaauka ñepyrũva'ekue documento hérava “La Misión de la Iglesia hoy” ha oikuaauka umi mba'e ndoguero-horýiva ha ojavóva funcionariokuéra Estado pegua. Heñói ñepyrũva'ekue **Liga Agraria** avei ambue organización político – juvenil, ko'áva ojavova'ekue huelga.

1975 guive – 1979 peve: Ojepuru ñepyrũva'ekue Puente Remanso, oñepyrũva'ekue oñemopu'ã Itaipu. Ohorei ñomongeta Yacyreta rehegua, oñepyrũva'ekue omba'apo aeropuerto “Alfredo Stroessner” ko'ãğa hérava Silvio Pettrossi. Marzo ary 1983 pe oñembotyuka diario ABC Color ha upéi radio Ñanduti ojapo haguére hikuái aipo “**apología al crimen**” ha “**fomento de la lucha de clase y odio entre paraguayos**”.

1982 guive – 1989 peve: marzo ary 1983 pe oñembotyuka diario ABC Color ha upéi radio Ñanduti ojapo haguére hikuái aipo “apología al crimen” ha “fomento de la lucha de clase ha odio entre paraguayos”.

Ko gobierno oñemoĩ mbareteve tupãogua ndive Monseñor Ismael Rolón oñehenóivo iglesia Católica omo'akã hağua. Heñói ñepyrũva'ekue pe Movimiento Internacional de Trabajadores, pohãnoharakuéra, enfermerakuéra, ko'áva osẽmbava'ekue cállere oñemanifesta hağua. Mbaretépe gobierno pegua omokirirĩ oposición guápe ha oipe'a libertad de prensa. Ary 1989pe oikova'ekue golpe militar omoakãva'ekue general Andrés Rodríguez, ko régimen oğuahẽ hu'ãme, ha Stroessner oho exiliado Brasilpe.

Ko periodope oñepyrũva'ekue pe “**Operativo Condor**”, upévape oñomoirũva'ekue umi mburuvicha Continente Sudamericano pegua ojoko ha ohundi hağua umi ndaha'éiva heseguakuérape, avei oñombohasa hikuái momarandu ha “prisionero subversivo”pe.

Ñamba'apo mbo'ehakotýpe

1. Ñamopyrenda térã ñamboýke ko'ã ñe'ẽ tembiasa rupive:

• Pirapire préstamo internacional rehegua ha tembiapo tuicháva infraestructura rehegua ojejavova'ekue ogueruva'ekue hendive pe corrupción.

Ojekuaauka momarandu ojejuhúva pe técnica hérava “Tormenta de cerebro” rupive Mbo'ehára omokyre'ỹ ha ohechakuaa tembiapo oipurúvo ñomongeta ha omboykévo autoritarismo.

- Ojeiporavo peteĩ secretario ohaí hağua temimo'ãkuéra.
- Ojeguapy apu'ápe oñemba'apo porãve hağua.
- Peteĩteĩ omombe'uva'erã temimo'ã hetave hağuaicha mba'eporandu rehegua, taha'e ha'éva. Avave nombovaiva'erã umi temimo'ã oje'éva.
- Oñemoñe'ẽ ha ojehecha jey rire, ojeiporavóta temimo'ã oĩ porãvéva.
- Ojehechakáta esquema térã mapa conceptual rupive.

Aikuaa hağua

ÑANE RETĀ PARAGUÁI REMBIASAKUE KO'ÁĞA PEVE

Andrés Rodríguez

Ha'éramoguare Comandante 1er. Cuerpo del Ejércitope, ojupiva'ekue presidente ramo, omoakãvo ñepu'ã sãmbýhyhárare, upéva ojehuva'ekue 2 de febrero pyhare ha 3 de febrero ko'ẽme, ary 1989pe, chupe oñehenoiva'ekue “**Carlos 0**” ha omoakãva'ekue militarkuérape. Upe golpe rire, Rodríguez ohenoiva'ekue ojejapo hağua elección general, upéva ojehuva'ekue 1 de mayo ary 1989 ha oñepyrúva'ekue ñesambyhy constitucional, hetave 70% gui oĩva'ekue umi elector.

Peteĩva hembiapo ningo olegalisa partido político dictadura rupive oñemboykeva'ekue. Avei omba'apopa jey umi medio de comunicación oñembotypava'ekue ha ary 1992pe ojeaprovava'ekue Constitución pyahu.

Ojejuhuva'ekue **Archivo del Terror** 22 de diciembre ary 1992 pe, upépe oĩva'ekue opaichagua documento secreto umi organismo represivo régimen Stronista rehegua.

Oĩ jeyva'ekue pe libertad de prensa, ha umi organización social, campesina ha partido político oiko jey sãsóme control policial'ỹre. Heñói ñepyrúva'ekue CUT (Central Unitaria de Trabajadores), CNT (Central Nacional de Trabajadores), FNC (Federación Nacional Campesina) ha Kuña Aty.

Ambue tembiapo ojavova'ekue tuichavéva apytépe oĩva'ekue intendente jeiporavo voto rupive (ymave niko

Presidente omoĩva'ekue mávape) ary 1991pe, ojeipuru ñepyrúva'ekue pe ley electoral pyahu (Ley 1/90).

Ojeipuru ñepyrúva'ekue puente “San Roque González de Santa Cruz” ha políticape avei economíape, oñemboheraguapy Tratado de Asunción omoñepyrúvo upéicha MERCOSUR.

Omoñepyrú Comisión de Verdad y Justicia Ley 2225 rupive, oñeha'ãvo oikuaa hağua umi violación derecho humano rehe oikova'ekue, péicha oiko aja oñemoneĩ jeyva'ekue pe Pacto de San José de Costa Rica, upéva omomba'e ha omombarete Derecho Humano Paraguái.

Juan Carlos Wasmosy

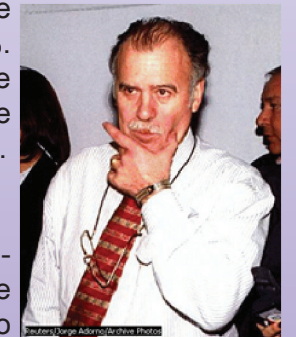
Ojupi presidente ramo 15 de agosto ary 1993pe. Oñepyrúva'ekue peteĩ programa Reforma del Estado rehegua, oñepyrú pe institucionalización de las Fuerzas Armadas. Ary 1994pe oñepyrú pe Reforma Educativa. Noviembre ary 1996pe ojejapo elección municipal. Upe tiempo aja irundy empresa públicagui oiko Sociedad Anónima: ACEPAR (Aceros Paraguayos) gui oiko ACEPARSA; APAL (Administración Paraguaya de Alcoholes)gui oiko CAPASA; FLOMERES (Flota Mercante del Estado)gui oiko FLOMERPASA ha LAP (Líneas Aéreas Paraguayas) gui oiko LAPSA. Peteĩ crisis pirapire rehegua oĩva'ekue ñane retãme. Ary 1998pe, omohu'ãvo iñesãmbýhy, ojupi hekovia **Raúl Cubas**, ha'éva avei Partido Colorado pegua.

Cortesía del Consulado de Paraguay

Raúl Cubas Grau

Oikóramo guare jeiporavo mayo ary 1998pe ojeiporavo chupe presidente de la república ramo, umi oivotava'ekue ohupyty 85%. Oĩva'ekue crisis institucional ha político, umíva oğuahéva'ekue imbaretevehápe 23 de marzo ary 1999pe, uperõ vicepresidente Luís María Argaña (Partido Colorado pegua) ojejuka Paraguápe.

MARZO PARAGUAYO

Ojejukauka rire Vicepresidente Argaña, tetãyguakuéra opavave henda pegua ohechakua ndoguero horyiha pe sistema de gobierno, ijapytepekuéra oĩva'ekue mitãrusukuéra, sector político independiénteve campesino ha maymáva oipotáva guive ñesãmbýhy iñambue, ko'ãva ojerureva'ekue juicio político Presidente de la República guarã. Oikova'ekue movilización Congreso Nacional rovái ha umi oñemovilisávape ojejoko.

Ko movilización ojeypso ha upe aja ojehecha mba'éichapa tuicha ohasa asy ñane retãgua. Peteĩteĩ oje'eri ha heta omanova'ekue, ijapytepekuéra, hetave omanova'ekue mitãrusu oñemoĩgui francotirador umi edificio oĩva ağıui ha ijyvatévape. Upeichavero jepe, ohorei hese pe movilización ha 28 de marzo ary 1999 pyharépe Raúl Cubas Grau omombe'u ohejataha iñesãmbýhy presidente ramo.

Upéva rupi senador ha presidente Congreso pegua, **Luís González Macchi**, ojupi

20 de junio ary 1992 ramo guare osẽ ñepyrúva'ekue Constitución Nacional pyahu, upéva rupive oñepyrúva'ekue oñerreforma Estado heta mba'épe. Oñepyrúva'ekue Consejo de la Magistratura, Jurado de Enjuiciamiento de Magistrados, ha Defensoría del Pueblo oñemopyrendávo pe reforma judicial. Oñemohenda pe descentralización ha oñepyrúva'ekue avei omba'apo umi Gobernación.

Presidente de la República ramo, oñháicha ñiane Constituciónpe.

Opakuévo iñesãmyhy oiike heta apañuãime, ha oheja iñesãmyhy **Dr. Nicanor Duarte Frutospe**, ojeiporavova'ekue presidenterã 37% voto rupive. Upérõ oñemombareteva'ekue ANR (Asociación Nacional Republicana) ha ary 2003 guive heta mba'e naiñambuevéi, ojejapo heta obra social Itaipu pegua pirapire rupive.

Ary 2008pe **Fernando Lugo Méndez**, ojeiporavova'ekue sãmyhyháraramo, ha'e ojupiva'ekue presidente de la República ramo ha iñesãmyhy omohu'ãta ary 2013pe.

Iñesãmyhy aja niko oiko ko'ã mba'e:

- Salud rehegua sistema iñambue porãve ohóvo mbeguekatúpe, noñehepyme'ëi consulta, pohã avei intervención quirúrgica rehe, upéicha hospital público ha Centro de Saludpe.
- Tekombo'e ha'éva de gestión oficial peguápe oñeme'ë aranduka. Oñepyrũ peteĩ programa Educación Escolar Básicape ġuarã hérava "Peteĩ computadora peteĩteĩ mitãme" ha upekuévo oñeme'ë peteĩ laptop temimbo'ekuérape ohepyme'ë'ÿre.
- Oñemombarete pe agenda comercial peteĩ disciplina fiscal rupive avei oñeñeha'ã oñembohetave tembiapokuéra economia rehegua.
- Oñeha'ã avei omombarete jeiko porã Fondo Monetario Internacional ha Banco Interamericano de Desarrollo ndive.

Nicanor Duarte Frutos

Fernando Lugo Méndez

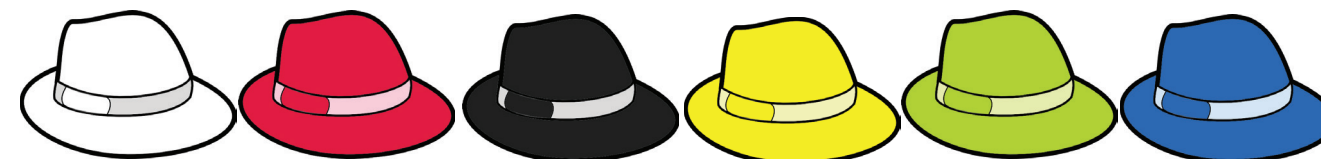

2. Jahai peteĩ línea de tiempo sãmyhykuéra rehegua ary 1989 guive ko'ãğagua peve.

3. Roheka momarandu ko'ãğagua presidente de la república rembiapo rehegua.

POTEĨ SOMBRERO JAJEPY'AMONGETA HAĞUA

4. Ñañembyaty atýpe ñamba'apo hağua, upevarã ñañemomba'éta peteĩ sombrero isa'yvare. Opavave jajepy'amongetáta ha ñañeha'ãta jajapo hendaitépe ñane rembiapo.

Sombrero morotĩ

Aty morotĩ pegua ohekáta momarandu, maymáva temimbo'e oñondivepa, upevarã ohechakuaáta ko'ã porandu:

Mba'épa jaikuaa. Mba'épa jaikuaaveva'erã. Mba'épa ñaikotevẽ.

Mba'épa ñaporandúta. Mba'éichapa jaguerekokuaa momarandu ñaikotevẽva.

Momarandu ikatu añetegua, oje'éva térã tembiasa máva ohasava'ekue.

Sombrero pytã

Pytã niko ohechauka temiandu, umi mba'e ñañandúva ha mba'épa ñaikũmby arandukápe he'ivagui: Ko jepy'amongeta ndaguerohorýi. Añandukuaa kóva ndoikomo'ãiha. Chéverõ ġuarã kóva pérdida de tiempo. Ahechakuaa ko tema ikatuha ivai. Añandukuaa ko mba'e rapykuéri oíha mba'e kañymby. Chéverõ ġuarã ko mba'e mokõivéva aty pegua ndaikatumo'ãi ombohovake ha ohoreíta hese joavy.

Ko sombrero ohechauka temiandu ndahe'íri mba'érehepa oĩ.

Sombrero hũ

Hũ ohechauka pensamiento crítico omombe'úva mba'e iporãva térã ivaiva ha mba'érehepa. Oñangareko osẽ hağua opa mba'e.

Oho porãpa ko'ã mba'e umi valor ndive. Ñane rembiasa ndive. Ñande katupyry ndive.

Ikatukuaa ojepuru ñamombe'u hağua mba'e oĩ vaiva, peteĩ marandu oĩ vaiva, jejavy, mba'eporandu, jahechauka hağua ikatuha oiko mba'e vai yrõ pe temimo'ã ikangyha, ha mba'e.

Sombrero sa'yju

Péva peteĩ sombrero hemiandu porãva. Sa'yju he'ise ñeñandu, umi mba'e porã ha mba'érehepa peteĩ mba'e oiko porãta.

Ñane arandukuaápe niko jajepokuaa jahecha vaivo opaite mba'e, jahekávo jejavy ha ndajahekái mba'e porã. Emombe'umína mba'éichapa ikatu ñamoambue ko'ã mba'e.

Opavave aty pegua oñeha'ãva'erã ojuhu mba'e iporãva temimo'ã ndoguerohorýivape.

Sombrero verde

Verde he'ise ñamoheñói temimo'ã, umi mba'e ikatúva jajapo ha mba'éichapa ikatukuaa ojejapo. Ko sombrero ome'ë apytu'ũ roky, iporãva ha oñemoña hetáva.

Mba'érehepa oikoraka'e kóva. Mba'e ñembohováipa ikatu oĩ. Mba'épa ikatukuaa jajapo.

Mba'emba'épa ikatu jajapo. Mba'épa ikatukuaa ivai ha mba'épa iporākuaa. Ko sombrero ojerure apytu'ũ kyre'ỹ opavavégui ndaha'úi peteĩgui añónte, ha upévapente oñemba'eporandu. Oñeha'arõ peteĩteĩ umi aty oñeha'ã ojuhu mbohovái mba'eporandúpe ġuarã. Opaichagua temimo'ã oñemomba'eva'erã.

Sombrero hovy

Hovy he'ise ñemohenda ha ñesãmbyhy. Hemiapo ojogua peteĩ director de orquesta rembiapópe. Mba'erãpa ñaime ko'ápe. Moõpa ñaġuahése. Mba'épa jahupytyraka'e.

Atypegua, ohechakuaáta umi sombrero pa añetegua térãpa simbólico. Ikatukuaa ojejapo cartulínagua térã ambue material temimbo'ekuéra oiporavóva.

KO'Ã TEMA IKATUKUAA OGUERU MBA'EPORANDU:

Ko'ãġa rupípa añetehápe jaikóma en democracia térãpa oĩ gueteri ñesãmbyhy mbarete ha corrupción ñane retãme

Ikatu ningo ko mbo'epy jahecha jey kóicha:

ATY	Sombrero morotĩ	Sombrero pytã	Sombrero hũ	Sombrero sa'yju	Sombrero verde	Sombrero hovy
TEMIMBO'E RÉRA	Omombe'u tembiasa	Omombe'u temiandu	Ohechakuaa tembiasa ha temimo'ã	Omomba'e ñe'ẽ ha mba'e porã rupive tembiasa ha temimo'ã	Ohechauka temimo'ã ha mbohovái pyahu	Ohai ñe'ẽ paha pe tema rehegua
	Ohupyty / Ndohupytyĩri	Ohupyty / Ndohupytyĩri	Ohupyty / Ndohupytyĩri	Ohupyty / Ndohupytyĩri	Ohupyty / Ndohupytyĩri	Ohupyty / Ndohupytyĩri

Mayma oikóva ko ñane retãme oguereko tembiasakue.

Mitãrusu omba'apova'ekue ñane rembiasa aja ha ndaha'úi omañareinteva'ekue.

Reikuaápa umi ñemoambue tuichavéva oikova'ekue ñane retãme apytépe hetave mitãrusukuéra oĩva'ekue. Techapyrã jaguereko: independencia nacional, marzo paraguay, universitariokuéra orreklamáva iderécho, ha ambuekuéra.

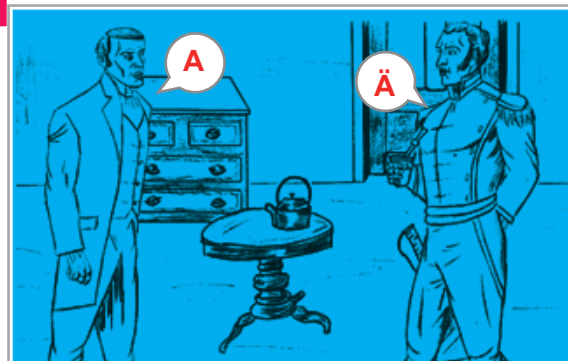
Independencia Nacional

(Omoha'ãnga Willian Silva Benítez ha Daniel Silva Benítez)

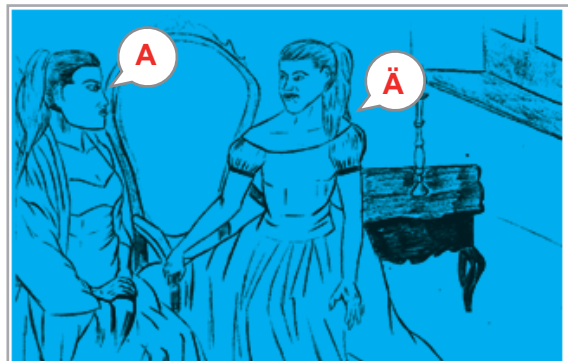

(A) - Che amoñe'ẽ ohaiva'ekue umi omoakãva liberalismo político he'iva oñemboja'ova'erãha Estadopégua poder, oipe'apase umi clase social ha máva oñe'ẽme'ẽ ambuekuéra ndive ipu'aka haġua tembi-pota rehe.
 (Ã) - Ndépa reguerovia ko'ã temimo'ã oĩha ñande apytépe ko'ãġa.
 (CH) - Revolución francesa ha norteamericanape ojekuaa ko'ã mba'e.
 (A) - Aikũmby, ymave noñeimo'ãiva'ekue ñepu'ã sãmbyhyharakukérare, ko'ãġa jaikuaa jaguerekoha derecho ha ikatu ñarreklama....

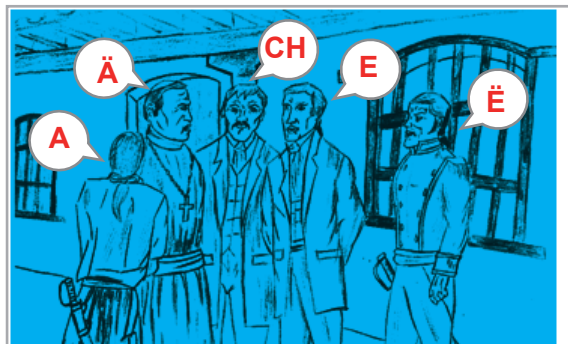
(A) - Ndaha'úi ramoite guare pe espíritu revolucionario ha mba'ejerure sãmbyhyharakuéra ojapógui mba'e hendape'ymegua.
 (Ã) - Héẽ, jaguereko marandu reclamo rehegua ojapova'ekue ñande ypykuéra Chílepe, Alto Perúpe (Bolivia) ha Perúpe.
 (CH) - Paraguáipe jaguereko pe Revolución Comunera (1717 guive 1735 peve) upéva ningo ojehuva'ekue pirapire rehehápe avei...

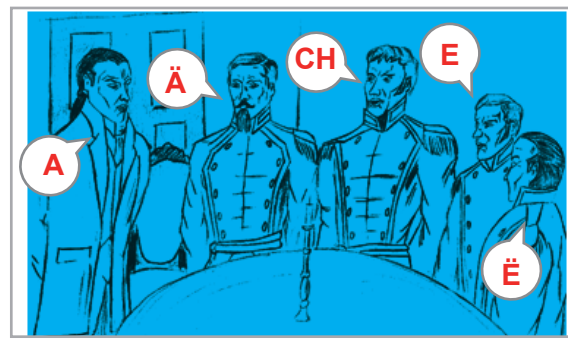
(A) - Umi reforma borbónica ogueru ñeñandu vai ha pochy mayma tavakuéra rupi ...
(Ä) - Mba'érehepa ere upéva.
Criollo ha mestizokuéra oñeguenohẽmba hembiapokuéragui. Sambyhyharakuéra pyahu oñembouva'ekue Españaguui...
(A) - Ahh... upéva oñemohenda hağua Virreynato pyahu Rio de la Platapegua, heñoiva'ekue ary 1776pe ha umi Intendencia ary 1782pegua.

(A) - Heta soldado paraguayo ohova'ekue oñorairõ hağua Rio de la Platape ary 1806 ha 1807pe, oipe'a hağua umi ingléspe, ñepyurã oho 550 ha upéi 400 soldado. Umíva apytépe ohova'ekue Yegros, Montiel, Insaurralde, Acosta, Villanueva, De la Mora ha mba'e.
(Ä) - Ha mba'épe ñane pytyvõ upéva.
(A) - Ñane retãyguá ohechakuáa ñane mbareteha.
(Ä) - Avei ohechakuáa jejavý administraciõn hispana rehegua, oñemomandúva kuatiahaipyre rupive Inglatrapegua hérava "La estrella del sur".

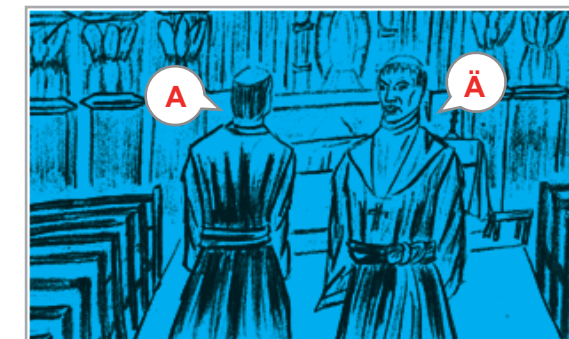
(A) - Mba'épa ogueru hapykuéri ñorairõ Paraguaripe guare.
(Ä) - Gobernador Velazco oimo'ãgui ndaorepu'akaiha ñorairõre osẽ oho, ha ambuekera Españagua ombyaty-pa oguerukóva guive oho hağua upéguí avei.
(CH) - Upéva oheja vai chupekuéra ha criollokuéra ndohechaporã hembiapokuéra.
(E) - Avei ojehechauka criollokuéra ha mestizokuéra pu'aka oñangarekóvo hikuái ijehe.
(Ë) - Ñepu'ã sãmbhyharakuéra Españapegua rehe oñeñandukuaa Concepciõn, Yaguarõn ha Paraguaipe, umíva nosẽporã, ha katu mokõiha ñepu'ã Paraguaipe upe jajapótava ñande osẽ porãva'erã katuete.

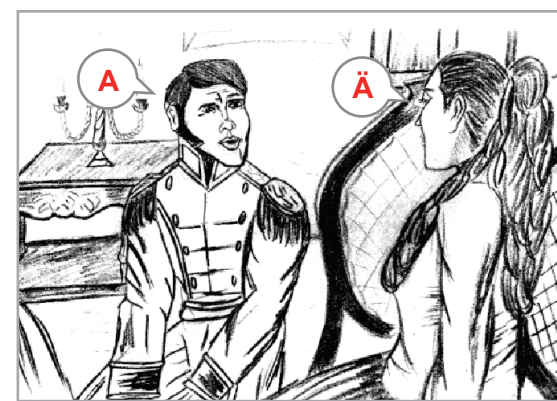
(A) - Carlos IV ohejava'ekue iñesãmbhy ministro Manuel Godoype ha oheja oíke umi soldado francés, upévare España rehe oĩ pu'aka.
(Ä) - Avei oíko ñorairõ Rey Carlos IV ha ita'yra rey Fernando VII apytépe, upéva ndohejaporã ñesãmbhy.
(CH) - Upéro ministro Manuel Godoy oñe'ẽ hendi-vekuéra oho hağua Franciape, Napoleón omopu'ã hağuaicha jeiko vai oíva ijapytepekuéra, upéva ha'eva'ekue ñuhã ha, Carlos VI oñeguenohẽ iñesãmbhygui mbaretépe ha Fernando VIIpe oñemoinge cárcelpe.
(E) - Napoleón omoi ikvy José Bonapartepe Rey ramo Españape.
(Ë) - Upévare tetãgua Españapegua opu'áva'ekue umi oúvare hetãme, omoheñoi Junta oisãmbhy hağua Fernando VII rérape.
(A) - Tetã oíva guive Américape omoñepyru Junta oisãmbhy hağua Fernando VII rérape.
(Ä) - Upéramo junta oíva Buenos Airespe omondo José de Espinola y Peñape Paraguay oĩ gueteri hağua ipoguype. Upéi omondo Manuel Belgranope.

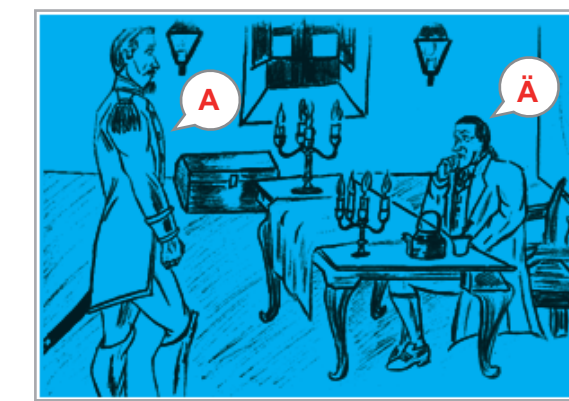
(A) - Che apu'ãta Itapúape, upépe niko che Comandante, upéicha avei ojavóta Cavañas Cordilleraspe ha rojúa Paraguaipe.
(Ä) - Avei Blas José de Rojas Corrientespe oapresáta umi españolkuérape.
(CH) - Troche ha iñirũnguéra Curuguatypegua oĩta guardiape ha ombohápeta ñañemomba'e hağua Cuartel Plaza rehegua rehe.

(A) - Tekotevẽ ñañesãmbhy ñandejehegui jaha porãve hağua, umi impuesto jahepyme'eva niko he-taiterei.
(Ä) - Upévare pe posiciõn autonomista ou porãta ña-ndéve...
(A) - Ha katu, oĩ piko ambue.
(Ä) - Héẽ, umi carlotista (omomba'eva Carlota Joaquina, Carlos IV rajype, ha rey Portugalpegua rembireko) oimo'ã oguerokoha derecho opytãvo chupekuéra ko yvy...
(A) - Avei umi porteñista oipotáva Buenos Aires oñangareko hesekuéra...
(Ä) - Ha oĩve Oĩ niko umi españolista oipotáva España oisãmbhy chupekuéra ...

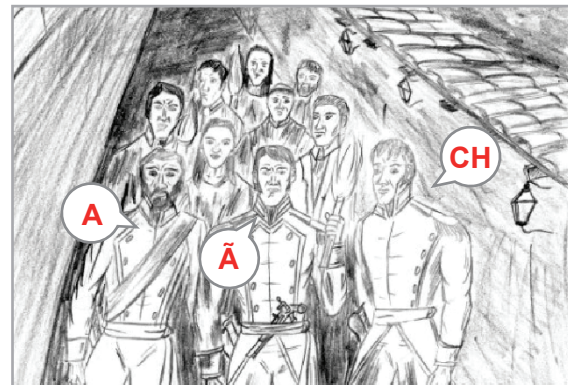
(A) - Hetaiterei tributo ha puerto hendaitepegua ojopýva ñane economía ha maymáva ñane retaygua rekove.
(Ä) - Ñane retãmegua ñemityngue oñembyaipa ojegeraha mboyve ñemurã, upéva noiporã...
(A) - Ha'éma aravo ñañembyaty hağua kañyhápe....
(Ä) - Ha mba'érehepa ñañembyatyva'erã kañyhápe.
(A) - Ñande ningo ñaime época absolutismo rehegua, ñembotavy ojehepyme'ẽ ñemano rupive, ñande jukáta hikuái mercado guasu mbytetépe.

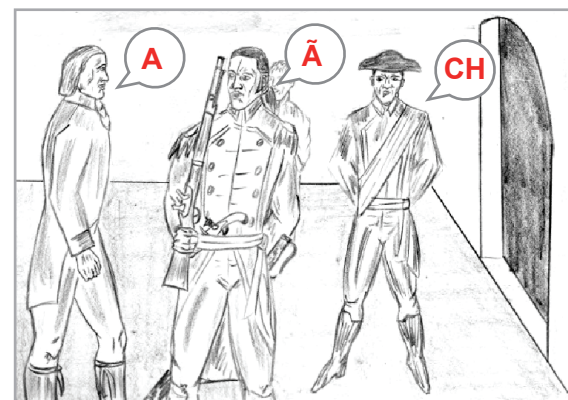
(A) - Oğuahẽma José de Abreu, Carlota Joaquina remimbou, he'iva iporãha oñemondo soldadokuéra Paraguaipe ani hağua opu'ã hikuái. Vaicha Velazco omoporã upéva...
(Ä) - Upéicharõ tekotevẽ ñamotenonde umi mba'e ja'eva'ekue jajapõtaha 14 de mayo pyhare ary 1811pe.
(A) - Tekotevẽ ñamondo pe santo ha seña ambuekuéra opu'ãtavape.

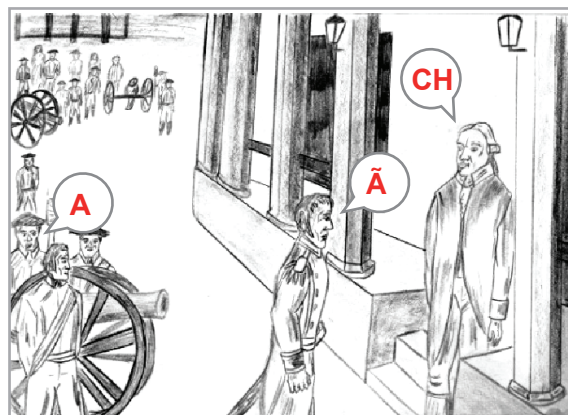
(A) - Ñane sãso térã ñamano...
(Ã) - Taupéicha.

(A) - Jaha ñañemongeta Velazco ndive,
(Ã) - Héë jaha...
(CH) - Oñembyatyhína Abreu ha ambuekuéra Espa-
ñagua Cabildopegua ndive...

(A) - Abreu he'ì – Mba'épa oĩ ipyahúva.
(Ã) - Velasco – Ahendu oje'eha: "Alboroto plázape"
(CH) - Cabildante – Che aikuaa mba'épa ojehu, pe
tropa oñembotyva'ekue cuartelpe, ohechauka hikuái
mboka artillería rehegua ha ohupi avei fusil.

(A) - Ko'ëma ára 15pe, oñeha'arõiterei...
(Ã) - Eñeme'ë Velazco, ñe'ë pahaite ame'ë ndéve térã
roñepyrũta rombokapu...
(CH) - Oĩ porã, ñañemongetáta.

Ñamomba'e jeiko oñondive...
Viva ñane retã Paraguái...

1. Ajapo ko'ã tembiapo:

- a) Ajeporeka ha ahai umi personaje réra.
ã) Ambosa'y umi ta'anga aguerohoryvéva.
ch) Ndépa ere pe revolución osé porãtahague tetãgua pytyvô'ÿre. Mba'ére.

2. Aheka momarandu arandukakuéra térã ambue hendápe:

Ñane retãgua oséjoáramo guare omba'ejerure hağua sãmbyhyharakuérape tembiasa pukukue aja.

3. Momarandu ambyatyva'ekue ahechaukátá opyta porãve haçuáicha: collage, álbum oguerékóva ta'angakuéra, ñemoha'anga che ajapóva rupive, cartel, presentación digital, esquema chete ajapova'ekue térã ambue hendáicha.

4. Amombe'u che rembiasa ha che remiandu mbo'epy ko arapegua rehegua.

PARAGUÁI ARY 1814 GOTYO

Heta jey arandukakuéra oñe'ëva ko'ã tembiasa rehegua rehe omomba'eve sãmbyhyhara-
kuéra uperõ guarépe ha, hesarái hikuái oñhague avei ñane retãgua heta oñeha'áva'ekue,
péicha avei ohasa'asyva'ekue ha oñeha'áva osé hağua tenonde gotyo.

Jaikuaamína mba'eichapava'ekue tenda oñeñemuha uperõ guare avei mba'épa
ojapova'ekue tavagua, ohaihaguéicha Robertson:

(...) Opaichagua ha heta kuña ouva'ekue okáragui plázape, ha'ekuéra ijao
morotĩmba ha iñakã ári oguerahajoa eíra ryru, ambuépe katu mandi'o vosa, mandyju
rama, tataindy sevoguigua, pan he'ëva, yvotyeta, kambuchi caña rehe, pastel ha
masa ho'ysáva avei hakúva, sevóí, ají, ajo ha avati, ambuekuéra oguerékova'ekue
ajaka juky rehe iñakã ári, petỹ imáso tuicháva ha cigarrillo paquete (...) Ajaka
henyhévava'ekue ryguasu ha ryguasu rupi'águi, ambueve katu ogueruva'ekue
merõ, sandia, higo ha naranja oñemu hağua.

Heta avei oĩ ogueruva'ekue takuare'ë, ojepiropyvéva ha oñembosa'ipyvéva,
ojeipyte hağuaíchantema. Upéi ouva'ekue umi carnicero carro, kapi'ípe itéchova,
ogueruva'ekue so'o ndaha'éiva iporãitereiva ha osãingóva carrétape. Ko'áva rire
ouva'ekue umi Pajagua, hete poráva ha imbaretéva ogueru hikuái piraita osãingóva
peteĩ yvyráre ijati ykuérare. Ndaiporiva'ekue ojeuapy hağua térã tenda ojepyta
hağua. Umi mba'e ñemurã oñemoiva'ekue yvýpe ha ijarakuéra oguapyva'ekue
ipýre¹⁰.

¹⁰JHON PARIS ROBERTSON. "Cartas sobre el Paraguay", Londres 1838.

1. Jajepy'amongeta ha jaheka mbohovái ko'ã porandúpe ġuarã.

- a) Ko'ãğa rupi ikatúpa gueteri jajuhu ko'ã mba'e mercádope.
 ã) Mba'épa iñambue térãpa upérõ guaréicha gueteri. Ndéve ġuarã mba'érehepa ojeheu upéva. Mba'emba'épa ja'u gueteri ko'ãğa peve.
 ch) Emoha'angamína reikũmbyháicha pe ñe'ẽ "opaichagua kuña ouva'ekue okáragui plázape".
 e) Mba'éichapa ovendeva'ekue hikuái imba'erepy.

2. Ajeporeka ambohovái hağua ko'ã porandu:

- a) Tavagua apytépe mba'eichagua jepokuaápa iñambue ha mba'eichaguápa oĩ gueteri.
 ã) Mba'éichapa oipytyvõneraka'e industriakuéra ogapegua ha manufacturakuéra ñemoña, tavagua omoñepyruva'ekue.

GUERRA GRANDE

Ñamoñe'ẽ vove ñane rembiasakue Guerra Triple Alianza rehegua, jajuhu naha'eilha Mariscal López año upe oğuahéva'ekue amo Cerro Corápe, oğuahéva'ekue avei hendive heta ñane retãgua. Upéva jahecha ko ta'angápe: mba'éichapa hikuái omoirũva'ekue Francisco Solano López pe, avei oheja hapykuere umi tembiasa ojehuva'ekue ñorairõ aja.

1) Jajesareko mba'emba'épa jahecha ko ta'angápe ha upéi:

- a) Ñamombe'u mba'éichapa oñemonderaka'e hikuái avei mba'éichapa hetekuéra.
 ã) Jahai mba'eichanepara'e okaru hikuái ikatu'ỹre ojogua hemb'i'ukuerarã despénsagui, uvei ha'ekuéra ohekava'ekue yva ha mymba ka'aguype hemb'i'urã.

2. Aheka momarandu ko'ã mba'e rehegua:

- a) Mba'asykuéra ñane retãgua oguerekova'ekue upérõ.
 ã) Mba'épa ojehuraka'e ñane retãgua oguerekova'ekuegui: hogakuéra, yvy, mba'eita ha mba'erepyeta, opa rire ñorairõ.
 ch) Mba'éichagua mombe'upýpa heñoiva'ekue upérõ. Emombe'umína umi reikuaáva ha reguerohorývėva.

GUERRA DEL CHACO

Tembiasa niko ndaha'ėi kuimba'ekuéra katupyry rembiapokue jehai aõõnte. Tavagua avei oguereko opaichagua tembiasa tekotevėva ojehei ojeikuaa hağua. Jaikuaamína peteĩ soldado rembiasa ha upekuėvo jahechakuaa heta soldado rembiasa ojeguerehava'ekue itavakuėragui oñorairõ hağua. Ojehauka ñandėve ñane retã rembiasa.

Ko mitãrusu ñane retãgua, oñe'ẽ heta hapicha rekovia ha'ėicha ohova'ekue ñorairõme. Don Daniel Argũello Bordón heñoiva'ekue peteĩ 10 de abril ary 1916 Caraguataype, itávape karai comisario he'i chupe oiporavo hağua, omoambuėtapa ipartido político térãpa ohóta Chácope. Fanatismo ha patriotismo oñandúva hetãre tuichaiterei ha, oguerekóramo guare 16 ary oñemondo chupe Paraguaype estadio Comunerospe, upépe ojehekombõ'e chupe militar reko rehegua, upéi oho barco rupive Puerto Casádope, upėgui tren rupive oho km 160 peve, upe peve oğuahėva'ekue pe tren Chaco ryepype, upe tenda guive oñepyruva'ekue oguata Chaco ryepy gotyo ha oğuahė Camacho, Picuiba, Amboro, Casa Alta ha Mandyjupekua heta jey ohasava'ekue Parapiti rupi. Oike Segundo Cuerpo de Ejércitope, Destacamento Duarte Sosape, ha ñorairõ aja ojejapiva'ekue hakambype (Ingle) 8 de abril ary 1935, 4 AM ko'ẽ mboyve, tenda hėrava Mandyjupekuápe. Umi pohanohára ndoguerekoiva'ekue hetã mba'e upérõ ha mbovy pohã avei. Pe valakuare oipohano hağua omoĩva'ekue hikuái peteĩ mecha hendýva ikuahápe, tata ha'eva'ekue pohã iporãvéva umichagua herídape ġuarã.

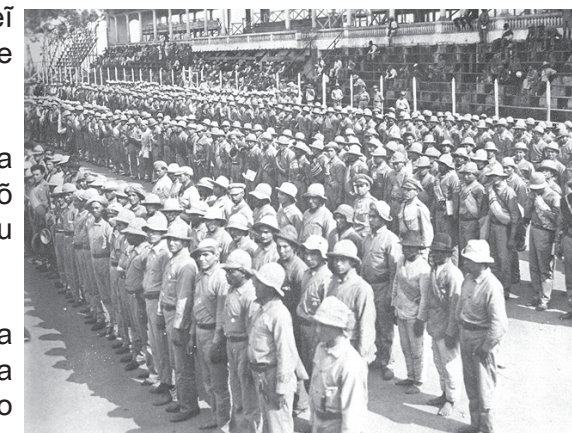
Marinero: 19 años de edad. 1935.

Iñakãundúgui oñe'ėreipa. Ohechavaicha contrariokuėrape ha opu'ã oñani oñorairõ hağua'icha umíva ndive, umi enfermera katu ojokouka ha ogueru jey chupe hupápe.

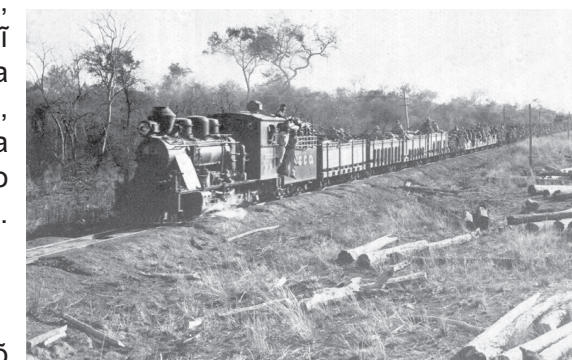
Opa rire ñorairõ ojeguereva'ekue chupekuéra Paraguaype oiko hağua pe "desfile de la victoria" upéva ojehuva'ekue 22 de agosto ary 1935 ramo guare, ha'e ndohoiva'ekue upe desfilepe ne'ĩragui okuera porã. Ndojevyyvėima itávape, opytava'ekue Marínape omba'apo, upéi ohasava'ekue omba'apo peteĩ aserraderope oĩva'ekue calle Brasilia ha Artigaspe, upépe omba'apo ojejubila peve, omba'apo aja ojoguava'ekue peteĩ terreno ha ojogapo ipype, upépe oikova'ekue hembireko Emėrita Benítez ha ita'yraquėra ndive. Omanova'ekue 12 de marzo ary 2007 pe.

Amba'apo:

1. Ahechauka peteĩ mapa tembiasa ñorairõ

Instrucción militar estadio Comunerospe.

Tren Puerto Casadopegua ohóvo km 160 gotyo.

Chácope rehegua, umi tenda he'iva'ekue ohohague. Ahai mba'e campaña reheguápa pe tenda ojejapihague. Ahai ñe'ẽ mbyky mba'éichapa oñembyatyva'ekue tavaha rupi umi ohótavape ñorairõrã. Ahechakuaa mápape referencia rupive, puerto, vía férrea ha'eva'ekue tenda ñane retãgua oje'aprovisionahague. Amombe'u che remiandu sanidad militar uperõ guare rehegua.

2. Ajepy'amongeta ha upéi añomongeta che irũnguéra ndive:

Mba'érehepa ojeguerahava'ekue mitãrusukuéra ñorairõrã. Nemandu'áke ko'ã mba'e ojuhague ñorairõ oiko ramo guare Triple Alianza rehe ha Chácope avei, ha nda'aréi ojeju gueteri ñane retãme, py'aguapy jaguereko aja.

3. Ajeporeka ambohovái haḡua porandu:

- a) Mba'érehepa ñorairõ opa rire heta mitãrusu ndojevyveiva'ekue itávape.
- ã) Peteĩ oñorairõva'ekue Chácope ha aporandu chupe hembiasa, ahai upéva ha upéi amombe'u che irũnguérape. Ajerure avei chupe toipurukami chéve oguerékóramo mba'e oipuruva'ekue uperõ.

4. Ñane rembiaporã avei ñaikũmby porãve haḡua tembiosa ojehuva'ekue jajapóta peteĩ álbum ha ñamoĩta ipype opaichagua foto umi época ohasava'ekue ñane retã Paraguái rehegua.

5. Ahechauka ta'anga térã mba'ekuéra ojeipuruva'ekue ñorairõ aja Chácope, upevarã ajapo peteĩ ficha ha ahai ipype ko'ã mba'e:

Mba'épa:	Ary:	pe guare
Ojejapopyre:		gui.
	mba'e.	
Ojepuruva'ekue ko'ã mba'erã:		
Ojepuruva'ekue ko'ã tendápe:		
Mba'épa ikatu ha'e hese:		

Temimbo'ekuéra avei jaguereko tembiosa ha upéva opyta ohóvo, upévare umi mba'e jajapóva guive tekotevẽ hendaitépegua opytágui techapyrã ramo ambuekuérape ḡuarã.

Ñane retã niko oñemopyrenda ambue tetã Río de la Plata peguáicha avei

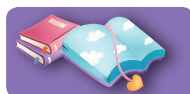
1. Ajesareko mapa rehe:

- 1.1. Ahechauka tetãnguéra oĩva cuenca Río de la Plátape.
- 1.2. Amombe'u tetãnguéra oĩva ñane retã jerére.

2. Ahechauka mapa mural oĩva mbo'ehakotýpe tetãnguéra oĩva América del Surpe.

Tetãnguéra peteĩteĩ, ojeju aja opaichagua tembiosa omopyrenda mba'éichapa oisãmbyhýta yvy oguerékóva. Ñane retã Paraguái isãso guive upe 15 jasypo ary 1811 guive ko'aḡaite peve oguerékova'ekue opaichagua ñesãmbyhy: triunvirato, Junta Superior Gubernativa, consulado, dictadura ha presidencia. Pe 2º Congreso Nacional oñembyatyva'ekue 13 jasporundy ary 1813pe ha omoambue pe Provincia "República del Paraguay" rehe.

Aikuaa hağua

Estructura política Paraguái rehegua

Peteĩ tetã estructura política, niko umi mecanismo institucional, legal ha político ombohapéva ñesãmbhyhy ha upéva ikatu ojapo maymáva ley rupive ojehechakuaáva. Ko'ağaite umi forma de gobierno niko república ha monarquía; ha umi forma de Estado katu unitario, federal ha socialista. Pe sistema de gobierno ikatukuaa parlamentario téra presidencial.

Constitución Nacional artículo 1pe oñe'ẽ mba'éichatapa pe Estado ha ñesambyhy ñane retãme ha he'i upépe "República del Paraguay opaite árama oikóta ha'e ae ha poguype'ỹ. Ha'e Estado ojeikohápe leietere ha oñeñangarekohápe tetãyguare, ipeteĩ ha oñemboja'okuaa'ỹva ha oguerékopa'ỹva peteĩ hendápe ipokatu sãmbhyrã, Ley guasu ha leikuera he'iháicha. República Paraguay pegua oipuru iñemboguatápe democracia representativa, jokuaihára rupiveguáva, ijahápe tetãyguá maymáva, opaichaguáva, ha ipyrendáva teko marangatu jehechakuaápe."

Ñambojórãmo upe he'iva Ley Guasu ñane retãmegua artículo 1ºpe, mba'épa he'ise estructura política jahechava'ekue yvateve ndive, ja'ekuaa:

- Forma de gobierno oguerékova Paraguay: República democrática.
- Forma de Estado Paraguay oguerékova niko : Unitario
- Sistema de gobierno Paraguay oguerékova: Presidencial

Constitución Nacional artículo 156pe oñe'ẽ ñane retã **estructura política ha administrativa** rehe ha he'i: "Estado sãmbhyrã ñemohenda rehegua ikatu hağuaicha oñesãmbhyhy ha oñemboguata Estado, tetã yvy oñemboja'o departamento, municipio ha distrope, ko'áva, ko Ley Guasu ha leikuera he'iha peve oikova'erã ijehegui, iñemboguatápe, hekorã ñemoĩme ha ijeheguiete oipuru hağua opaite mba'e oguerékova."

Pe organización política ha administrativa ko'ã yvy rehegua oĩ umi gobierno departamental ha municipal poguype. Artículo 1 Ley 3966 "Orgánica Municipal"pe he'i municipio ha'eha ogaykeregua aty tava'i pegua oñesãmbhyhýva ijehegui ha oguerékova yvytee, opaite mba'e ojejapóva ha'eha umi upépe oikóva mba'e porãrã. Ñane retãme niko oĩ 238 municipio. Pe artículo 157 Ley Guasu pegua he'i "Asunción ha'eha capital de la república ha upépe oñemohendaha umi poder Estado rehegua.

Reikuaápa...

Ñe'ẽ **gobierno** he'iseha Estado pu'aka jepuru téra ñesãmbhyhy política general rehegua. Ñane Constitución ome'ẽ pokatu ko instanciape tekovekuera aty rehe ha ñane retãme niko oĩ Presidente, Vicepresidente, Ministro ha Procurador General de la República.

Reikuaápa...

Ñe'ẽ **república** (ouha ñe'ẽ latíngui "res publica" he'iséva mba'e ojekuaáva téra opavave mba'éva), kóva niko ha'e ñesãmbhyhy opa rupiete ojeipurúva ha ipype tavaygua ome'ẽ iñe'ẽ téra oñeñanduka, upéva oipytyvõ opaite mba'e ojejapo hağua hendaitépe.

Ñe'ẽ política he'ise tekovekuera rembiapo ohekáva mba'e porã maymávape ġuarã. Peteĩ sociedad ha'éva democráticape, ha'eháicha sociedad ñane retãmegua, política oñemba'eguasu ha'égui upe oipytyvõva pe sistema oho porã hağua. Ani ñaimo'ã política ojapova'erãha umi político añónte; maymáva ikatu jaipuru, ñande derecho avei umi derecho político, ko'áva rupive ojeheka opavavépe ġuarã mba'e porã.

3. Jajepy'amongeta ha ñambohovái:

- 3.1. Mba'épepa ojoavy "forma de gobierno" ha "forma de Estado".
- 3.2. Mávapa ko'ága oĩ presidente ha vicepresidententeramo ñane retãme.
- 3.3. Pe políticapa oipuruva'erã umi ojepostuláva cargo políticope ġuarãnte. Mba'érehepa.
- 3.4. Mba'éichapa oipytyvõ política maymáva ñane retãguáme.

4. Amoñe'ẽ kuaia'atãme he'iva ha upéi ambohovái ko'ã porandu:

Artículo 161 Constitución Nacional rehegua he'i: "Departamento oisãmbhyva'erã peteĩ gobernador ha peteĩ junta departamental. Ko'avape ojeiporavova'erã ha omoiva'erã tetãyguakuera upe departamento pegua ivóto rupive, jeiporavo guasu tetãpype oiko jave..."

Artículo 167 Constitución Nacional pegua he'i: "Municipalidadkuera oisãmbhyva'erã peteĩ intendente ha peteĩ junta municipal, ko'áva ojupi voto rupive ha upéva ojapo umi ikatúva hekopete ovota.

- 4.1. Ahávapa jepi che sy, túva téra tyke'ýra ndive oho jave hikuái ovota hağua. Mba'épa ojapo hikuái tenda ojevotahápe.
- 4.2. Mba'érehepa umi sãmbhyhára departamentokuérape ġuarã ojeiporavova'erã voto rupive ha, upéva ojapova'erã umi oikóva upe departaméntope.
- 4.3. Mba'érehepa umi sãmbhyhára municipiokuérape ġuarã ojeiporavova'erã voto rupive ha, upéva ojapo umi ikatúva hekopete ovota.

5. Chemandu'a ha ahai kuaiahaípe umi aikuaáva ha ojejeruréva ko cuádrope:

Departamento aikoha réra	Gobernador réra	Municipio aikoha réra	Intendente réra

Aikuaa haḡua

Paraguay división política

Política ha administrativamente, Ley Nº 71, 5 jasypateĩ ary 1992 pe guare, omo-henda ñane retã División Política: pe-teĩ Distrito Capitalino (Asunción) ha 17 departamento. Pe Ley Nº 201, 2 jasypokõi ary 1993pe guare rupive, ojeheja táva Areguá XI departamento Central Capital ramo.

Jahechakuaáramo umi región natural ñane retã Paraguay oguerekóva: Oriental ha Occidental, 14 departamento oĩ región Orientalpe ha 3 departamento región Occidentalpe. Ko mápape ikatu jahecha upe división política:

6. Ahai kuartiahaípe umi mba'e ojejeruréva ko cuádrope: Paraguay división política

Nº	Téra	Capital	Región natural
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			

7. Amoha'anga che kuartiahaípe peteĩ mapa ohechakáva división política Paraguay rehegua:

Aikuaa haḡua

Mba'éichapa oñeisãbyhy tetãnguéra oĩva cuenca Río de la Plátape.

Tetãnguéra continente americanopegua isãsóramo guare omoñepyrũ peteĩ organización política, económica ha social pyahu. Ojekuaa avei límite pyahu omboja'o ha ombojoajúva Américape ojehekágui oñemotenonde jeiko porã. Ko'ã límite, omombaretéva tetãnguéra soberanía, omoñepyrũ división política Américape.

Ko mápape ñanemomandu'a umi tetãnguéra oĩva cuenca Río de la Plátape:

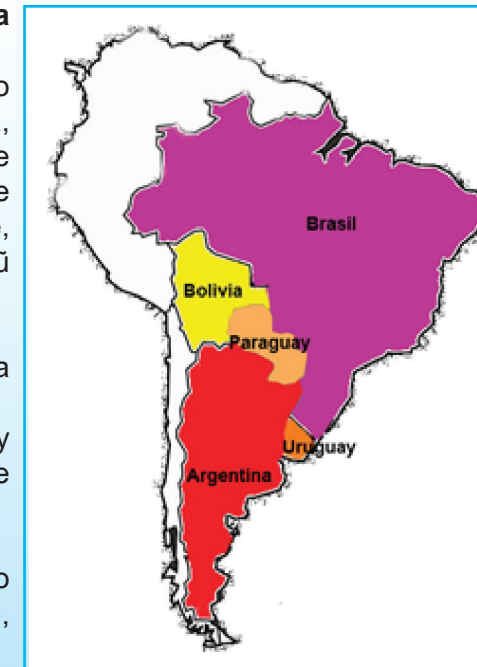
Péicha ikatu aikuaa mba'éichapa oñeisãbyhy ko'ã tetã, he'iháicha Constitución Nacionalpe peteĩteĩ rehe:

Argentina

Artículo 1. Tetã Argentina oñeisãbyhy oipurúvo pe forma representativa republicana federal, he'iháicha Constitución.

Bolivia

Artículo 1. Bolivia oñemopyrenda Estado Unitario Social de Derecho Plurinacional Comunitario, isãsóva, soberano, democrático, intercultural,

descentralizado ha autonomía reheve.

Brasil

Artículo 1. Pe República Federal del Brasil, oñemopyrenda oñembojoajúvo ojoehe umi Estado, Municipio ha Distrito Federal, oiko chugui Estado Democrático de Derecho.

Uruguay

Artículo 82. Ko tetã oñesãmbhyhy pe forma democrática republicana rupive.

8. Amoñe'ẽ ko resumen oĩva cuadro ryepýpe ha upéi ambohovái porandu:

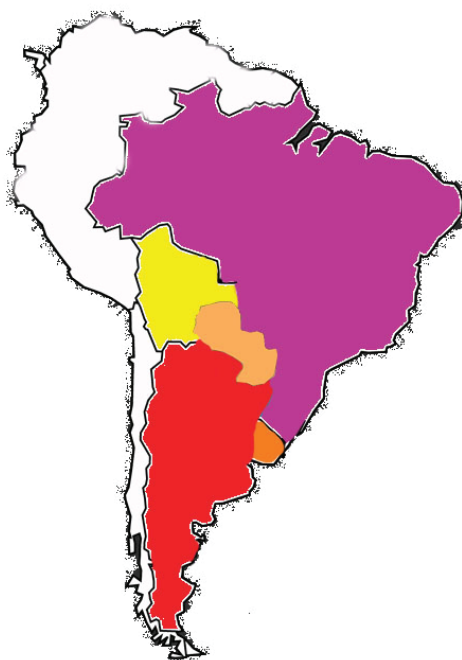
Tetã	Forma de gobierno	Forma de Estado	Sistema de gobierno
Argentina	República democrática	Federal	Presidencial
Bolivia	República democrática	Unitario	Presidencial
Brasil	República democrática	Federal	Presidencial
Uruguay	República democrática	Unitario	Presidencial

8.1. Mba'épepa ojoavy ha mba'épepa ojojogua ko'ã tetã.

8.2. Mba'épepa ojojogua umi tetã rembiasa políticape ñane retã rembiasa ndive.

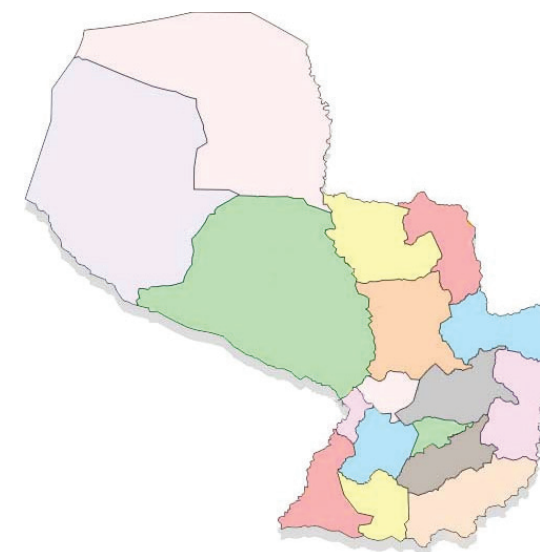
9. Ñamoha'anga ñiande kuaiahaipe peteĩ mapa koichagua ha jahai ipype tetãnguéra réra avei umi forma de gobierno oguerékóva ko'áġa.

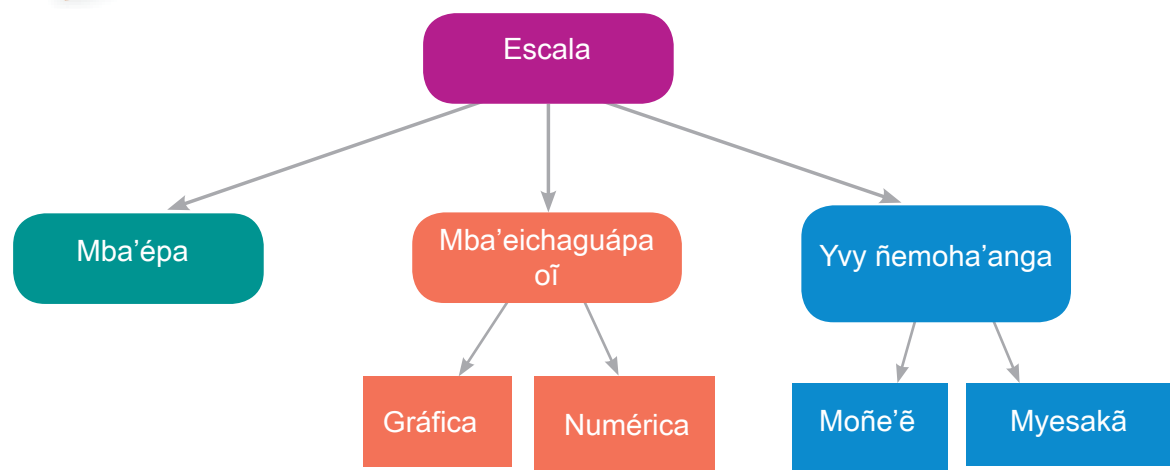
Chemandu'a

Paraguay ha'e tetã isãsova'ekue 15 jasypo ary 1811pe ha 2º Congreso Nacional oñembyatyva'ekue ary 1813pe rupive oñemoambue téra provincia república rehe. Ñane retã niko peteĩ Estado social de derecho, indivisible, descentralizado ha pe democracia katu representativa, participativa ha pluralista upéicha pe forma de gobierno oipurúva. Péicharamo pe estructura política ha administrativa Estadopegua, ñane retã oñemohenda departamento ha municipiope. Ley N° 71 ary 1992pegua he'i ñane retã ojemboja'oha 17 departaméntope ha Asunción ha'eha Capital de la República.

- Ajerure tomombe'umi chéve mba'éichapa ohecha hikuái sãmbhyharakuéra tavapegua rembiapo, taha'e gobierno municipal ha gobierno departamental. Ahai che kuaiahaihápe umi mba'e oje'éva guive chéve.
- Aporandu umi tetã mburuvicha rerakuéra oĩva cuenca Río de la Plátape.
- Kyre'ỹme amoĩmba mapa división política Paraguay rehegua, upevarã amoha'anga peteĩ kuaia morotĩme térã kuaia sulfítope.

Ñañembokatupyry ñamoñe'e hağua yvy ñemoha'anga

1. Ñamoñe'ẽ ko momarandu oĩva cartélpe:

Referencias	
CARRETERAS	POBLACIONES (habitantes)
Nacionales	De 75 a 500
Locales	De 500 a 2.000
Vecinales	De 2.000 a 10.000
	De 10.000 a 50.000
	Más de 50.000
LIMITES	HIDROGRAFIA
Departamental	Ríos y vertientes
Municipal	Canales
	Embalses

Chemandu'a

Simbología mapa rehegua niko momarandu jajuhúva ipype ha ndaiporihaguére tenda térã nahesakãigui upe ojehecháva noñemoíri ta'angápe uvei peteĩ recuadro ijyképe. Simbología ohechaukáva momarandu niko heta hendáicha: ícono térã ta'anga rupive, sa'y rupive, tuichakue rupive, textura, ha mba'e. Opaichagua mapa porã oguerekova'erã simbología oñeikũmbýva, mbykýva ha hesakã porãva.

Ñamoñe'ẽ pya'eve hağua mapakuéra avei hesakã hağua ñandéve oguerekova'erã mbohapy mba'e ha'éva simbología, referencia cromática ha escala. Planokuéra oguerekova'erã katuete escala.

2. Ñanemandu'a mapa ha plano oguerekova'erãha referencia ñamoñe'ẽ pya'eve hağua. Jahai kuatiahaípe.

3. Jajesareko plano ha mapa rehe oĩva mbo'ehakotýpe ha jahechakuaa oguerekópa referencia terãpa nahániri. Oguerekóramo ñamoha'anga ñande kuatiahaípe ha upéi ñamombe'u mba'épa he'ise.

4. Ajesareko ko'ã ta'anga rehe:

Chemandu'a

Mapa ohechaukáva yvy ñemoha'anga oguerekova'erã opaichagua sa'y ojehechakuaa hağua yvatekue ha pypukukue.

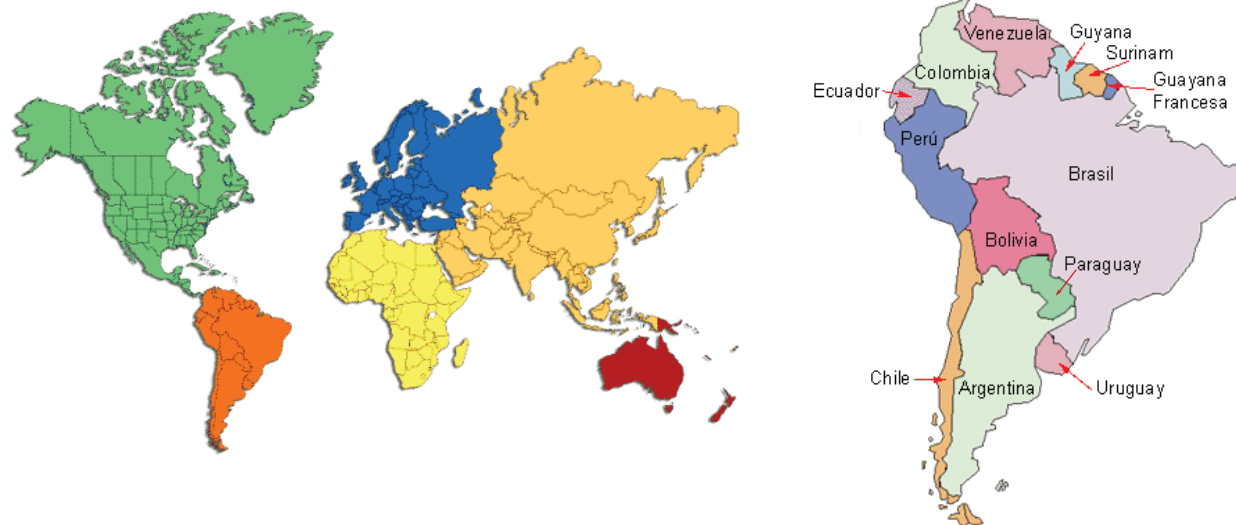

Amañavo ko'ã ta'angáre ahechakuaa oguerekojoaitiha peteĩ mba'e. Upéva niko ikatuha ahecha che resa rupive umi mba'e oĩva ipype, ikatu ahecha mba'éichapa tuicha avei añeteha ko'ã mba'e.

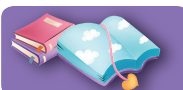
5. Ajesareko ko'ã ta'angáre:

Ahechakuaa ko'ã ta'angáre oguerekojoaitiha avei peteĩ mba'e. Ndaikatúi ahechapa umi mba'e oguerekóva guive ipype, nahesakã porãí umi ahecháva ndatuichaitéigui.

6. Ajesareko ko'ã mapa rehe:

Ahechakuaa peteĩha mápape oĩha umi continente ha mokõihápe katu América Surpegua. Ko'áva niko yvy tuichaitereíva ha ndaikatúiva ahechapaite che resa rupive.

Aikuaa hağua**Mba'épa escala. Mba'eichaguápa oĩ.**

Ikatu hağuaicha ojehechakuaa yvy tuichakue ha jaikuaa mba'éichapa añetehápe, umi iñarandúva kuaapy Geografíape oipuru peteĩ procedimiento hérava escala térã escala cartográfica.

Ojeikuaa hağua mba'éichapa yvy, tekotevẽ oñemoha'anga gráfico rupive. Oñemoha'anga hağua yvy jaikoha niko ojepuru pe globo terráqueo térã planisferio. Pe globo terráqueo niko ijapu'a, hendaitépe oñemoha'anga ha, ndaikatúi ojehecha mokoĩve hemisferio peteĩ jeýpe, upéicha avei ndoguerékói heta momarandu ndatuichágui.

Planisferiope, yvy ñemoha'anga niko plano. Ko mapa rupive ikatu ñambojoja umi hemisferio ha ambuekuéra yvy, kóicha ikatu ojejapo ojehechauka hağua umi tenda ha mba'éichapa umíva.

Planisferioicha, mayma mapa avei ohechauka upe ojuhúva, ha'ehaguére ñemoha'anga iplánova ha michĩve yvy apeguágui, upe ñemoha'anga oguereko proporción heseguáva. Upevarã, ñemoha'anga ojejapo ojeipurúvo pe escala.

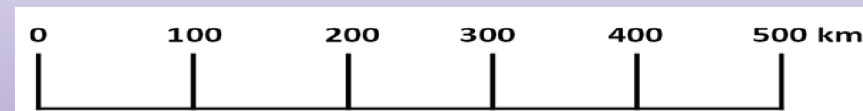
Péicha pe **escala ha'e oimeraẽ tenda ñemomichĩ ojehechakuaávo pe plano térã mapa ohechaukáva.**

Ñamañáramo mapa rehe jajuhúta peteĩva ijyke gotyo jehai ohechaukátava ñandéve mba'e escalapa ojeipururaka'e. Upe momarandu ikatu ojehai kóicha:

Escala numérica: Ohechauka papapy rupive mba'éichapa mombyry ojehegui mokõi tenda yvy ape arigua. Techapyrã, 1:10000 térã 1:100000. Kóva niko centímetro mapapegua ha'éva mápape 10000 térã 100000 km pe superficie oñemoha'angáva rehegua. Upéva he'ise pe medida mapa rehegua ojojaha mombyrykue pe 10000 térã 100000 tuichave jey pe añetehapeguávagui.

Tuichavérõ pe superficie ojehechaukaséva tuichaveva'erã avei pe escala. Techapyrã: 1:1000 (1 cm oequivale 1000 km), 1:10000 (1 cm oequivale 10000 km), 1:100000 (1 cm equivale 100000 km).

Escala gráfica: Escala ikatu avei ojehechauka gráfico rupive peteĩ semirrectaicha papapy reheve, oguerékova oñemboja'oha, avei mboýpa ohechauka peteĩteĩva.

Kóva he'ise pe 2 cm mapapegua ha'eha 100 km añeteguáva oñemoha'angáva. Aníke nderesarái reipuruva'erãha mbojojaha oguerékova centímetro ohechauka hağua pa'ũ oĩva km apytépe.

7. Ambohovái ko'ã porandu:

7.1. Mba'erãpa ojepuru pe escala.

7.2. Mba'érehapa tekotevẽ ojehechauka mápape escala.

8. Jajesareko mapa oĩva mbo'ehakotýpe ha upéi ñambohovái porandu:

8.1. Mba'eichagua escala ojepuru.

8.2. Mboy km añetehapegua ohechauka peteĩteĩ cm mapapegua.

9. Amoñe'ẽ ha ahesa'yijo yvy ñemoha'anga aipurúvo escala. Upevarã amba'apo ojejerureháicha chéve:

9.1. Ajesareko ko'ã mapa rehe:

- 2 cm niko _____ km
- 4 cm niko _____ km
- 6 cm niko _____ km

- Rojeporeka mapakuéra ohechaukáva opaichagua mba'e ipype.
- Rojasareko ha rohechakuaa mba'épa omoha'anga ha mba'eichagua escala oipuru.
- Roguenohẽ mboy cm mapapegua ha'ehína 1 km upe añeteguáva.

9.2. Ambohovái ko'ã porandu:

Mba'épa ohechauka añetehápe peteĩteĩ mapa.
Mba'eichagua escala ojepuru peteĩteĩ mapape.

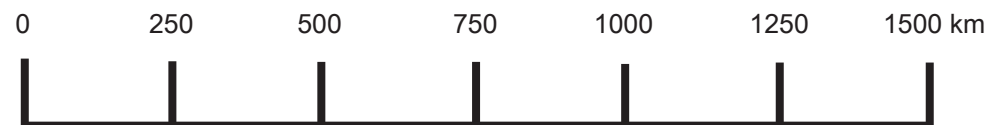
9.3. Akalkula ha upéi ambohovái porandu:

Mboy km yvy ñemoha'anga reheguápa 1 cm mapapegua.

10. Aguenohẽ yvy ñemoha'anga rehegua aipurúvo ko'ã escala papapy rehegua:

- 1:2500 1 cm niko _____ km
- 1:42000 1 cm niko _____ km
- 1:680000 1 cm niko _____ km
- 1:7900000 1 cm niko _____ km

Jahechakuaa mboy km yvy ñemoha'anga rehegua oĩ ko'ã escala gráficape:

- 1 cm niko _____ km
- 3 cm niko _____ km
- 5 cm niko _____ km

Tecnología pyahu jaipurua ko'ãga rupi ñañosomomandu hağua

1. Ajesareko ko'ã ta'angare

2. Ambohovái ko'ã porandu

1. Reikuaápa ko'ã mba'e rehecháva ta'angakuérape. Mba'erãpa ojepuru.
2. Mba'épa rehendu Tic rehegua.
3. Reikuaápa mba'épa umi red social. Mba'erãpa ojepuru.
4. Reipurúpa umi enciclopedia virtual. Mba'éichapa nepytyvõ.

Aikuaa hağua

Jaikuaa tecnología momarandu ha comunicación rehegua

Tecnología pyahu información ha comunicación rehegua Tic, niko ha'e umi mba'e aty téra herramienta tecnológica informática rehegua avei pe comunicación rehegua, ikatúva jaipuru jaikuaave hağua heta mba'e. Ikatu hağuaicha jajapo, japrocesa ha ñamosarambi umi momarandu ohasapa umi límite jahupyty hağua upe jaikuaaséva, upekuévo jakakuaave jahávo tekovekuéra apytépe, upéva ojehu opa rupiete ko yvy ape ári.

Péicha pe **comunicación** ha'e opaichagua proceso interacción social rehegua, ta'angakuéra ha sistema momarandu rehegua rupive. Oike ipype opaichagua tekove rembiapo oipytyvõva avei ambue tekovépe. Umi mba'e ikatu ñe'ë rupive, ñe'ë'y rupive, añoite téra atýpe, ha ndaha'úi katuete oñe'iva'erã ağıi ojoehegui, ko'ápe umi Tic ojapo tembiapo guasu, mokõi téra opaichagua tekove oñomongeta vove ha, ko'áva oĩ

mombyry ojoehegui ha upeichavérõ jepe ikatu ombohasa ojupe momarandu.

Tecnología niko kuaapy técnico aty, oñemohendáva científicamente, oipytyvõva oñediseña ha ojejapo hağua bien avei servicio, oipytyvõva tapichakuérape oikoha rupi ha ohupyty hağua upe oikotevéva. Tic rupive jaguereko heta mba'e ñanepytyvõva jaikuaa hağua momarandu, umíva niko: material didáctico, entorno virtual, internet, blogs, wikis, webquest, foro, chat, mensajería, video conferencia ha, avei ambueichagua canal comunicación rehegua, péicha avei momarandu jepuru, upekuévo okakuaa pe creatividad, innovación, mba'apo ñemoirũ, omokyre'y avei tekombo'e significativo, activo ha flexible.

Pe Tic ohupytyseva niko ombojoaju tekovekuéra atýpe peteíteime, ha upekuévo omboyke upe ymaite guivéma oñemomba'éva, upéva niko tekovekuéra oñomoirũha ojehechakuaávo tuichápa téra michĩ ha upe ohupytyseva niko tekovekuéra okakuaave kuaapýpe, upéva niko ojeikuaa sociedad globalizada ramo.

3. Ambohovái ko'ã porandu.

1. Mba'épa Tic.
2. Mba'empa'epa oikuave'ë ñandéve Tic.
3. Mba'épa ohupytyse Tic.

Aikuaa hağua

Web ha Blogs

Web ou ñe'ë "World Wide Web" (www.), ojekuaa opa rupiete telaraña mundial ramo ha'e avei página aty opavave ikatúva ohecha téra omoñe'ë internetpe, oñemohenda Web 1.0 ha Web 2.0pe.

Ñañe'ë vove Web 1.0 rehe, ñañe'ëhína umi productor de contenido rehe omoha'angáva ha ojapóva sitio web hetaiterei tekove omoñe'ëtava upéi, upépe ojuhu momarandu ha ikatu oñeporandu heta mba'e pe fuéntegui, upéva natekotevéi ojeactualisa téra oñemodifica ojuhuháicha **Ko'ã mba'épe ojoavy Web 1.0 ha Web 2.0.**

Web 2.0 rehe, kóva niko oguereko heta oipurúva ha oikuave'ë avei hetaiterei mba'e, umíva niko: red social, blogs ha wikis, ombohapéva pytyvõ ha oipurúva oñombohasa pya'e hãgua ojupe momarandu. Blogs niko pa'ũ ndojehepyme'ëiva Internétpé maymáva ohai hağua opa mba'e, péicha avei ikatu oñeimprimi momarandu, ha oguereko tenda ojehai hağua temimo'ã momarandu rehegua.

4. Ambohovái ko'ã porandu

1. Mba'épa Web.
2. Mba'éichapa oñemohenda pe Web.
3. Mba'épa umi Blog.

5. Ahai umi herramienta momarandu ha comunicaci3n rehegua aikuaáva oíha mbo'ehaópe.

- 1.
- 2.
- 3.

Mba'épepa oipytyvõ Tic jepuru mbo'ehaópe.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Mba'éichapa ñanepytyvõ Tic ñande rekovépe.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

6. Ñañoimirũ atýpe, ikatu mokõi térã hetave, ñaha'ãnga jaipuruha computadora ha ñañoimongetagua'u ñane irũ ndive térã ñande rogaygua ndive, upekuévo ñamombe'u mba'éichapa umi tetã jahecháva ta'angápe.**7. Amba'apo:**

Ahai umi herramienta comunicaci3n ha informaci3n rehegua aguerek3va ógape.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Amombe'u ahaívo mba'erãpa oipuru che rogaygua pe Tic.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

8. Ambohovái:

Mba'éichapa Tic jepuru oipytyvõ che rogayguápe.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

9. Ajehechajey

1. Mba'épa aikuaa Tic rehegua.
2. Mba'erãpa ñaikotevẽ TIC.
3. Mbo'ehaópe mba'épepa che pytyvõ TIC.
4. Mba'épepa ore pytyvõ ógape TIC.

Mbo'epy aty II

Ñande niko tekove ha jaiko ñande rapichakuéra ndive

Mba'épa ojuhupytise

- Ohechakuaa tekovekuéra iñambueha hetépe, iñe'ême ha ijepokuaápe.
- Ohechakuaa tekovekuéra atýpe ojeipuruha democracia.
- Ojapo umi norma ha regla he'iháicha oipytyvõtagui chupe oiko porã haçua opa rupiete.
- Ohesa'yijjo umi artículo legislación nacional vigente pegua oñe'ëva ñangareko ha mitãnguéra derecho jekuauka rehe.

Jajuavy niko ñande rete, ñane ñe'ë ha ñane rembikuaápe

1. Ajesareko ta'angáre ha ambohovái

- 1.1. Mba'épa ahechakuaa ko'ã tova rehe ahecháva ta'angápe.
- 1.2. Mba'épepa ojoavy térã ojojogua umi oíva ta'angápe.

2. Amboty che resa ha ajepy'amongeta umi tapicha ajepokuaavévare: che rogaygua, che rogaykeregua, che angirünguéra, che mbo'ehára ha che irünguéra.

3. Ama'ë aguerúvo che akãme umi tapicha rova ra'anga ha ambohovái porandu.

- 3.1. Ojojoguápa ko'ã tapicha.
- 3.2. Mba'épepa ojojogua umi tapicha añe'ëva ndive ko'ëko'ëre.
- 3.3. Mba'épepa ojoavy umi tapicha aimeha ndive ko'ëko'ëre.

4. Ñamba'apo kyre'yme

- 4.1. Jajesareko ta'angáre oíva mbo'ehakotýpe: ogykehai, itahai, kuationhai, haiha, apykakuéra, cartel, mapa, ha mba'e.
- 4.2. Jahechakuaa umi mba'e ojojoguáva ha mba'épepa ojoavy.
- 4.3. Jahai ñande kuationhaipe ñe'ëpaha jajuhúva.

<http://theall-knowing4.blogspot.com/2009/12/>

Chemandu'a

Ojoavyháicha umi mba'e térã ambue tekovekuéra ñande rekohapegua, taha'e mymba, ka'avo, ha mba'e, ñande tekovéva maymáva ñañe ambue avei joehegui. Maymáva tekovéva jaguereko upe ñanemoambuéva joehegui. Umi mba'e jajoavyha niko, yvatekue, ary, mba'eichaitépa ñande retépe, ñande pire sa'y, ñane ñe'ë, mba'épa jaipota, ipahaitépe mba'eichaitépa ñande rete ha jepokuaa jaguerekóva. Ko'ã mba'e jajoavyha ambuekuéra ndive héra "diversidad".

Aikuaa haçua

Mba'épa diversidad física, lingüística ha cultural

Diversidad niko he'ise umi mba'e iñambuéva joehegui heta hendáicha, techapyrã sa'ykuéra, mymbakuéra, ka'avokuéra, terakuéra, ogakuéra, mba'yругuata, ha mba'e.

Diversidad física he'ise maymáva jajoavyha ojoehegui ñande retépe ha mba'éichapa ñande peteĩteĩ. Jahechakuaávo yvatekue oĩ tekove ijyvatéva ha ikarapéva; pire sa'y jahechakuaávo oĩ ipire morotíva térã ipire morénova; jahechakuaávo ipohyikue ikatu ikyra térã ipiru. Ñaime ningo kuimba'éva térã kuñáva, ñane akārague mbykýva térã ñane akārague pukúva, oĩ iñakārague sa'yjúva, castañoa, hūva, morotíva, ha mba'e. Ha péicha tekovéva ñaneambue ojoehegui heta mba'épe.

Pe **diversidad lingüística** he'ise oĩha opaichagua ñe'ẽ peteĩ tenda tuichávape. Ko'ã tenda ikatukuaa táva, tetã, peteĩ continente, térã ko yvy jere tuichakue. Techapyrã, ñane retãme oñe'ẽ castellano ha guaraníme, oĩ avei ambuekuéra ñe'ẽ ha'éva ñande ypykuéra ñe'ẽ; péicha avei oĩ tapichakuéra ouva'ekue ambuekuéra tetãgui ha oikóva ñane retãme.

Diversidad cultural niko oikohápe tekovekuéra ojoypýpe térã arandukuaa ojojuhúape ha upéva oiko peteĩ tendápe. Ñe'ẽ rupive ojehechauka kuaapy ha umi tenda ikatu peteĩ táva, tetã, peteĩ continente, ha mba'e. UNESCO he'ĩ arandukuaa ha'eha: "techaukahateéva aty, espiritual ha material, kuaapykuéra ha mborayhu rehegua ohechaukáva mba'éichapa tekovekuéra oikóva peteĩ hendápe. Ha'e avei umi arte ha taikuéra, jeiko rehegua, derecho fundamental tekovekuéra mba'éva, umi sistema valor rehegua ha jeroviapy".

Jahechakuaa upe he'iséva arandukuaa ohupytyha hetaite mba'e tekovekuéra rehegua. Upévare, tekotevẽ ñañangareko diversidad arandukuaa rehegua rehe ndaikatúigui ñamboyke tekovekuéra peteĩteĩme ñemomba'e.

Reikuaápa...

Tenda oguerékóva hetave diversidad lingüística niko umi tenda opytáva mombyryeterei ko yvy jerére avei umi tenda tembiasa rupive jaikuaáva oikohague ipype tavaygua mbovymbovy noñemoĩriva'ekue ojoehe. Nueva Guinea niko upe oguerékóva diversidad lingüística, ha upe mbovyve oguerékóva katu ymaite guive Europa. Américape opa ohóvo ñe'ẽnguéra ñande ypykuéra mba'éva, oĩramo jepe tenda tuichahápe gueteri pe diversidad, ha'éva México, Guatemala ha Amazonia.

UNESCO he'ise "Organización Internacional para la Educación, la ciencia y la Cultura" ha'e niko peteĩ organismo oñemopyrendáva Organización de las Naciones Unidas rupive. Pe diversidad cultural ha heseguvare niko ojepy'apy UNESCO oĩ ñepyrũ guive. Upe jepy'apy oĩgui oséva'ekue peteĩ Declaración UNESCOgui Diversidad Cultural rehegua 2 de noviembre ary 2001pe oiko riré peteĩ Asamblea General Naciones Unidas omoñepyrũva'ekue – ha oheja hikuái 21 de mayo "Día Mundial de la Diversidad Cultural para el Diálogo y el Desarrollo"- ramo ha avei pe "Convención sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de la Expresión Cultural" 2005pe.

5. Ñañomoirũ atýpe ñamba'apo haçua, ikatu ñaime mbohapy térã irundy peteĩteĩme:

5.1. Ñañomongeta ko'ã mba'e rehe: mba'e tembi'upa ja'useve térã umi ndaja'uséiva; mba'éichapa ñañeñandu ñaime jave mbo'ehakoty, mba'eichagua ñembosaráipa jaguerohoryve; mba'éichapa héra ñande ru ha ñande sy térã ambue ñane pehẽngue, moõpa ñanaseva'ekue ha mba'e jasypeparaka'e, mba'e sa'y jaguerohoryve, mba'épa jahecharamove ñande jehe, mba'e club jaguerohory, mba'e mbo'epy jaguerohoryve, ha ambuekuéra mba'e jaguerohoryva.

5.2. Ñamboysýi mba'épepa jajogua ha mba'épepa ndajajoguaíri.

5.3. Jajepy'amongeta ha jahai peteĩ mombe'u ñande kuatiahaípe mba'eichaitétapa ñane mbo'ehakoty opavave jajoguaíramo ñande retépe, ñande rekohaícha, jajepy'amongetaháicha, ñañanduháicha, ha mba'e.

6. Ajesareko ta'angáre ha amombe'u mba'épa ahecha. Upéi ahai kuatiahaípe.

<http://www.humorasiatico.com/2010/06/>
<http://www.google.com.py/imgres?q=AFRICANOS&hl>
<http://www.google.com.py/imgres?q=TERERE&hl>
<http://www.google.com.py/imgres?q=comidas+tipicas+del+paraguay&hl=>

Tenda tuichakue jaikoha niko héra "Tierra" ha ambue tenda michívéva jaikoha héra "Paraguay", henyhēva "diversidadgui". Maymáva tekove ñane ambue ojoehegui hetaite mba'épe, jaguerohory heta mba'e, jajapo heta mba'e ndojajaiva, jagueroko avei jepokuaa tuicha iñambuéva, upévare tekotevẽ ñañeha'ã jaiko porã oñondive, ha ja'accepta maymáva tapichápe ha'ehaichaitépe, oñe'ẽháicha ha hi'arandukuaápe.

Aikuaa haçua

Amboyke opaichagua discriminación. Añeha'ã amomba'e tapichakúrape

Pe discriminación rupive niko ñamohenda heta mba'e. Ha ikatu ojeipuru opaite mba'épe, avei opaite hendáicha. Techapyrã, tekovekuéra apytépe, ikatu ñamohenda chupekuéra jahechakuaávo mboy arýpa oguereko, mba'e sa'ýpa ipire, moõ pevépa oñemoarandu, mba'épa oikuaa, mba'e sa'ýpa hesa, ha mba'e. Oñediscrimináramo ojejapo haçuáicha ñemoaranduve ha ojeikuaase mboy tekovépa oĩ oguerekóva hetave 40 arýgui ha omba'apóva, upéicharõ nda'ivaíri. Pe discriminación ojepurúramo oñemotenonde haçua joavy térã ombyaitaramo máva remiandu ýrõ oapo'ítaramo chupe, upéicharõ naiporãí.

Tekovekuéra jajuavy ojoehegui jahechahaguéicha, ha umi joavy jaipuruva'erã ñañemoaçuí haçua ambuekuérare, upekuévo ñañeha'ã jajokuaa, avei jahechakuaa mba'épa opensa, mba'éichapa ha'e, ha mba'e. Péicha, ñane ambuéramo ojoehegui heta mba'épe avei jajojogua peteĩ mba'e iporãitévape, ñande niko tekove ha, upeváre jaguereko dignidad, upéicha rupi peteĩchante maymáva. Ñane ambue ñande retépe, ñe'ẽ jaipurúvape térã arandukuaa jaguerekóvape, ha katu peteĩchante maymáva jaguereko dignidad avei derecho.

Oĩ niko opaichagua discriminación tekovekuéra oipurúva. Techapyrã pe **xenofobia**, ha'éva mborayhu'ỹ ha ñemboyke máva ndaha'éiva tetãygua rehe. Pe **machismo**, he'ise oñeimo'ã kuimba'e tuichaveha kuñágui ha, upévare oguereko tuichave pu'aka hikuái avei maymáva omomba'eve chupekuéra. Heta jey oñediscrimina tapichakúrape oguerekógui capacidad diferente, hasýgui, ohecha ambue haguére ambuekuéragui, ipire sa'y iñambue haguére, tembiapo oja'póva mbovy ojehepyme'ẽ, taha'e ombyaty yty, oitypei tapeha rupi, ha mba'e.

Constitución Nacional ñane retãmegua niko he'i **artículo 46pe** "maymáva oikóva ko República peteĩchante, dignidad ha deréchope avei ndaikatúi japorombojovavy". **Artículo 47pe** he'i: "Estado omoañeteva'erã maymávape: jolareko justicia rovake, upevarã oipe'áne umi ohapejokóva; jolareko ley rovake; jolareko oike haçua omba'apo tetã rembijokuáirõ; jolareko ohupyty haçua remimoinge. Ipahaitépe **artículo 48** he'i: "Kuña ha kuimba'e ojoja iderécho oporoiporavóvo, ojeoporavóvo, oñemomba'évo hekópe, mba'erekopýpe ha arandukuaápe".

Constitución Nacionalpe he'iháicha "naiporãíha ñadiscrimina", peteĩteĩ tekoveháicha jaguereko dignidad, ñamboykeva'erã pe discriminación ha ñande rekovépe ko'ẽko'ẽre ñamomba'e maymáva ñande rapichápe. Jaipotáramo ambuekuéra ñanemomba'e tekoveháicha ñane dignidad ha deréchope, ñande ra'ẽ ñañepyrúva'erã jahechakuaa ambuekuérape tapichaháicha. Ndajajapóramo upéicha ñande voi jajapo hendape'ymegua ambuekuéra rehe.

7. Ambohováí:

- Ajepy'amongeta peteĩ jehasa aguerekova'ekuére ha ambuekuéra che discrimina. Mba'épa añanduraka'e upéramo.

- Ko'ãga, che mandu'a peteĩ jehasa rehe che adiscrimináramo guare che rapichápe. Mba'éichapa añeñanduraka'e upéramo. Mba'éichapa añeñandu ko'ãga aikuaa rire upe ajapova'ekue noĩporãíha.

- Ñamboysýi tekotee jahechakava'erã opavave ñande rapichápe. Jahechauka umi jajapóva ha ndajajapóiva. Ñamombe'u mba'érehepa ndajajaposéi ko'ã mba'e.

8. Jaheka ta'anga ohechakáva mba'éichapa ikatu ñañemboja ambuekuéra ñande rapicha rendápe tekotee reheve. Jajapo peteĩ álbum ha upéi ñamoĩ upe rincón área reheguápe ojehecha haçua.**Chemandu'a**

Opavave tekove ñane ambue ojoehegui opa mba'épe ha, katu joaite dignidad ha deréchope. Constitución Nacional ñane retã Paraguaypegua he'i ndaikatuiha ñadiscrimina, ñane retãmegua oja'póramo upéicha katu oñemoĩ Ley rehe. Tekoveháicha ñañeha'áva'erã ñamomba'e tekotee ambuekuéra tapicha ndive, upéva he'ise jaiko porã oñondivepa, anítei ñamboyke avavépe. Pe respeto, pytyvõ py'ỹi, ñemoirũ, jehechakuaa, ha mba'e niko ñanemoaçuí ojuehe, ha péicha oiko ñandehegui tekove katupyry ha ñamopu'ã peteĩ tekove aty guasu iporãva, tekoháicha iporãva oñondive ha ambuekuérape guarã.

• Ñamboysýi umi arandukuaa jehechauka ñande tavapegua. Ñamombe'u umi arete guasu ha ñembosarái yma guare ko'ãga peve ojejapóva gueteri.

• Jajeporeka ha ñaporandu umi aty arandukuaa rehegua oĩva ñande távape térã departaméntope ha mba'eichaitépa peteĩteĩ. Jahai peteĩ cuadro comparatívope mba'épepa jajojogua ha mba'épepa jajoavy chuguikuéra.

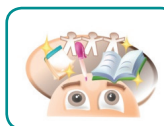
• Ñamombe'u umi tekotee jahechakáva ko'ẽko'ẽre ñande rekovépe ambuekuéra ndive. Avei ñamombe'u mba'érehepa jajapo upéicha ha mba'éichapa ñañañandu jajapóvo.

Jajogueraha porãramo jaiko porävène oñondive

1. Ajesareko ta'angáre, ohechaukáva oikéramo guare Fulgencio Yegros Paraguápe, 16 jasyrãramo guare ary 1811pe; upéi ambohováí ko'ã porandu.

Chemandu'a...

Fulgencio Yegros ha'e upe omoakãva'ekue revolución ñane retã isãso haçua Españãgui. Ojehúramo guare pe Independencia, ha'e oĩva'ekue Itapúape omohenda porãvo umi militarpe ou haçua Paraguápe. Oguahẽramo guare tavaygua oguerohoyetereiva'ekue chupe uperõ.

- a) Jahechamaparaká'e tavaygua he'íramo upe oñandúva ojejoko'ýre chupekuéra, jahechaháicha ta'angápe.
- ã) Ojguerohorypa ko'ãña rupi peteĩ sãmbyhyhárape ojguerohoryhaguéicha Fulgencio Yegrospe.
- ch) Mba'eichaiteva'erãpa sãmbyhyharakuéra tavaygua oguerohory haçua chupekuéra.

Democracia jepuru

Pe **rendición de cuentas** rupive tavaygua ohupyty momarandu oikuaa hãguáicha mba'épa ojapo umi ente publico. Upe marandu niko oguerokopaite umi mba'e ojapova'ekue sãmbyhyharakuéra peteĩ tiempope ha, peteĩ tendápe. Ha'e avei peteĩ mecanismo control rehegua oñemokyre'ý haçua umi recurso público jepuru hendaitépe. Ko'ã mba'e rupive tavaygua oñemomarandu ha ikatu ohechakuaa mba'éichapa omba'apo umi oĩva sector públicope avei mba'éichapa oipuru hikuái opaichagua recurso Estado mba'éva. Tavaygua upéicha ikatu oñeñanduka omombe'úvo hemiandu sambyhyharakuérape ha, ko'áva ohenduva'erã chupe.

Libertad de opinión

Constitución Nacional artículo 26pe niko he'i, oñegarantizaha oje'e upe oje'eséva ha libertad prensa rehegua, péicha avei oñemosarambikuaa oimehaichagua temiandu ha apytu'ũ roky, oñecensura'ýre, ndohapejokóima guive ko Ley guasu; upévare noñeguenoheiva'erã ley ojokóva ko'ã derecho. Ndaiporimo'ãi delito prensa rehegua, oĩtarõ jepe delito común

oikóva prensa rupive. Maymáva ogueroko derecho omoheñoí, ombyaty térã omosarambívo oimehaichagua marandu, ha ikatu avei ko'ã mba'erã ojeguereko opaichagua tembiporu.

Artículo 27pe avei oñe'ẽ umi marandu mosara-mbiha, oçuahẽha rupi opavavépe; ndaikatúí oñemboty ni ojejoko hembiapópe. Ndaikatúí oĩvo prensa isãmbyhyhára jekuaa'ýva. Noñembojoavyiva'erã avavépe oñevendekúevo chupekuéra oikotevéva prensape çuarã, noñehenonde'ava'erã radio ñe'ẽ rape, ndojehapejokoiva'erã mba'eveichavérõ periódico, aranduka, revista ha opaichagua publicación oguerékoma guive responsable hesegua.

Péicha avei **Artículo 28pe** oñe'ẽ marandu jehupyty rehegua derecho. Oñemoañete maymávape iderecho oñemoñe'ẽvo chupe marandu añeteguáva ha hendápe porã oje'éva. Ndaiporiva'erã avei jejoko oimeraéva ohupyty haçua oimehaichagua marandu mburuvichakuéragui. Leyepe oñemoiva'erã mba'eichaitépa ojejápo'ta kóva ko derecho ojepuru haçua. Ko'ã medio de comunicación tuicha oipytyvõ maymávape. Upévare tekotevé jaikuaa ha jahechakuaa mba'eichaitépa omombarete pe democracia tekovekuéra aty apytépe.

Corrupción - Ñorairõ corrupción cóntrape

Mba'evai oguerúva hapykuéri opaichagua problema tekovekuéra aty renonderãme oñepyrúva ha ndaikatuvéimava ojejoko niko pe corrupción. Peteĩ mba'e iporãva oñeñorairõ haçua corrupción ndive niko ñaño marandu umi arandukuaa rehegua oipytyvõva oĩ areve haçua. Techapyrã: ndaipóri mbojoja hesakãva ojeipuru haçua hendaitépe umi bien público ha oipurúvo ko'áva patrimonio privado ramo umi sãmbyhyhára katupyry. Ojehakuaa avei pe impunidad, autoritarismo ha pu'aka jepuru hendape'ý.

Pe corrupción ndive oñeñorairõ haçua niko oñemombe'uva'erã upe oĩvaiva, naiporãí oñekirií. Pe denuncia rupive maymáva jahechakuaa mba'épa ojehu avei mba'éichapa ñanembyai maymávape jaikohápe. Maymáva oikóva peteĩ távape ohechakuaava'erã oguereko ha compromiso ambuekuéra tekove ndive oikóva upe ha'e oikohápe avei.

Reikuaápa...

Impunidad niko he'ise ojehejarei máva hembiapovaívape oguerekógui influencia política, económica térã ipehẽngue rehegua.

2. Ñambohovái porandukuéra

1. Mba'eichaitépa pe corrupción ombyai tekovekuéra atýpe.
2. Mba'épa tavaygua oipuruva'erã oñorairõ haçua corrupción cóntrape.
3. Mba'eichagua tembiapo corrupción rehegua jahecha ñande távape.

3. Jajeporeka:

Ñaporandu mba'éichapa ikatu ñadenuncia tembiapo vai corrupción rehegua ñande távape. Jaikuaava'erã: moõitépa jahava'erã, máva rendápepa, mba'e direcciónpa, pumbyry, mba'e aravo ikatu jaha ha mba'e.

4. Ahai mba'éichapa tekotevẽ jaipuru hendaitépe democracia ko'ã hendáicha:

- Ja'ekuaa ñañandúva
- Jaguereko derecho jaikuaávo marandu

5. Amboysí tembiapokuéra ahechakuaáva umi medio de comunicación rupive ha ojogueraháva democracia jepuru porã reheve. Ahechauka che irüngerápe.**6. Jajapo cartel, pasacalle oguerékóva marandu ñe'ẽ sãso rehegua. Ñamoĩ tenda ojehecha haçuáme mbo'ehaópe.****Jahechakuaa ñane rembiaporã peteĩteĩ jajogueraha porã haçua****1. Ñamoñe'ẽ Mafalda ha ñambohovái porandukuéra:**

Toda Mafalda Pág. 540

13 octubre '64

- a) Mba'épa upe ikatu'ýva jajapo he'i Mafalda.
- ã) Mba'éichapa ñambohováita Mafalda porandu. Mba'érehepa naiporãi ja'e ñe'ẽ tie'ý.
- ch) Mba'éichapa ñañeñandu ñahendúvo ñe'ẽ tie'ý. Mba'érehepa.

Aikuaa haçua**Norma ha tekotee**

Jakakuaa aja jahávo jahechakuaa oĩha mokõichagua teko: Prohibida ha Permitida. Péicha ñañoporandu mba'érehepa naiporãi jajapo térã ja'e peteĩ mba'e ivaíva, upéi jahechakuaa pe ombotovéva oĩha tembiapoukapýpe térã nórmape. Jahechami mba'épa he'ise norma. Ñe'ẽ omyesakáva ñandéve mba'épa jajapova'erã peteĩ tembiasápe niko ha'e **Norma**. Techapyrã, Mafalda ohechakuaa peteĩ norma **ndaja'eiva'erã ñe'ẽ tie'ý**.

Upe norma ikatu avei ja'e ambue hendáicha: ñañeha'áva'erã ñambovyke ñe'e tie'ý. Péicha jahecha pe norma ikatuha oje'e mokõi hendáicha: oñemoneĩ ha oñembotove. Avei jahechakuaa norma rapykuéri oĩha umi mba'e omomyíva ñembotove rehegua ha oĩ avei ohechaukáva mba'eichaiteva'erãpa tekotee iporáva térã oñeha'arõva upe norma rupive. Techapyrã ñe'ẽ tie'ý rehegua:

Norma: -----Ndaja'eiva'erã ñe'ẽ tie'ý

Tekotee: -----Jehechakuaa ha momba'e tekovekuéra apytépe

Péicha jahechauka pe norma omombe'uha peteĩ tekotee ha oisãmbyhy ñande reko. Jajapo peteĩ nórmape he'íva he'ise jaiporavoha upéva jajapo ha upe jeiporavo ikatu ojehu oje'égui ñandéve jajapo haçua, jajeja'ógui térã oñemyesakãgui ñandéve. Umíva he'ise, jajapo pe norma jakyhyjégui, jajeroviágui térã jarrespetágui máva ñanemomandu'ávape

upe norma rehegua térã ñañeha'ã jajapo ñaikũmbýgui he'iséva ñandéve upe norma ha ñaikũmby pe tekotee oíva ipype.

Péicha jahecha pe norma ikatuha ñanehekombo'e peteĩ henda gotyo.

Mba'éichapa jaikova'erã ñande rogapýpe

Ogapy niko tenda iporävéva ha hekoitepegua jajapo haçua opaichagua norma avei jahechauka haçua mborayhu, jehechakuaa, pytyvõ ha respeto.

Ogaygua oikóva peteĩ ñe'ême ha oñopytyvõva opaite mba'épe niko omoheñói jehechakuaa peteĩte oikóva guive upépe ñuarã, ohechakuaa mba'épepa ojoavy, ha oñoñyrõ umi mba'e ojavovaívape. Umi norma ogaygua rehegua oñemoíva'erã peteĩ ñe'ême oñondivepa: túva, sy, membykuéra ha ambue oikóva avei upépe, upekuévo ogehupytýta ñangareko peteĩteívape ñuarã.

Mba'éichapa jaikova'erã mbo'ehaópe

Mbo'ehaópe niko ojehekombo'e ha oñembosako'i mitãnguérpe oñemañávo tenonderã gotyo, upekuévo oñemoirũ tekombó'e ha'ekuéra ohupytýva hógape. Mbo'ehao ha'e avei tenda jaipuru haçua tekotee ha norma. Upépe ojehechauka mba'éichapa tekombó'e, pytyvõ, ñamomba'e ambuekuéra ñande rapichápe, arandukuaa, sa'y, jerovia ha mba'e. Mbo'ehao avei omoñepyrũ jeikokuaa ambuekuéra tapicha ndive ojeipurúvo democracia.

Norma seguridad vial rehegua

Maymáva niko ñamýi py'ýiete opa henda gotyo, ko'áña rupi upéicha. Tekovekuéra ha mba'yругuata jaipuru oñondive umi vía pública. Upévare py'ýiete ojehe accidente, mba'yругuata omomýiva ipochyjoa ndaikatúigui ohasa pya'e ha opaichagua jehasa vai, ko'ã mba'e ojehe heta jey ndojekuaáigui ha ndojerrespetáigui umi norma de tránsito, upéicha ojapo oguatáva ha omomýiva mba'yругuata.

Ko'ëreko'ëre ojehe jepi accidente de tránsito ndojerrespetáigui umi señal de tránsito ha norma omohendáva pe tráfico. Ojehe avei oñembyai rehe mba'yругuata, ndaipórigui señalización hendaitpegua tapére, ndaipóri avei tesape ha rutakuéra katu oñembyai.

2. Jahai peteĩ momarandu, upevarã jaipuru marandu accidente de tránsito rehegua ojehuva'ekue ramoite.

- Ñamombe'u mba'érehepa py'ýive ojehe peichagua accidente.
- Ñambopapapy umi medida oipytyvõkuaáva ani haçua ojehe ko'ãichagua accidente.

3. Jaikuaave ñembosarái rupive

Ñañembosarái: "Cheha", ñane irũnguéra oñe'ëva'erã peteĩ tema rehe ha'ekuéra oiporavóva peteĩ aravo aja.

Umi tema ikatu ñaguenohẽ tysýigui ojehecha'ýre.

Ñañembosarái aja jajesarekova'erã ko'ã norma rehe: Ñaha'arõ ñane turno ñañe'ë haçua, jarrespeta aravo ñañe'ë jave ha ñahendu ñane irũ oñe'ëvape.

4. Ahai peteĩ ficha oguerékóva ipype norma che rogaygua ndive roñemoíva'ekue peteĩ ñe'ême ko'ã mba'épe:

- Aravo ñeno rehegua.
- Aravo ñepu'ã haçua.
- Ñemoarandu rehegua.
- Tembiapo ogapypegua.
- Ambue mba'e.

5. Ajepy'amongeta ha ambohovái

a) Mba'épa hasy chéve ajapo haçua. Mba'érehepa.

ã) Amombe'u mba'épa ijetu'u chéve mbo'ehaópe ha che rógape.

ch) Ahai resumen mbykymi ha amombe'u mba'épa amoambuese mbo'ehaópe.

6. Amombe'u mba'éichapa ikatu ajapo umi norma mbo'ehaópe.

7. Ahai peteĩ registro ha ipype amoĩ mba'éichapa ajapova'erã umi norma ahechajey haçua.

Reikuaápa...

Estadística rupive jaikuaa umi accidente moto rupive hetaveha mbohapy ary ohasava'ekuépe ñane retãme, upévare jaguereko hetave ohóvo tapichakuéra opytáva minusválido. Oje'e ko'ã mba'e ojehuha ndaipórigui cultura vial ñane retãgua apytépe. Legisladorkuéra ñane retãmegua omoñepyrũ peteĩ proyecto ley vial rehegua oipotágui ñane retãgua ohechakuaa ojejúva avei mbovyve haguã accidente.

Mitãnguéra niko ñande derécho

1. Ajesareko ta'angakuérare ha upéi ambohovái:

- a) Mba'e ta'angápa ohechauka mitã derecho.
- ã) Mba'eichagua derecho ahechakuaa ta'angakuérare.
- ch) Mba'e ta'angápa ohechauka noñemomba'eiha derecho. Mba'eichagua derecho noñemomba'ei.
- e) Mba'eichagua umi ley oñangarekóva mitã'i ha mitãkuña'íre.

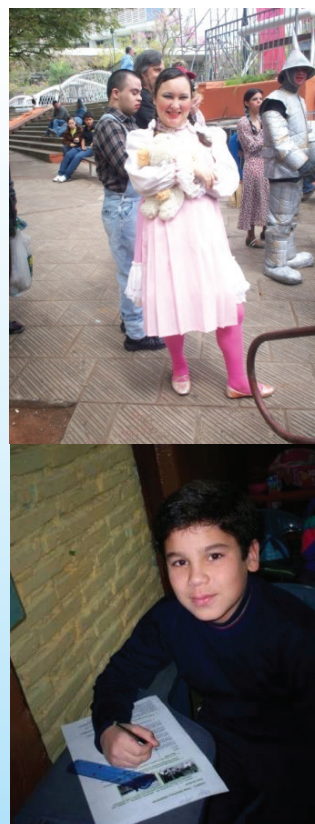
Aikuaa haçua

Constitución Nacional

Artículo 73 niko oñe'ë pe Derecho tekombó'e ha mba'eräpa rehegua: Maymáva oguereko derecho oñembo'eukávo hekópe porã, tekotevêháicha, ojejapoháicha voi opavave tetãygua ñembo'eukápe. Temombo'e rembiaporã ha'e: tekovépe oñemongakuaapávo hekópe, tekosã'y, ñembyai'yre ha py'aguapyrã, avei tekojoja, ñopytyvõ jepyso ha tetãnguéra joaju ñemombarete porã; ojerrespeta derecho humano ha democracia ñemopyrenda; oñemombarete tetã rayhu, oñemomba'e Paraguay reko; oñemongakuaa apytu'ũ rembiapo, ñemombarete teko marangatu; upéicha avei ojepe'apaite umi mba'e oporombojoavýva arandukuaápe.

Artículo 74pe jajuha **Derecho ñemoarandu ha jejoko'y ñembo'e** rehegua, he'ihápe: Oñemoañete ñemoarandu ha tekojojápe porã ikatúva maymávape ija ohupytyvo tekove rehegua kuaapy, opaichagua mba'ekuaa ha mba'e apokuaa rehegua katupyry. Oñemoañete avei oñeporombo'évo tekosã'y me porã, upéicha avei oguereko derecho ombó'ého tembirerovia ha temiandu iñambuéva.

Artículo 75 oñe'ë máva pópepa oiva'erã tekombó'e re-hegua: Tekombó'e oiva'erã tetãygua aty pópe ha tenonderáite

ogaygua pópe, avei municipalidadkuéra ha Estado pópe. Estado ombohapeva'erã tembiapopy mitãnguéra tekombó'epe omoirũ haçua tembi'u mbo'ehaópe ha avei ohupyty haçua hemikotevẽ mbo'ehaópe umi oguerekokatu'yva hepyrã.

Constitución Nacional artículo 76pe he'i **Estado ojavova'erã katuete** re-hegua: mitã ojehekombó'eva'erã katuete. Mbo'ehao tetã mba'évape ndojehepyme'ëiva'erã. Artículo 77 he'i **ñe'ëteépe tekombó'e ojevapova'erã** rehegua: Mbo'ehaokuérare ñepyrũrã mitãme oñembo'eva'erã hogaygua ñe'ë teépe. Upéicha avei oñemoaranduva'erã chupekuéra mokõive Paraguái ñe'ëme.

Umi tetãygua aty imbovyvéva, noñe'ëiva guaraníme, oiporavokuaa Paraguay ñe'ë peteiva oñembo'euka haçua.

Constitución Nacional oñe'ë artículo 80pe **viru tekombó'e pytyvõrã** rehegua: Léype he'íne oñemoiva'erãha viru oñepytyvõ haçua arandukuaa, mba'e apokuaa ha ártepe ñuarã tenondete umi imboriahúvape.

Pe artículo 84pe oñe'ë **Promoción Deporte** rehegua: Estado ohechakuaava'erã ñembosarái, tenonderáite umi ndaha'éiva profesional, ha omokyre'yva tetembo'e reko; ome'ëmbotávo pytyvõ omoiva'erã léype impuesto jepaga'y ko'ã mba'ére. Omokyre'yva'erã avei tetãygua oho haçua umi ñoha'ã oikohápe tetã ambue rupi.

2. Añembosarái kóicha: "Ranking Diamante"

- a. Amoñe'ë umi artículo Constitución Nacional Vigente pe oíva.
- ã. Aiporavo peteĩ derecho aimo'áva iñiimportanteha.
- ch. Amoha'anga ojehechahápe ojejapoha derecho he'iháicha ha ambue ndojejapoihápe.
- e. Añemoirũ atýpe che irũnguéra ndive ha ahechakuaa hendivekuéra oĩ porãpa umi derecho ñemohenda pe Ranking Diamante he'iháicha.

Che ahechaháicha

Iñiimportanteve		
	1	
	2	2
3	3	3
	4	4
	5	
Sa'ive iñiimportante		

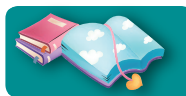
3. Atýpe ñañembosarái: “Pe canoa salvavida”

Ñañembo'y mbo'ehakotýpe (ysyrygua'u renondépe) ha jasapukái peteĩ papapy (techapyrã: poteĩ). Maymáva oñomoirúva'erã aty oĩhápe poteĩ tekove pya'e porã, oñoañuãva'erã ha upéicha omoha'ãnga hikuái pe “canoa salvavida”. Umi ndoguerekoiva aty tekotevẽ oyta ojesapukái peve ambue papapy ha upéi ohepyme'eva'erã peteĩ prenda. Ojesapukái pya'eva'erã oñemyĩ pya'e haçua.

a) Mba'éichapa ñañeñanduraka'e ndajaguerekoí jave canoa.

ã) Ñambojoja ñeime canóape upe proteccióndi derecho ome'evape rehe. Jahai ñane remiandu.

ch) Mávapa orrespetaraka'e iñirũ derecho ñembosarái aja. Mba'érehapa upéicha. Ha umi ndorrespetativa'ekue mba'érehapa ojapo upéicha.

Aikuaa haçua

Pe Ley N° 1680 oñemohenda Código de la Niñez y Adolescencia ha iñaranduka mokõi-hápe oñe'ẽ mba'éichapa oñeñangarekova'erã mitãnguérare, avei mitãrusu ha mitãkuña derecho rehegua. Upépe oñemyesakã mba'épa pe Estado paraguay ojavova'erã oñangareko haçua mitãnguérare.

Artículo 37 pe oñe'ẽ pe SISTEMA DE PROTECCIÓN INTEGRAL rehe. “Sistema”, ohechakuaátava hendaitépe, ombosako'ítava ha ojesarekótava ojejapópa tekotevẽháicha política nacional ogarantisáva mitãnguéra, mitãrusu ha mitãkuña derecho ñemomba'epaite. Pe Sistema orreguláta ha ohechakuaáta umi programa ha tembiapo ñane retãme, departamentokuérare ha municipioha rupi. Artículo 39 rupi heñoí SECRETARÍA NACIONAL DE LA NIÑEZ Y LA ADOLESCENCIA, oguerékova rango ministerial, odependéta Poder Ejecutivo.

4. Amombe'u che ñe'ẽme mba'éichapa ahecha umi derecho jahecháva angete.

Pe código mitã, mitãrusu ha mitãkuña rehegua oñangareko avei **mitãrusu ha mitãkuña omba'apóvare**, ome'ẽvo chupekuéra garantía omba'apo haçua (art 53) prevención tesã rehegua; derecho individual sãso rehegua, respeto ha dignidad; ojejapóvo chupe examen médico; ohóvo oñemoarandu mbo'ehaópe ha oñepytyvõ oho haçua aravo nomba'apói jave ha ohechakuaávo mba'éichapa táva oikoha; ikatúvo avei oñeorganisa ha oñemoirũ umi organización mba'apohára rehegua oñangarekóva mitãrusu ha mitãkuña omba'apóvare ha oguerékova temikotevẽ

ijespecialva, he'iháicha umi norma internacional ha nacional; avei, capacitación programa especial mba'apópe ñuarã ha orientación vocacional.

Mitãrusu ha mitãkuña ndaikatúi omba'apo (Art. 54), oimeraëichagua tenda yvyguyguávape térã y guýpe; oimeraëichagua tembiapo ipeligrosova térã ikatúva ombyai hete, iñapytu'ũ terã tembiapo porã ojapokuaáva jepi. CODENI oguerékova'erã peteĩ registro especial mitãrusu ha mitãkuña omba'apóva rehegua. Art. 55.

Mitãrusu térã mitãkuña omba'apóva ombotýmava 14 ary ha omboty peve 16 ndaikatumo'ái omba'apo hetave 4 aravogui ko'ẽko'ẽre, ndohasaiva'erã 24 aravo peteĩ semánape. Mitãrusu térã mitãkuña omba'apóva ha oguerékova 16 ary, omboty peve 18 ary ndaikatumo'ái omba'apo hetave 6 aravogui ko'ẽko'ẽre, ndohasaiva'erã 36 aravo peteĩ semánape. Umi omba'apóva ha ohóva gueteri oñemoarandu mbo'ehaópe, omba'apóva'erã 4 aravo ko'ẽko'ẽre. Mitãrusu térã mitãkuña omba'apóva ha ombotýmava 14 ary ha omboty peve 18 ary ndaikatumo'ái omba'apo pyhare aja... (Art. 58).

Opavave oporomomba'apóva katmete **ombohasava'erã momarandu** ojeruréva Ministerio de Justicia y Trabajo ha Consejería Municipal mitã'i, mitãkuña, mitãrusu ha mitãkuña derecho rehegua (CODENI), avei oguerékova'erã jehaipyrépe tembiapo ojapóva mitãrusu térã mitãkuña, 72 aravo ryepýpe. Ko jehaípe omoirúva'erã peteĩ copia contrato de trabajo mitãrusu térã mitãkuña rehegua avei pe inscripción sistema de seguridad socialpe. (Art. 61).

Mitãrusu térã mitãkuña oguerékova temikotevẽ especial ndaikatumo'ái oñemboyke chupekuéra mba'apohápe térã ñehepyme'ẽme. Mitãrusu térã mitãkuña oguerékova temikotevẽ especial, ikatúva omba'apo, opavave ente público omotenondeva'erã chupekuéra. Secretaría Nacional de la Niñez ohechakuaava'erã programa omokyre'ýtava ha omomyiva mitãrusu térã mitãkuña oguerékova temikotevẽ especial ñemomba'apo. (Art. 62).

Máva ojokuáva mitãrusu térã mitãkuña **omba'apóva ogaha rupi**, osé'ýre, ome'eva'erã chupe peteĩ koty oguerékova tupa oke haçua, tembi'u ha ambuekuéra mba'e oikotevẽva omba'apo haçua. Koty ha tembi'u repy noñeguenoheiva'erã isueldogui araka'eve. Art. 63.

4. Ñañembosarái kyre'ỹme: Óga – mitã – tape.

Ñañomoĩ peteĩteĩ papapy 1, 2 ha 3. Umi oguerékova papapy 1 ha 2 ñambohérata óga (temimbo'ekuéra oñakãramáta ojopóre mokõimokõi, ha omañáta ojoehe) Oguerekóva papapy 3 ha'éta mitã oguerékova derecho oiko haçua peteĩ ógape. Peteĩteĩ ojuhuva'erã hogarã (oñembo'yva'erã umi oguerékova papapy 1 ha 2).

Ojesapukái jave "óga", umi oguerékova papapy 1 ha 2 ohekáta ambue tenda ha ambue mitã. Ojesapukái jave "mitã" umi oguerékova papapy 3 ohekava'erã ambue óga. Ojesapukái jave "tape", maymáva omyiva'erã hendágui.

a) Mba'éichapa peñeñanduraka'e ndapeguerekóiramo guare óga.

ã) Mba'éichapa peñeñanduraka'e peguerékóramo guare óga.

ch) Mba'érehepa heta mitã oho hógagui.

5. Mba'épa ojehu jepi ogapýpe ha upévare ojejahéi térã ojeheja rei mitãnguérape.

Aranduka kuera ojepuruva'ekue

- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura (2010) Centro de Investigación e Innovación Educativa. *Las Tecnologías y el Mundo Digital, desafíos pedagógicos para la Nueva Escuela Pública Paraguaya*. Espacio de Desarrollo Educativo.
- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura. (2010) Centro de Investigación e Innovación Educativa. *Política de incorporación de TIC al Sistema Educativo Paraguayo*.
- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura. (2000). *Formación Ética y Ciudadana. Séptimo Grado*. Don Bosco. Asunción.
- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura. (2000). *Formación Ética y Ciudadana. Octavo Grado*. Don Bosco. Asunción.
- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura. (2000). *Formación Ética y Ciudadana. Noveno Grado*. Don Bosco. Asunción.
- PARAGUAY. Ministerio de Educación y Cultura (2011) *Reflexionando: Derechos y Participación con Niños, Niñas y Adolescentes*. Godoy, Pedro. López, Marta. Asunción.
- ACADEMIA PARAGUAYA DE LA HISTORIA. (2009). *Historia Paraguaya, Homenaje al Bicentenario de la Independencia, 1811-2011*. Asunción: Academia Paraguaya de la Historia.
- ACADEMIA PARAGUAYA DE LA HISTORIA. (2006). *Historia Paraguaya*. Asunción: Academia Paraguaya de la Historia.
- ALFORJA, publicaciones para la educación popular. *"Técnicas participativas para la educación popular". 2da edición*. Hvmanitas Buenos Aires.
- CALLESCUELA. *Manual de Técnicas de enseñanza de los Derechos de la Niñez. "Educando en la Calle"*. Asunción: 2002.
- DERRIDA, J. (1994): *La democracia como promesa en Jornal de letras, artes e ideales*.
- KELSEN, H. (1989): *Esencia y valor de la democracia*. Barcelona: Guadarrama.
- LEFORT, C. (2004): *La incertidumbre democrática. Ensayos sobre lo político*. Barcelona: Anthropos.
- LONG, L. LONG, N. (1995) *Introducción a la Computadoras y a los Sistemas de Información*. 5a ed. Prentice Hall. México.
- NACIONES UNIDAS. Material Educativo. Nivel Primario (1995) *Pearsons publishing*. Bs. As.
- RAFFINI, J. (1998). *150 maneras de incrementar la motivación en clase*. Bs. As: Troquel.
- ROJAS, R. (2011). Programa de Mediación en Paraguay. INCECIP (Instituto de Estudios Comparados en Ciencias Penales y social). USAID (Agencia Internacional de los Estados Unidos para el Desarrollo).
- SACRISTÁN. J. G., PÉREZ GÓMEZ, A. I. MARTÍNEZ, J. B. et al. (2008) *Educación por Competencia ¿qué hay de nuevo?* España. Ediciones Marota. 233 págs.
- SERPAJ Py. (2003). *Jugando juntos construimos la paz, Educación para la paz, juegos y dinámicas*. (Servicio de Paz y Justicia Paraguay). Cooperación CCFD – Diakonia. Asunción.

- TEDESCO, J. C. (2004) *Educación en la Sociedad del Conocimiento*. Argentina. Fondo de Cultura Económica Argentina.
- UNIVERSIDAD DE COSTA RICA. Escuela de Geografía (2008) *Geografía Económica*. Melvin Lizano Araya.

Tenda ojepuruva'ekue Internet pegua

- <http://www.universia.net.co/docentes/destacado/nuevas-tecnologias.html>
- <http://educaticos.blogspot.com/>
- <http://es.wikipedia.org>
- <http://www.evp.gov.py>
- <http://definicion.de>
- <http://www.apuntesgestion.com/2007/02/06/concepto-de-comunicacion/>
- www.mingaguazu.blogspot.com